This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.

+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.

+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.

+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at `http://books.google.com/`

Dette er en digital utgave av en bok som i generasjoner har vært oppbevart i bibliotekshyller før den omhyggelig ble skannet av Google som del av et prosjekt for å gjøre verdens bøker tilgjengelige på nettet.

Den har levd så lenge at opphavretten er utløpt, og boken kan legges ut på offentlig domene. En offentlig domene-bok er en bok som aldri har vært underlagt opphavsrett eller hvis juridiske opphavrettigheter har utløpt. Det kan variere fra land til land om en bok finnes på det offentlige domenet. Offentlig domene-bøker er vår port til fortiden, med et vell av historie, kultur og kunnskap som ofte er vanskelig å finne fram til.

Merker, notater og andre anmerkninger i margen som finnes i det originale eksemplaret, vises også i denne filen - en påminnelse om bokens lange ferd fra utgiver til bibiliotek, og til den ender hos deg.

Retningslinjer for bruk

Google er stolt over å kunne digitalisere offentlig domene-materiale sammen med biblioteker, og gjøre det bredt tilgjengelig. Offentlig domene-bøker tilhører offentligheten, og vi er simpelthen deres "oppsynsmenn". Dette arbeidet er imidlertid kostbart, så for å kunne opprettholde denne tjenesten, har vi tatt noen forholdsregler for å hindre misbruk av kommersielle aktører, inkludert innføring av tekniske restriksjoner på automatiske søk.

Vi ber deg også om følgende:

- Bruk bare filene til ikke-kommersielle formål
  Google Book Search er designet for bruk av enkeltpersoner, og vi ber deg om å bruke disse filene til personlige, ikke-kommersielle formål.
- Ikke bruk automatiske søk
  Ikke send automatiske søk av noe slag til Googles system. Ta kontakt med oss hvis du driver forskning innen maskinoversettelse, optisk tegngjenkjenning eller andre områder der tilgang til store mengder tekst kan være nyttig. Vi er positive til bruk av offentlig domene-materiale til slike formål, og kan være til hjelp.
- Behold henvisning
  Google-"vannmerket" som du finner i hver fil, er viktig for å informere brukere om dette prosjektet og hjelpe dem med å finne også annet materiale via Google Book Search. Vennligst ikke fjern.
- Hold deg innenfor loven
  Uansett hvordan du bruker materialet, husk at du er ansvarlig for at du opptrer innenfor loven. Du kan ikke trekke den slutningen at vår vurdering av en bok som tilhørende det offentlige domene for brukere i USA, impliserer at boken også er offentlig tilgjengelig for brukere i andre land. Det varierer fra land til land om boken fremdeles er underlagt opphavrett, og vi kan ikke gi veiledning knyttet til om en bestemt anvendelse av en bestemt bok, er tillatt. Trekk derfor ikke den slutningen at en bok som dukker opp på Google Book Search kan brukes på hvilken som helst måte, hvor som helst i verden. Erstatningsansvaret ved brudd på opphavsrettigheter kan bli ganske stort.

Om Google Book Search

Googles mål er å organisere informasjonen i verden og gjøre den universelt tilgjengelig og utnyttbar. Google Book Search hjelper leserne med å oppdage verdens bøker samtidig som vi hjelper forfattere og utgivere med å nå frem til nytt publikum. Du kan søke gjennom hele teksten i denne boken på `http://books.google.com/`

GGC
Angell

KAPTEIN JÜRGENSEN

OG LEIRDØLERNE HANS

H. ANGELL

KAPTEIN JÜRGENSEN

OG LEIRDØLERNE HANS

ANDET OPLAG

CENTRAL RESERVE

KRISTIANIA
FORLAGT AF H. ASCHEHOUG & CO. (W. NYGAARD)
1901

FKF.

TRANS. TO CENTRAL RESERVE

216184B

Aktie-Bogtrykkeriet.

~~7920~~ R
563
948
a
PROPERTY OF THE
CITY OF NEW YORK.

Hjemme paa fars gaard inderst inde i lange Sognefjorden kom der med visse mellemrum et gammelt lægdslem. «Lægda-Thore» kaldtes han. Han havde i sin ungdom været en rask soldat, havde været med paa svenskegrænsen baade i 1808 og 9 og i 14. Nu var han udslidt, brudt ned af gigt og gik fra gaard til gaard og spiste naadsens brød.

Det blev hans — fædrelandsforsvarerens — lod i livet.

Jeg var kun smaagutten dengang, men jeg erindrer endnu saa inderlig vel den gamle soldat. Selv skulde jeg jo ogsaa bli soldat engang, ja kan hænde løitnant eller kaptein som far min; og Lægda-Thore havde ingen mere opmerksom og beundrende tilhører og oprigtig ven end mig. Thore sad om vinterkvelden gjerne borte i «lauvrisdungen» atmed peisen, — og jeg var ikke langt unna, naar han fortalte om den gang han var ude ved

N. Y. Public Library
Port Richmond Branch,
Bennett St.

«lina» og sloges med svensken. Om sommeren stod han gjerne ude i vedskjulet, i «skaalen», og pusled med lidt vedhugning. Der lærte jeg min første exercitie.

Thore havde staat under den bekjendte kaptein Jürgensen og havde altsaa selv tilhørt leirdølernes berømte kompani. Han kunde derfor fortælle om den morske kapteinen, som kommanderte paa plattysk, og som var mest glad, naar det gik som hedest til, om den lange løitnanten sin, som havde tjent sig op fra simpel soldat, og som dansed halling under stormen paa Mobæk skanser, om den sterke korporalen, som stak den svenske skildvagt ned paa Gjerpset, om soldaten, som hug foden af den faldne svenske baron for at faa fat i støvlen hans, og — om meget, meget mere, om savn og lidelser, om sult og kulde.

Mangt og meget af hvad den gamle soldat fortalte, har jeg og andre med mig glemt, men mangt og meget af de vilde, blodige fortællinger staar endnu levende for mig. Da jeg saa senere kom tilbage til hjembygden, var Thore død og med ham de fleste af veteranerne. De dør ogsaa snart de, som kan fortælle om, da «han far» var med i krigen. Der er ikke mange nu derinde, som ved noget om hin tid, sagnene dør ogsaa, — og det maa de ikke.

Jeg har derfor i flere aar gaat fra hytte og til hus og spurt og samlet, har ogsaa studeret leirdølernes bedrifter gjennem breve og militære dokumenter, samt gjennem kaptein Barstads nys udkomne store kildeskrift «Leirdølernes saga», og saa har det da længe været min agt at skrive det hele ned, skrive en bog om Lægda-Thores tapre kaptein og hans raske gutter, saa mindet om dem og deres bedrifter kan længe faa leve i folket og fornemlig i vor hær.

Vi eier de smukkeste krigerske traditioner, om vi bare vilde ta dem op af det glemselens støv, hvori de hviler. Lidet har vi bryd os om at mindes de mænd, som satte livet sit ind for vort land eller gav det sin helse. Men hine mænd, de har skrevet med sit blod vor histories smukkeste blade og fortjener derfor slegternes taknemlighed. Hine blade fortæller os om, hvad vort folk duer til og hvad det er værd, naar det sættes paa den haardeste og alvorligste prøve som findes, nemlig krigens.

Det var i 1801, 7de august, at «Leirdalske skiløberkompani» — snart efter omdøbt til «Leirdalske lette infanterikompani» — blev oprettet, det kompani, som kaptein Jürgensen førte frem til saa megen hæder, det kompani, hvori gamle Thore havde tjent. Nu har kompaniet vistnok skiftet navn, nu heder det 4de kompani af Sogns linje- eller landevernsbataljon; men i det væsentlige er det dog det samme. Det er leirdøler og aardøler, sogndøler og hafsloinger, som fremdeles danner hovedbestandelen af kompaniet.

For to aar siden blev linjekompaniet ledigt, det var fars gamle kompani, min hjembygds; jeg havde altid ønsket at bli dets chef, — og jeg blev det.

Derfor er denne bog paa hundredaarsdagen for dets oprettelse tilegnet

4de kompani, Sogns linjebataljon,

tilegnet det af kjærlighed til fædreland og hjembygd, i taknemlig erindring om hine mænd, som ved sit djerve mod, sin glimrende tapperhed, sin freidighed i at udholde alle savn og lidelser gav os nordmænd og særlig os sogninger et saadant lysende eksempel til efterfølgelse.

Leirdølernes opstand.

Forbandet være det niddingsdrog.
som da sit blod vilde spare.

Det er med stolthed og med glæde, at sogningerne, men særlig da leirdølerne, taler om det gamle Leirdalske kompani og om de gamle soldater; de kasted glans over deres navn og deres bygd. Ærekjært som folket er der inde, har dets sønner forstaat ved sin raskhed og djervhed at holde de gode traditioner oppe.

Men underligt nok; da kompaniet blev oprettet, og leirdølerne og med dem aardølerne skulde udskrives, gjorde de opstand. De vilde ikke bli soldater, de vilde ikke verge om sit fædreland disse mænd, som faa aar senere skulde vise sig som de bedste og modigste soldater, og som skulde indlægge sig et saadant ry, at de blev bekjendt over hele hæren og langt ind over grænsen med. De berømmes for sit «vilde mod», sin «rasende angrebslyst», sin «djerve tapperhed», — de faar endog af kongen som tapperhedsløn lov til at udbede sig en kongelig gunstbevisning.

Og heldigvis for dem, saa kom de med blandt de første, da krigen brød ud, den lange haarde syv aars krig.

Thi ellers kunde det ha hændt, at de djerve gutter havde faat over sig den folkedom, som hin flok af lomværingerne fik, da de ikke mødte ved Kringen, dengang da skotterne brød ind i landet.

> «Forbandet være det niddingsdrog,
> som da sit blod vilde spare.

Det er den haardeste folkedom, som er fældt her i landet.

Og den havde hverken leirdøler eller aardøler fortjent.

Men langt unna den var de ikke.

Sagen var den, at leirdølerne og aardølerne havde i lange tider, helt fra «Arilds tid», som det heder, været fri for udskrivning. De havde paatat sig at holde veien istand over Filefjeld og gjennem Leirdal og at føre over fjeldet post og reisende. Det mente kongen kunde være statsbyrde nok for dem, og han gav dem endogsaa brev paa det. De mente dermed at ha faat kongebrev paa at faa leve i evig fred mellem sine trange, vilde fjelde, — det vil da sige med udenverdenen, thi i hjembygden hændte det nok ikke saa sjelden, at de gik paa hverandre i de frygteligste, blodigste slagsmaal. Kniven sad altid løst i sliren. De var saamen krigerske nok hine sogninger. Det var ikke det, som mangled.

Naar de ikke vilde exercere, saa var det, fordi de vilde staa paa sin ret, den ret, som kongen deres og konger før ham havde givet dem. Det var bare embedsmændene, som fandt paa disse nye bestemmelser om soldaterudskrivning, det var ikke kongens mening. Det var bare paafund af embedsmænd, andet kunde det ikke være. Der var jo fred og ingen fare for land og rige. Ret skal

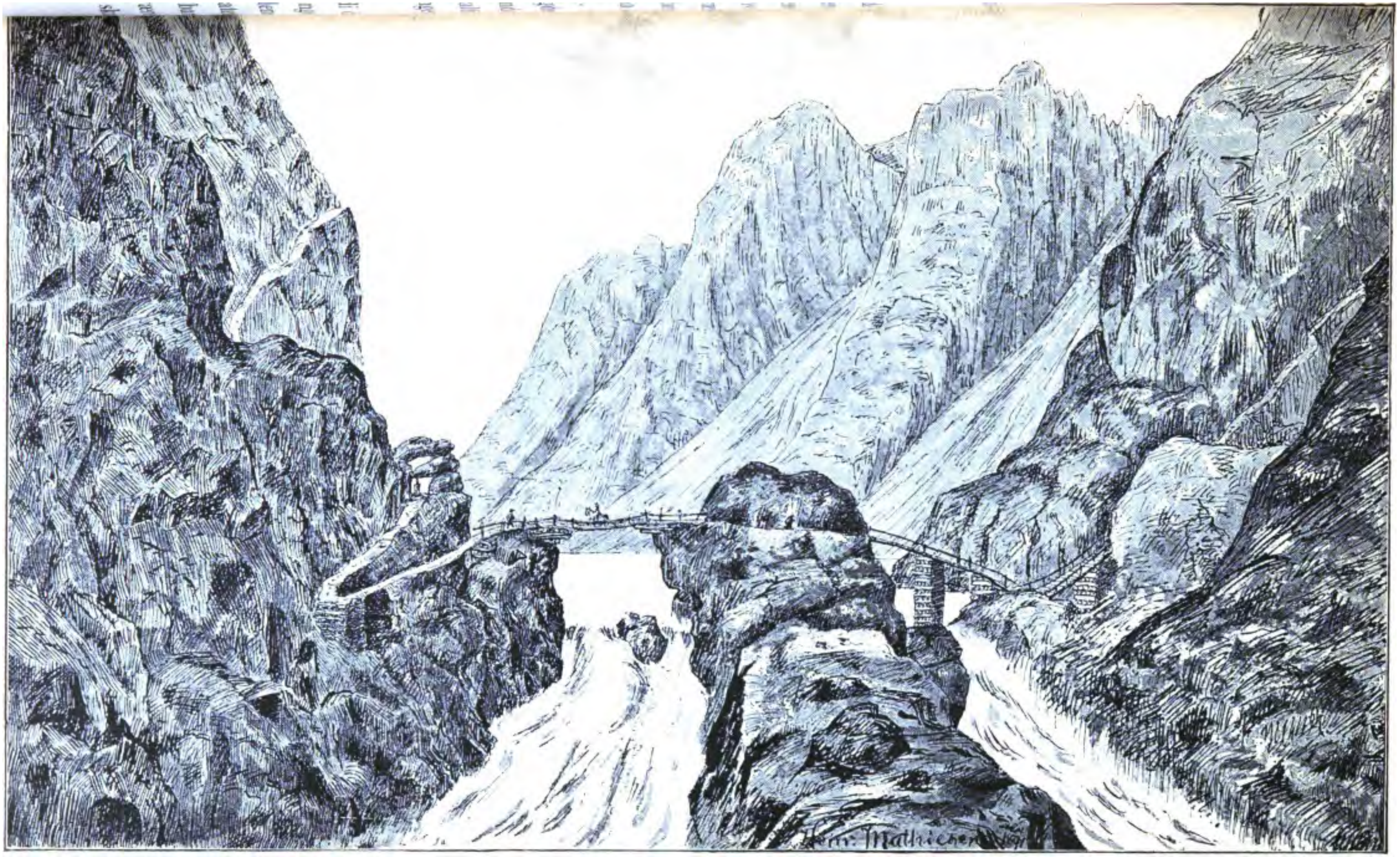
Henr. Mathiesen

Galderne under Filefjeld omkr. 1750.

Public Library,
ichmond Branch,
12 Bennett St.
DEPARTMENT.

være ret; paa det vilde de la hodet gaa. . . . Og en af dem misted det da ogsaa. Det var Andris Ljøsno, en djerv og modig mand, men saa kortsynt, at han ikke kunde se ud over Leirdalens høie fjelde. Kun bygdegrænser, ikke landegrænser kunde han øine.

Tiltrods for sit kongebrev maa leirdølerne i sin tid ikke ha havt noget imod at bli soldater; thi omkring 1750 blev der engang for en kort tid oprettet et kompani blandt dem, og da gutterne havde faat uniformen paa, saa dansed de og var rigtig muntre tilmode.

Saa misted de igjen retten og pligten til at være soldater, — og det syntes nok baade embedsmænd og mange af bønderne var galt. Alle landets sønner maatte verne om riget, den «vilde», «haarde» leirdalsungdom vilde ha godt af at bli tæmmet en smule, gutterne vilde bli holdt mere til sit hjem og sin bygd — nu fór de afsted som hestehandlere, driftekarer, skræppehandlere, blev nogle ryggesløse krabater, og der var ikke tjenestefolk at faa i bygden.

Der mangled ikke grunde. Men den landsfaderlige konge vilde nødig ta tilbage givne privilegier, og han maa ha havt en paafaldende kjærlighed særlig til leirdølerne. De havde halv skattefrihed og ingen soldatertjeneste, og da de i nogle aar ikke havde mødt frem til veiarbeide og af veimesteren var ilagt bøder, saa blev de fritat baade for bøder og anden straf. Leirdølerne lo af embedsmændene.

Men det skulde de ikke ha gjort. Kronprins Fredrik styrte i sin sindssvage fars navn, og han mente, at tiden nu snart var inde til at lade leirdølerne udskrive. Han var en ivrig militær, krigsluen stod høit udover hele Europa, snart kunde hans rige ogsaa komme i fare. Det store nøitralitetsforbund var ikke at stole paa. Alle landets sønner kunde trænges til fædrelandets forsvar.

17de mai 1799 bestemte kongen, at nu skulde leirdølerne udskrives. Amtmanden, en oberstløitnant og en krigskommissær kom i den anledning til Leirdal for at indføre de unge leirdøler i rullerne og lægge gaardene i lægd. Men almuen mødte ikke op, ja den havde endog truet kapellanen til at udlevere fortegnelsen over mandfolkene i bygden. Da man endelig havde faat nogle gaardbrugere sammen, var der intet udkomme med dem, de tvilte paa, at det virkelig var kongens vilje, de vilde se kongens eget brev og eget navn. Og det fandtes ikke, det var bare en paa kongens vegne udstedt befaling.

De høie herrer maatte reise med uforrettet sag. Drog saa til Aardal; men det gik dem der ligedan.

Et aar gik, en kongelig faderlig advarsel blev givet og ny befaling udstedt og med kongens eget navn og segl. Nu maatte vel de «stridbare» leirdøler og aardøler gi sig. Aardølerne og øvre-leirdølerne (borgundingerne) gav sig; men i Nedre-Leirdal kom man lige langt som sidst. Der maatte magt til, skjønte man. Denne gang — som forrige — var det Andris Ljøsno, som fór omkring som agitator. Regjeringen voved nok ikke at la det komme til kamp, og leirdølerne skulde nok vise hvemsomhelst, at de ikke var at spøge med. Sine rettigheder skulde ingen faa tat fra dem. De fik skrive til kongen selv, han var nok retfærdig . . . . og saa vandt man tid.

Men saa kom engelskmændenes første overfald paa Danmark og Norge, og slaget paa Kjøbenhavns red ruskede de fredssovende ordentlig op. Det store nøitralitetsforbund havde ikke hjulpet det mindste til at forebygge krig. Nu fik man ruste sig. Alle mand ind under fanerne, leirdølerne ogsaa.

7de august 1801 befales oprettet Leirdalske skiløberkompani, officerer blev udnævnt, uniformer opsendt fra Kjøbenhavn, bøndernes skrivelse til kongen besvaret, alt var parat til at begynde. Bare nu leirdølerne vilde være føielige. Om vinteren 1802 blev stævne sat paa Leirdalsøren. Der var fremmødt selve generalkrigskommissæren denne gang og med ham baade amtmand, fut, prester, lensmænd og gjestgivere, skolemestere og mange andre af bygdens fornemste mænd. Desforuden omtrent alle voksne mænd, ikke alene i Leirdal og Aardal, men ogsaa i de nærliggende distrikter, idet en del af Aurlands, Sogndals, Hafslos, Solvorns og Marifjærens unggutter skulde overføres til det nye kompani. Slig folkemasse har hverken før eller siden været samlet derinde.

Et stort telt var slaat op, uniformerede fine folk saas derinde, officerer og underofficerer til det nye kompani var fremmødt med al munderingen til de vordende soldater; der var hatter med fjær i, epauletter og gyldne snore, meget gjildt og fint at se paa.

Det øsregned. Mørkt og uhyggeligt ser det ud paa slig en vinterdag mellem de bratte, trange, svarte Leirdalsfjeldene. Folkemassen saa ikke videre hyggelig ud heller. Nogle af bønderne var rædde for sin opsætsighed og vilde gjerne gi sig, andre og med dem Andris Ljøsno fór omkring og trued med kniv og øks, om de ikke vilde staa mandeligen sammen, — og Ljøsnokarerne havde overtaget. Der var en uro, et staak og braak blandt almuen, som ikke tyded bra. Iltre, hidsige og lidenskabelige er sogningerne, rapmundede og kjappe er de fremfor nogen, kvast og klingende er deres maal; bøndernes raadslagning hørtes paa langt hold som en vild fossedur.

Til en begyndelse gik alt over forventning. Ligeoverfor de mange høie herrer var det, som om baade lægdsbønder og unggutter spakned, og de stilled sig op efter opraabet. De fik endogsaa uniformen paa. Men saa skulde de udtagne soldater edfæstes. Tre fingre skulde rækkes i veiret, eden oplæses og gjentages af hver mand. Da skjønte Andris Ljøsno og hans folk, at deres sag var tabt, om eden blev aflagt. De satte derfor i et eneste skrik: «Nai, nai! Inkje nokon eid! Inkje sverja gutar! inkje sverja!» Og slig ropte hele almuen med.

Generalkrigskommissæren kunde ikke høre «endog sig selv», slig ropte og skrek leirdølerne. Ind mellem skrikene hørtes ogsaa de uhyggelige lange sognehylene ligesom skjære gjennem folkeuveiret. Storm og øsende regn var det ogsaa.

Generalkrigskommissær, amtmand, fut, prester og lensmænd gik da ud blandt folket og talte til de oprørske bønder og gjorde dem endog de «kjærligste forestillinger». Det stilned af, og eden skulde atter aflægges. Men i det samme hørtes ogsaa skrikene og hylene vildere end forrige gang. Det var ikke muligt at oplæse edsformularen.

Atter gik generalkrigskommissæren med sine herrer ud og talte med bønderne, atter engang skulde eden oplæses. Men — samme resultat. «Inkje sverja, gutar!» Endnu en tredje gang prøvde man . . . lige langt kom man. Mørke kvelden var det nu, — og saa slutted generalkrigskommissæren forretningen for den dag. Fik prøve næste morgen og vilde da tale med en bondedeputation paa tolv mand. Det nytted ikke at tale med almuen, den ropte bare i munden paa hinanden.

De nye soldater mødte og de tolv med Andris Ljøsno i spidsen. Men akkurat lige langt kom man. Andris sa, at nogen edfæstelse nytted det ikke at prøve paa, folket vilde gjøre idag som igaar. Nu vilde de reise til kongen selv, thi han var nok ikke ret inde i sagerne, trodde bønderne. Alle de kongelige plakater og advarsler, som blev bønderne foreviste, nytted ikke, Andris og de tolv stod paa sit.

Saa blev soldaterne afklædt sin skiløbermundur.

Det fortælles, at en af gutterne havde vist, hvad kar han var, ved at skyde ryg, saa uniformstrøien sprak; men det karsstykket gjorde ham lidet berømt.

Enhver reiste hjem til sit. Man var lige langt kommen. Der maatte nok magt til her. Med det gode vilde ikke leirdølerne gi sig. Formaninger og advarsler, kommissioner og sessioner, kongelige plakater og breve nytted lige lidet. Andris Ljøsno havde sat sit hode i pant paa, at de nok skulde faa sin ret — og ret havde de og ret skulde de faa, om han saa skulde reise lige til Kjøbenhavn og gaa lige op paa slottet til «sjølve kungen».

Og Andris drog virkelig, og med ham to af Leirdals bedste mænd. Veien var lang, men de blev udrustet vel baade med klær og sko og med niste og speciedalere. Fint var de klædte. Andris var en høvisk mand, saa ingen skulde ha skam af leirdølerne. Han havde sølvspænder baade i sko og i brok, og sølvknapper var der baade i vest og i kufte.

De var fine at se paa de gamle sogneklær med den lille runde hue, den stutskaarne hvide vadmelskufte, røde vest, blaa knæbrok og de lave lette sko. Alt var utsømmet og broderet. Ulige bedre tog sogningerne sig ud i de klær end i de moderne bykulturklær med høie hatte, guttaperkafrakker og galoger.

Der var dem som vilde, at Andris i det mindste skulde ha høi hat paa sig og lang skjøtefrakke, slig som «danede» folk brugte det, han skulde jo op til selve kongen. Men Andris mente nei. Kongen var ikke slig en tosk, at man trængte at spjaake sig ud i klær, som ikke høvde for en ærlig bondemand.

Efter mange eventyr kom Andris og de to kamerater til Kjøbenhavn. De pynted sig saa godt, de kunde, og gik op til slottet for at spørge, om kongen var hjemme. De vilde tale med ham. Heldigvis var det nordmænd, som stod paa vagt, og de forstod baade leirdølernes maal og kunde give dem en del gode raad. Det var blit dem sagt, at de maatte ha hansker paa hænderne sine, naar de skulde ind til kongen. De havde bekvemmet sig til at kjøbe saadanne ogsaa; men da Andris skulde trække dem paa sig, saa sled han slig i dem, at de sprak. Saa stak han fillerne i lommen. Han havde aldrig havt andet end lovotter paa hænderne sine.

Kronprins Fredrik tog imod leirdølerne meget naadig, og Andris talte vel og bra sin bygds sag. «Han kunde danska so dan argaste skulemeistar», saa det var ikke vanskeligt at forstaa ham . . . . i begyndelsen da. Men efter at ha afleveret en hel del underdanige og ydmyge talemaader paa dansk klarte Andris ikke længer det vanskelige sprog, han stammed og hakked og snubled over de uvante knotede ord og vendinger. Han slog da med en gang over i realt sognemaal, og nu fik han sagtens tungen paa glid. Han la ud og kronprinsen hørte opmerksomt efter. Men slutten paa det hele blev dog, at kronprinsen holdt fast ved, at nu burde og skulde leirdølerne ogsaa være med at verne om landet. Det var en stor ære, en dyrebar ret for enhver brav borger.

Andris havde intet at indvende mod den ting, men han fastholdt, at leirdølerne havde en gammel rettighed, og den vilde man nu ta fra dem. Det var uretfærdighed, og det kunde ikke være kongens mening. Han bad om at faa tale med kongen selv, thi derfor var han kommen hid, det var hans hjembygdingers ønske. Men med kongen kunde han ikke faa tale. Han var en tulling, sa nogle; men det trodde Andris og flere med ham intet paa. De norske livgardister sa, at det var slig en snil og bra mand.

Andris og hans kamerater maatte tilslut reise hjem igjen — og med uforrettet sag. De mente imidlertid, at øvrigheden ikke voved at gaa haardere paa dem, og Andris især fremholdt nu som før, at man bare maatte holde standhaftig ud, indtil kongen fik ordentlig greie paa tingene.

Imidlertid forberedtes i al stilhed en ny session i Leirdal. Og nu skulde leirdølerne tvinges med vaabenmagt. Sessionen skulde følges af en større militær styrke af baade infanteri og artilleri. Ja, der foresloges endog rytteri. Det maatte ikke være bergenhusiske tropper, thi de var maaske ikke at stole paa ved slig en leilighed. Over Filefjeld skulde tropperne saa pludselig som muligt rykke ned i Leirdal, medens et par kanonbaade skulde lægge sig udenfor Leirdalsøren. Nabokompanierne i Valdres og i Sogn skulde holdes under vaaben, om ikke de 4—500 soldater østenfra skulde klare det.

I slutningen af juni 1802 samledes i Valdres fra Fredrikstad, Kongsvinger og Kristiania næsten 500 mand med 4 kanoner, medens der fra Bergen afgik 1 kanonbaad. Leirdølerne vidste intet om det hele.

Tre til fire mil om dagen kunde vore soldater marschere dengang, og det var ikke saadanne moderne smaa mile, men af de gamle store, lange, drøie, som gik i alskens bugter og kroker og op gjennem alle de bratteste bakker og kleiver, man kunde finde. Det var lidt anden kost soldaterne gik paa ogsaa i de tider. Om morgenen fik de en dram, til middag og til aftens en portion grød eller velling med en dram. Vilde de ha mere, fik de slikke gryden.

Mod en saa stor styrke tænkte leirdølerne ikke paa nogensomhelst modstand. Ikke saa meget som en bro blev brudt eller veistump ødelagt. Dalen var ellers let nok at stænge.

Det første leirdølerne saa til «hæren», var en løitnant, en morsk kar, som de allerede kjendte ganske vel, og af hvem der stod respekt. Det var Wilhelm Jürgensen. Han kom en dag i forveien for at tilsige bønderne at møde paa fjeldet til skyds. Han var ikke ræd for alene at gaa ind i fiendens leir. Bønderne lystred alle som en. De kjendte ham allerede fra før og vidste, at han ikke var at spøge med.

Bønderne fik ogsaa at vide, hvad der nu vented dem. Der blev uro og bestyrtelse gjennem hele dalen. Hvad skulde man gjøre? Sætte sig til modverge eller falde tilfode? De flokkedes om Andris Ljøsno. Han var raadløs.

Løitnanten var reist; men andre dagen efter kom han igjen. Da var han i spidsen for 100 soldater. Jürgensen var den første bestandig. Andris skulde arresteres som høvding for «oprørerne». Det var ved middagstider, og en hel del bønder var samlet paa tunet paa Ljøsno. Andris stod midt iblandt dem. De saa soldaterne komme, først i smaaflokke — i patruljer — saa en større fylking paa de 100 mand og saa langt oppe i dalen en storfylking med kanoner og krudtvogne. Trommerne dundred, saa det ljomed mellem de høie fjelde, — det var aldeles som naar «tora» slog.

Op paa Ljøsnotunet kom to af krigsfolkene, den ene var løitnant Jürgensen, den anden en korporal. Løitnanten gik bent frem gjennem bondehopen, — og alle veg unna. Han havde kaarde i næven, og den satte han lige mod bringen paa Andris. Løitnanten sa paa et underlig fremmedklingende maal: «Folg mik, Andris,» og korporalen tog han Andris i armen. Andris fulgte uden at si et ord, han var bleg som et lig, det var ikke en af bønderne, som saa meget som stilled sig i veien for løitnanten.

Paa Vold bodde en mand, som ogsaa hedte Andris. Han havde været med Andris Ljøsno baade til Kjøbenhavn og ellers. Han var som en høvedsmand for leirdølerne han ogsaa. Løitnanten arresterte ham ligesaa let som kameraten hans.

Leirdølerne havde mistet sine høvdinger, de stod der raadløse og modløse — og der blev ikke brug for de skarpe patroner, som soldaterne havde med sig. For at imponere almuen lod den høistkommanderende straks før sessionens begyndelse foretage et lidet «bombardement» med kanonerne sine. Oppe i en brat li ret op for Leirdalsøren stod en gammel høiløe. Den tog artilleristerne til skive, — og det varte ikke længe, førend løen stod i lys lue*. Det braged og dundred fælt mellem fjeldene ved denne kanonade, og da ild og røg saas i lien, da graat kvindfolkene, jamred og bar sig.

«Aa jø! aa jø! aa jøija meg!» skrek de.

De unge leirdøler blev denne gang ikke forhindret fra at aflægge ed. De kom i uniformen og begyndte straks at exercere, saa de andre soldater kunde hjælpe dem i begyndelsen.

En del af de fremmede soldater blev liggende igjen paa Leirdalsøren for at passe paa de nye rekrutter og for at beta almuen dens sidste rest af opsætsighed.

Almuen var forresten aldeles spak; deres fornemste høvdinger var tat tilfange. Med kanonbaaden sendtes disse til Bergenhus fæstning for at afvente sin dom — og den blev ikke naadig. Høiesteret fældte Andris Ljøsno til «at have forbrudt Ære, Liv og Gods, rørendes og urørendes», Andris Vold til slaveri paa livstid og en ni ti andre leirdøler til slaveri i flere aar. Svære pengebøder ilagdes de ogsaa.

Kongen — eller regjeringen — som allerede tidligere havde tilgivet de vildfarende, opsætsige leirdøler gjentagne gange, formildede dommen betydelig. Pengebøderne slap de alle og slaveriet en del af dem; men Andris Ljøsno havde sit hoved forbrudt.

Det faldt den 1ste juni 1803 om morgenen.

Hans sidste ord skal ha været:

---

* I sommer blev forfatteren vist en af hine bomber. Den var nylig fundet oppe i lien, hvor løen havde staat.

«Haave mit kan gao, men kungens ord ska stao.»
(Hodet mit kan gaa, men kongens ord skal staa.)

Han havde vist sig som en angrende synder, men fastholdt til det sidste og ligeoverfor de to prester, som beredte ham til døden, at leirdølerne havde havt ret, og at kongens ord det var ukrænkeligt. Kongen kjendte ikke endnu sagens sammenhæng; men det vilde han nok engang komme til at gjøre, og da vilde Andris Ljøsno og hans folk faa ret alligevel.

Kaptein Jürgensen i Leirdal.

Det var just ikke med lyst, at de unge leirdøler og aardøler begyndte at exercere; men de fik finde sig i det nye og uvante, der var ingen raad med det. De fik trække i «kongens trøie» og maatte lære at lystre. Leirdalsøren var fuld af soldater, og vilde de ikke lyde med det gode, saa vidste de, hvad der var ivente. Man var ikke saa ømskindet i de tider.

Forresten skal de ha lært at exercere temmelig hurtig, thi de er lærenemme og overordentlig raske i al sin færd, dertil bød deres stolthed dem ikke at staa tilbage for nogen, de fremmede skulde ikke faa staa længe og le af dem eller gjøre nar af dem, og det heder derfor ogsaa, at de snart blev særdeles flinke.

Den kaptein, som gav dem den første undervisning, hed Fasting, var bergenhusing, endogsaa sogning selv; og det var bra. Fasting var imidlertid i Leirdal kun en kort tid. Dalen ser ikke meget gjestfri ud for en fremmed mand, og det skulde ikke friste mange at ta dette kompani af «oprørere», af disse vilde, ustyrlige, trodsige indresogninger og saa begrave sig inde i denne dal, der er mørkere, trangere og vildere end nær sagt nogen anden norsk dal. Man kunde vente nye optøier, saasnart soldaterne var draget sin vei, og dølerne atter følte sig som sine egne herrer.

Det paastaaes at der var ingen kaptein, som ønsked sig det kompani, og at det blev tilbudt løitnant Jürgensen. Men det forholder sig nok ikke saa. Han fik kompaniet som en belønning for sin raske optræden under Leirdalsexpeditionen. Han blev dets chef allerede fra høsten af, og den nybagte kaptein kom ikke lang tid efter over fjeldet for at slaa sig ned midt i fiendens leir.

Var ikke leirdølerne rædde for ham, saa var ikke han ræd for dem. Frygt kjendte han ikke, han gjorde enhver ret og skjel, og saa skulde det nok gaa godt. Hans lyst til eventyr har vel ogsaa bragt ham til at forlade de aabne østlandsbygder og søge sig et hjem for sig og hustru mellem de trange Leirdalsfjelde. Han gifted sig, straks efterat han var blit kaptein. Kan ogsaa hænde den krigerske Jürgensen har følt sig tiltrukket af disse indre-sogningers djerve væsen. Han har skjønt, at det var folk for ham, folk som han kunde gjøre til fortrinlige soldater. Hidsig og voldsom, som han selv var, passed det godt for ham at faa soldater, der intet lod tilbage at ønske i raskhed baade i opfatning og handlemaade. «Geschwindt» skulde alting gaa hos Jürgensen. Han var aldrig glad, om det ikke gik «geschwindt». Og «geschwindtere» folk end sogningerne kunde han ikke faa.

Han og leirdølerne kjendte hinanden allerede fra før det aar 1802. Ti aar tidligere havde Jürgensen ligget paa Filefjeld for at stelle paa veien der sammen med soldater og veipligtige bønder. Bønderne raged straks uklar og vilde ikke gjøre sin pligt. Det var ikke første gang og blev ikke den sidste, at de slog sig vrange. Men Jürgensen vilde ikke finde sig i kranglevorrenhed, og da han vidste, at en kraftig næve overalt er agtet og respekteret og ikke mindst blandt saa stridbare folk som leirdølerne, saa gik han en dag pludselig paa en af de mest gjenstridige — og gav ham ordentlig juling. Leirdølerne blev rasende, de tog til sine knive og trued høit og dyrt, at nu skulde løitnanten faa lære frie fjeldfolk nærmere at kjende. Jürgensen var imidlertid ikke den, som lod sig skræmme; han gik paany paa dem, greb den karen, som skraalte høiest og lod ham gi almindelig stokkeprygl. Sligt havde aldrig leirdølerne oplevet; men de voved ikke at gaa paa soldaterne. Der taltes meget om den julingen i dalen og ned gjennem bygderne.

Det er ellers ikke daarlige skudsmaal, leirdølerne faar paa disse tider.

En mand, som siger, at han har levet i tredive aar i Bergens stift, men hvis navn ikke kjendes, skriver: «Disse Folk er meget anseelige, vel undersætsige, stridbare og derhos haardføre, altsaa meget tjenlige til Hans Majestæts Tieneste.»

Generalmajor Fasting skriver i sin embedsmæssige erklæring: «De ere som fød til Skien paa Foeden og Riflen i Haanden og til at være overdrevne forvovne til at riide, at tage sin Hviile med bart Bryst i dyb Snee, har jeg seet, er deres Løst. Kort disse Folk har sjelden lige i Norge til at være oplagt til Frie Corps Husar Jægere og hvor der æskes Forvovenhed og Adretitee.»

Generalveimester Hammer, som jo kjendte dem særlig vel, skriver: «Riden-Heste og Skytteri er ellers Hovedpassioner hos Leirdalens unge Mandskaber, de er meget dristige og haardføre og uden mindste Frygt rider de farligste Veie; saa gives der og gode Skiløbere iblandt dem.»

Sorenskriver Fleischer, som ogsaa er lokalkjendt, skriver: «. . . vil dette Corps nok i Haardhed, dristig Behiærtighed og Duelighed blive et saa geskikt og udmærket Folk, at den, samme betroes, maa vel agte det for sin Glæde og Ære at være dets Anfører.» *

Den glæde og ære fik altsaa løitnant Wilhelm Jürgensen, og leirdølerne paa sin side fik den glæde og ære at bli kommanderet af slig en tapper officer. De hjalp hinanden begge parter fremover til berømmelse.

Leirdølerne og Jürgensen var ikke begyndt som gode venner, og noget hjerteforhold vilde der vanskelig bli dem imellem. Det var først krigen, dens farer og savn, som førte dem sammen, saaledes som naturligt er mellem en officer og hans soldater.

Og Jürgensen var, tiltrods for alt hvad man har fortalt om ham, om hans grusomhed under kampen paa Gjerpset, om hans haardhed og barskhed, et hjertemenneske. Han var f. eks. en stor ungdomsven og barneven, han var ogsaa en stor dyreven. Paa sine soldaters bedste stod han bestandig. Kompaniet var hans hjem, soldaterne hans børn, han deres far, en kjæk kar blev hans ven, han være en husmandsgut eller gaardmandssøn, og han glemte aldrig sine gamle soldater, som havde været med ham i 1808 og 9. Jürgensen var i mange stykker en original

---

* Ovenstaaende udtalelser er hentede fra kaptein Barstads bog «Leirdølernes Saga». Om sogningerne i det hele taget siger han: «Indre Sogns befolkning er bekjendt for sin livlighed, hurtige opfatning, raskhed og raphed i alt, hvad den foretager sig. Sogningen er den personificerede kvikhed i alle dele.»

han var samtidig en karakter og en riddersmand. Han var frem for alt reel, bentfrem og frygtløs, og dette maatte tilslut vinde ham leirdølernes hjerte.

Sagnet, som har havt saa meget at fortælle om den tapre kaptein, ved kun godt at berette om hans færd i de fredens aar, han maatte leve indestængt i Leirdal, — han, slesvig-holsteneren, som kom fra det stenløse, aabne, flate, fete Slesvig-Holsten.

Det var med mørke, truende miner, at folket saa paa ham, da han nu kom for at slaa sig ned blandt dem; og mørk og truende ser naturen ogsaa ud derinde og helst nu paa vinters tid, da kan hænde solen er stængt ude i maaneder. Men Jürgensen satte haardt mod haardt, han saa ogsaa mørk og truende ud. Mørkleten var han af ansigt, bister saa han ud, og saa kaldte leirdølerne ham for «Svarten».

Den første søndag Jürgensen var i bygden, klædte han sig i den nye uniform, som var bestemt for leirdølerne, og gik saa til kirke. Han havde fjær i hatten og kaarde ved siden og gik bent frem gjennem almuen, der ikke voved andet end gi plads. Han saa kvast paa mændene, ingen hilste ham; det vakre «heil og sæl» eller «Gud signe dykkar», som sogningerne dengang brugte og tildels endnu bruger, hørtes ikke. Han satte sig øverst i kirken, tog uden videre den stol, som en af storbønderne pleied at sidde i. Det vakte overordentlig opsigt, bonden klaged, men Jürgensen sa, at naar han var i uniform, da skulde han sidde fremst og øverst, — og dermed blev det.

Man skjønte med en gang, hvor man havde ham.

Uniformerne var i hin tid paa «lægdet» eller ude paa gaardene, soldaterne havde dem med sig hjem fra exercitien. Paa de store høitidsdage gik gjerne bygdens officerer og underofficerer til kirke i uniform og i sin bedste stas. Jürgensen indførte den vakre skik i sin bygd, og han lod endogsaa soldaterne tilsige at møde i uniform. Øverst i kirken tog han plads og soldaterne med ham. Det var efter loven det, sa kapteinen til presten. I den gamle kongelige forordning af 1705 stod der, at i de ni aar, soldaten staar i rullen, skal han agtes og æres fremfor alle andre unge karle, have øverste sæde ved alle gilder og gaa foran alle sine jevnlige. Der stod vistnok intet om pladsen i kirken, men det husked maaske Jürgensen ikke saa nøie. Han vidste kun, at det var skik og brug forøvrigt, hvor han havde været. «Uniformen først!» Det var landets hærklær, som kun landets udvalgte ungdom fik gaa i, i dem skulde de engang staa paa vagt for sit land. Jürgensen fordred af sine underofficerer og soldater, at de nøie holdt sig denne forordning efterrettelig. Det smagte kan hænde ikke i begyndelsen mangen en selvgod bygdekakse; men han maatte finde sig i det. Ved at hædre uniformen, hædred man sit fædreland. Det var «kongens klær», uniformen, og den, som bar dem, maatte vel ha fornemste plads.

Leirdølernes uniform var forresten for den tid at være lidet glimrende. Paa hodet bar de en sort, rund, høist almindelig hat med grøn fjær; videre havde de grøn trøie med sorte opslag, graa bukser, graa «støvletter» eller gamascher og sort lærtøi. Den var saa lidet lysende, som den kunde være, graat og svart og grønt. Og dette var for det nye kompani uheldigt nok. Vore bønder gik i de dage i sine smukke, kunstnerisk utsydde, farverige klær med sølvknapper og spænder. Sogningerne særlig havde en rask og letvindt dragt, og det passed lidet for de spræke gutter at bli puttet ind i de stramtsiddende, ubekvemme uniformer. De var vant til at gaa i sine myge, lette fjeldsko («snaukoppar» — slig som vore soldaters leirsko nu er laget) og i knæbrok; nu maatte de gaa i stivt soldaterfodtøi og med de dumme støvletter. De kunde knapt nok gjøre et dugeligt hallingkast i slig stas.

Naar leirdølerne havde faat disse stygge uniformer, var det ikke til straf, men for dermed at gjøre et experiment. De skulde være jægere, være klædt saa usynlig som muligt. Og det kunde jo være bra nok; men det virked uheldig paa den altid pyntelystne soldaterungdom. Da denne var af bygdens udsøgte, kjækkeste gutter, vilde de ogsaa gjerne være klædt som de gjildeste.

Den norske infanterist var i de dage klædt i rød kjole med mange opslag og rabatter og paspoiler i forskjellige farver; grenadererne havde svære bjørneskindshuer, og alle saa de ganske anderledes flotte ud end disse leirdøler i sin fattigslige, enkle uniform. De taktiske fordringer til uniformen, at den skulde være mindst muligt synlig, gav saavel Jürgensen som hans gutter en god dag i. De ønsked heller røde kjoler med hvide opslag og blaa bukser med røde rænder og en bjørneskindshue, som skrek afveien.

Om dette kosted lidt blod i krig — saa fik det koste blod.

Jürgensen maatte selv skifte sin fine uniform fra søndenfjeldske regiment, og det har han neppe gjort med stor glæde. Han havde kun sin gage at leve af, den var knap nok, og han havde oplevet uniformsforandringer før. Der var en latterlig forgudelse af alt prøisisk militærvæsen nede i Danmark paa den tid. Kronprinsen, senere kong Fredrik den sjette, var aldeles forgabet i prøisiske knapper, paspoiler, fjære og andre bagateller, og landets krigere saa snart ud som underlige paafugle. Før havde man rettet sig efter alt fransk, det var omtrent ligesaa galt. Officererne holdt paa at blive fortvilede over alle disse forandringer og de dermed forbundne udgifter. En norsk oberst skriver paa den tid: «Om disse unyttige Udgifter endda havde været i den gode Smags Interesse, saa havde dog den forfængelige Ungdom maaske deri fundet en Erstatning for Mangelen af Livets Nødvendigheder; men som oftest var Uniformsforandringerne ligesaa smagløse som uhensigtsmæssige og havde ikke anden Virkning end Gjæld, Nederdrægtigheder og stum Fortvilelse.»

Vor udmerkede hærfører under krigen, Kristian August, forud for sin tid i saa mangt og meget, arbeidede ivrig for at ta væk alt unyttigt juks og glimmer. Han ønsker graa uniformer med lidet iøinefaldende distinktioner, ønsker hvidt lærtøi farvet sort. «Jeg tør vove at paastaae, at denne Forandring ei allene vilde redde en stor Del brave Mænds Liv, men fortrinlig her i Landet vilde have den største Nytte og meget befordre Deres Majestæts Tieneste. — — At alt glimrende her bliver skadeligt, ofte tilintetgjør en ellers meget vel anlagt Plan, det har Erfaringen ved flere Leiligheder lært os.» — —

Jürgensen fik nu ta uniformen, som den var, og benytted forøvrigt alle midler til at sætte sig selv og sit kompani i respekt. Bønderne knurred maaske, men de mindedes længe de mange soldater og kanonerne, som havde besøgt dem; deres høvdinger var i fængsel, man talte om, at de skulde miste livet alle sammen, og det dæmped ethvert udbrud.

Andris Ljøsno blev, som vi ved, halshugget. Det vakte en voldsom ophidselse, da efterretningen kom om dommen over Andris. Vilde hyl og frygtelige forbandelser lød op gjennem dalen, men ingen voved at gjøre noget. Leirdølerne opfatted dommen, alle som en, som en uretfærdighed, og de har ikke glemt den dom. «Det var uskyldigt blod,» siger enkelte af de gamle den dag i dag. Han havde kongens eget brev at holde sig til, og da havde han ret til at gjøre modstand mod embedsmændenes befalinger. Opfatningen er imidlertid nu anderledes. Naar landet kræver sine sønner, maa de alle som én møde under fanerne, ingen har da lov til at holde sig unna.

For kaptein Jürgensen blev Andris Ljøsnos henrettelse kun et middel til endmere at styrke hans autoritet. Leirdølerne skjønte, at det var en farlig sag at negte staten, kongen eller hans embedsmænd lydighed; hvor haarde halse de end havde, og hvor surt det smagte at bøie sig, — der var dog ingen anden raad. Og Jürgensen var nu alligevel ikke saa værst.

De lærte at indse mere og mere, at han igrunden var en prægtig chef, at han vilde deres vel. Sogningen har ikke noget imod en streng chef, bare han er retfærdig og har hjertelag. Og Jürgensen var streng, men retfærdig. De aristokratiske fjeldfolk fik til sin forundring se, at der var et sted her paa jorden, hvor der var lighed, hvor det ikke gjaldt fødsel eller rigdom, og det var i soldaterrækkerne. Her blev enhver agtet efter sit menneskeværd. «Kongens trøie» gjorde den fattigste husmandsgut til adelsmand og satte ham med en gang foran den mægtigste storbonde, som ikke tjente sit land. Dette var retfærdigt. Naar der var ofring i kirken, gik soldaten foran bygdekongen, soldatens skilling stod over storbondens daler, — det var rigtigt. Jürgensen kunde tilgi meget hos en spræk og djerv gut, naar han dertil var «en real kar» ; men ve den, som var lat og lei, og som fór med fantestykker. Han kunde være søn til hvemsomhelst, juling fik han, saa det forslog. Men saa var det da ogsaa glemt fra kapteinens side, op og afgjort. Leirdølen glemte imidlertid aldrig pryglene.

Jürgensen havde det ligesom sogningen med at være braasint. Han haded alle langvarige retsundersøgelser og at blande andre op i sit kompanis sager. Han var selvraadig og afgjorde alt selv uden formaliteter. Han plaged aldrig folkene med unødige ting, trætted dem aldrig, exercitien gik med liv og lyst, — og skede der noget galt, og nogen slog sig vrang, saa havde karen i samme øieblik Jürgensen paa nakken af sig.

Leirdølerne har senere havt en anden kaptein, som behandled dem paa en noget lignende maade. Det var den for sin overordentlige styrke bekjendte Rumohr til Rikheim i Leirdal («Raumoren» som folkene kaldte ham). Han kunde ta en mand i én næve og holde ham paa strak arm. En gang, fortælles der, da leirdølerne slog sig vrange og havde fortjent krigsret og slaveri for mytteri, gik han midt ind blandt dem, tog den største og sterkeste af dem i bringen, holdt ham op i veiret og risted ham som en høisæk. Det stagged dem. De frygted og elsked slig en chef.

Det værste med Jürgensen var nu til syvende og sidst, at han var saa vanskelig at forstaa. Som slesvigholstener talte han plattysk og blev aldrig synderlig stiv i dansken; leirdølerne talte sit hurtige, klingende sognemaal og var dengang ikke stort flinkere i at tale dansknorsk end nu.

Leirdølernes raske opfatning og gløghed har vel hjulpet over mange vanskeligheder. Ellers har de vel ligesom saa mange i de dage fundet, at det var finere at bli kommanderet paa tysk end paa dansk; i 1772 blev først de tyske kommandoord afskaffet i den norske hær, samtidig med at de blev afskaffet i den danske hær. Der var ligesom mere stas med det fremmede, kan vide.

En stor hjælp i sit arbeide har kapteinen sagtens havt i sine underofficerer, som var udtat af bygdens egne og bedste folk. Underofficersskoler var netop blit oprettet paa den tid. Did sendtes flere af de gjæveste leirdøler. Forøvrigt fik man underofficerer helst fra de garnisonerende afdelinger. Man stillede ikke smaa fordringer til underofficererne paa hin tid. Han skulde være velopdragen, paalidelig, ivrig og trofast, af god herkomst og kunne læse og skrive. (I den svenske hær krævedes der samtidig ikke andet for at bli artilleriløitnant end at «kunna skrifva och läsa uti bok».) Underofficererne danned ved sin byrd et udmerket bindeled mellem officererne og bygdefolket, og kaptein Jürgensen forstod godt ved valget af sine underofficerer at vinde autoritet mellem sogningerne.

De første leirdøler, som blev underofficerer, var Baard Mo og Jens Klingenberg, begge kjendte som nogle af de djerveste og raskeste gutter, som dalen havde, og som ikke var ræd for at hævde stilling og uniform. Og saa havde han af aardøler den bekjendte Hans Lem, en kjæmpesterk kar, som maalte sine tre alen og endda en tomme eller to; «reint eit bergatrodl,» som sogningerne sa.

Premierløitnanten ved kompaniet var en født leirdøl, søn af Rumohr paa Rikheim. En ung, kvik gut af

Ravn-slegten fik Jürgensen straks indskrevet som frikorporal og sendt til krigsskolen i Kristiania; saa fik han maaske ogsaa sin sekondløitnant af bygdens egne.

Saaledes var bygdens største og ældste slegter med engang blit knyttet til kompaniet. Dets hæder blev ogsaa bygdens og de navngjetne slegters. Den uundværlige tradition i afdelingen søgte Jürgensen saa hurtig som muligt at oparbeide. Han vidste, hvor meget dette har at sige, og han kjendte til, hvorledes særlig de bergenhusiske afdelinger havde bestemte slegter knyttet til sit navn. I Sogn var der mange gamle ætter i hine tider, hvoraf mand efter mand havde tjent fædrelandet, og hvor søn efter far havde kommanderet samme kompani. Vi mindes slegter som Munthe, Daae, Fasting, Weltzin, Meidell m. fl. Det var bygdehøvdinger og foregangsmænd, naturlige chefer for sin hjembygd. Der stod glans.af de gamle navne, — der var tradition. Det var indvandrede slegter, men de var saa godt norske som nogen; de havde bevist sit norske sindelag paa valpladsene øster paa grænsen ved sine sønners tapperhed.

Jürgensen bodde i den første tid paa gaarden Stønjum, indtil embedsgaard kunde bli udlagt til ham. Chefsgaard blev en af Ljøsnogaardene; men Jürgensen bodde forresten paa Enemo, som han skal ha kjøbt. Ligesom saa mange andre officerer paa den tid, blev ogsaa han en foregangsmand for bygden i jordbruk. Vi ved, at vore prester var de første til at indføre poteter her i landet, og at vore officerer stod dem kraftig bi i denne sag. Om Jürgensen blev en saadan «poteteskaptein», vides ikke; men han var da en af de første, som i Leirdal viste bønderne, at disse jordæbler var vel spisendes, og krigsaarenes kornmangel og nød lærte bønderne, at jordæblerne ogsaa kunde spises af «simple» folk. Det fortælles endnu med stolthed i Leirdal, at det var leirdølerne, som lærte folk paa Kongsvingertrakten at sætte poteter, — og den kunst havde de selv lært af Jürgensen. Som født slesvig-holstener havde han et andet og et bedre syn paa mangt og meget af jordbruket end bygdefolket, og han viste det nye metoder, som maaske kunde være gode. Mangt et godt frøkorn og mangen frugtkjerne er kommen ind i vore dale ved løitnanter og kapteiner, som havde været ude og reist, som f. eks. havde været paa udkommandering til Holsten. Officererne og presterne ansaa det som hørende til sin stilling at veilede de lidet bereiste og belæste bønder. General von Krogh uddelte i tøndevis poteter til bønderne i Trøndelagen, gamle general von Stricker gjorde ligedan i Kristiania til Akersbønderne. I Sogn har man i officerer havt flere af de bedste gaardbrukere og særlig de bedste frugtplantere. Jürgensen har neppe staat tilbage. Han var en fattig mand, var nygift og havde mange pensionsindskud og gageafdrag at klare af sin lille løn. Det var næsten lige saa galt som i vore dage. Jürgensen, som de øvrige officerer, har maattet drive jorden paa bedst mulig maade, og han var en gjældfri mand.

Sorenskriver Fleischer griber ved kompaniets oprettelse anledningen til at minde regieringen om, at chefen maatte bli saaledes aflagt, at han «usukkende og utrængt kunde undgaae sine Undergivnes Foragt». Sukkende var ikke Jürgensen, om det end saa lidt trangt og mørkt ud sommetider. Han saa lyst paa livet og havde — ligesom sogningen — let for at finde det humoristiske ud af alle ting. Man ler endnu i Leirdal over den maade, Jürgensen tog sine første forsøg i høibjergning. Det kan blaase gjennem den trange dal slig, at den som ikke har set virkningerne af en slig fald- og hvirvelvind eller selv været ude for den, knapt vil tro det. Jürgensen kjendte ikke nok til leirdalsvinden, og hans høisaater laa uvorrent til paa en bakke. Ret som det var, ser han høisaaterne hvirvles lystig i veiret, det stod som en sky om huset. Da raabte kapteinen til sin hustru (en baahuslenerinde): «Ach mutter, mutter, kom mahl hier! Hvilket nideligt syn! Det er doch interessant at drifve den jord i Norge!» Trængende var heller ikke kaptein Jürgensen, men snaut nok havde han det. Gjestfrit var hans hjem og morsomt var det altid hos den originale, kvikke kaptein. Lidt vildt skal det stundom ha gaat til, men det var som det dengang skulde være. Sad kniven løst hos leirdølen, skal kaarden ikke ha siddet for fast hos den tids kavalerer heller.

Det var ikke bare bygdens embedsmænd, Jürgensen saa i sit hus, det var ogsaa bygdens fornemste bønder. Det var altid en særlig ære at bli buden til den morske kaptein, og gjerne var Jürgensen i gilde hos bønderne med. Da moret han sig bedst ved at se paa ungdommen danse. Naar felens hallingslaatter — og kan hænde øllet med — havde sat ild i blodet paa gutterne, da saa man gjerne den ene efter den anden med vilde skrik og kaate kast sprætte ind i danseringen. De huked sig ihop, de smat og de smøg, de sprat ende tilveirs i «stempla kast», saa hælen stod i loftsbjelken (i «beten»). Den kunde gaa vildt hallingen inde hos leirdølerne i gamle dage, og ret som det var, saas kniven blinke ogsaa. Men naar det gik som vildest til, da lo Jürgensen, da gnistred det underlig i hans mørke øine. Han mente vel da, at det skulde være morsomt at prøve gutterne i en alvorligere dans. De var slemme til at «rispe» hinanden med kniven i hin tid. Det havde Jürgensen ikke noget særligt imod, bare de ikke stak. Naar de «risped», satte de tommelfingeren et stykke ind paa knivsbladet fra odden af, og da blev det bare nogle hudflænger. Det hele blev til en slags duel, mindende Jürgensen om de tyske studenters. Det var en ærlig maade at afgjøre sine tvistigheder paa. Men naar gutten var i uniform maatte han ikke slaas, thi da kunde der bli skaaret i uniformen, og den var kongens. Jürgensen var svært nøie paa den ting.

Vi ved, at leirdølerne var kjendt som «overdrevne forvovne til at riide», og at de «uden mindste Frygt riider de farligste Veie». Det var en af deres største fornøielser at kapride, og fra kirke gik det mangen gang ilde til baade for folk og heste. Den der i disse dage kommer til Leirdal, vil nok endnu faa merke, at der er fart i hestene, og mange vil mindes med gru den uvorne maade, hvorpaa leirdølerne har ladet sine heste fare afsted under skydsningen nedover Galderne eller Vindhedla. — Jürgensen laa til en begyndelse aldeles under for leirdølerne i hesteveien. Han havde med sig, da han kom til bygden, en stor, tung, truværdig østlandshest. Den var vist udmerket, men kunde ikke klare de lette leirdalsheste i hurtighed. Leirdølerne red ham forbi og roste sig af det. Det kunde Jürgensen naturligvis ikke finde sig i, og en dag drog han østover fjeldet med hesten. Man ved ikke, hvor langt han var, men da han kom tilbage, var det paa en liden musgraa hoppe af fjordslaget med aal efter ryggen og striber over benene. Det var den bekjendte «Graui». Nu kunde leirdølerne komme. De var snart slaat.

«Graui» blev Jürgensens stridshest, den fulgte ham paa hele felttoget 1808 og 9, og endnu taler leirdølerne med beundring om den vesle, flinke hoppen.

Jürgensen holdt overordentlig meget af sin hest. Han holdt en gang paa at bli tat tilfange, bare fordi han ikke vilde skilles fra sin trofaste kamerat. Leirdølerne maatte hjælpe baade kapteinen og mærra, baade «Svarten» og «Graui»; det kosted Jürgensen en flærre i hans dyrebare uniform og nogle svensker baade bajonetstik og kolbeslag.

Krig med England og krig med Sverige. Leirdølerne rykker i felten.

«Byrsa paa nakken
upp yver bakken
framyver fjell og skogar og fly!
Lande aa rensa
heilt fram til grensa
fór du med ditt skytety.»

(Af aardølen Sigurd Eldegards hilsen til leirdølerne den 7. aug. 1901.)

Man vilde ikke tro det. Var virkelig engelskmanden ude med svikfærden sin igjen. I 1801 overfaldt han os tiltrods for nøitraliteten, — men da sloges han da som en ærlig kar, indtil Nelson heiste det hvide flag. Det var vel for at hevne sig, at han nu kom luskende og stjal flaaden vor, den kostbare, stolte krigsflaade, stjal den, som naar en tyv kommer om natten.

Mænd verger daarlig aabent hus sovende. Ilde blir godtroenhed lønnet.

Jo, vi havde krig med England. Slag i slag kom ulykkesbudskaberne til by og bygd. Krigsflaaden ranet, handelsflaaden plyndret, tusender af matroser og fiskere i fangenskab, handelen ødelagt, kornpriserne svimlende, hungersnøden grinende ind i hytter og hus, soldaterne bort fra hjembygden; kysten skulde verges.

Nogle af de første, som maatte paa vagt mod engelskmændene, var leirdølerne. Det var høsten 1807. De maatte til Bergen. Her var fæstning, skanser og volde, men borgerne dued ikke til at verge egen by; de var ikke vernepligtige dengang, og deres borgervæbning kunde man ikke stole paa. Saa maatte bondegutterne gjøre det. Leirdølerne fik bare vagttjeneste. Til fienden saa de intet. Havde de endda gjort det. De bare lærte at slite vondt. De havde neppe tør traad paa kroppen, saa længe de var i Bergen.

Generalløitnant Hesselberg skriver om den høst og vinter til kronprinsen: «Ellers har man her meget at kjæmpe mod rasende Uveir og styrtende Regn, som begyndte for nogle Maaneder sterkere end sedvanlig, — og dette vil sige meget. Soldaten lider ret meget og mest derved, at i alle de Klæder, han eier, sjelden findes en tør Traad; han har da kun den Trøst, som Nogle udtrykke sig: Regnen kan ikke komme længer end til Huden. Den Taalmodighed, Enhver anden som ikke er født her i Landet og ved Vanen fra Ungdommen af finder det taalelig, maa bevæbne sig med, er utrolig.»

Leirdølerne og de øvrige indre-sogninger er vant til tørt indlandsklima, og det har nok været nødvendigt for dem at bevæbne sig med taalmodighed. Thi noget andet botemiddel havdes dengang ikke mod vaade klær. Medens byens borgere, for hvis skyld soldaterne gik paa vagt, sov i sine lune og varme stuer, fik soldaterne til kvarter anvist daarlige rum, ofte paa lofter og i boder, hvor der ikke maatte gjøres op varme. Bytte af klær havde de ikke, vaade var de fra døgn til døgn. Enkelte af soldaterne havde kun udslidte klær at gaa i. Med kosten var det ogsaa meget slet.

Saa kom mars 1808, og i de første dage af maaneden fik man budskab om ny krig. Det var naturligvis med svenskerne. Nu var leiligheden god til at «eröfra hela Norige». Engelskmændene var jo en god allieret — foruden hungersnøden da, de norske tropper maatte splittes til besættelse af de mange kystbefæstninger. Med en 18 000 mand maatte det være let at knække den lille hær, som Kristian August kunde samle paa Østlandet til grænsens forsvar.

Der var godt og vel 885 000 mennesker her i Norge dengang — uvante til at styre sig selv. Nu skulde landet klare sig i krig mod den ene stormagt efter den anden. Ja, hungersnød og misaar, alle de ulykker, som følger en ødelagt handel, — det var da en stormagt det og.

Men med freidigt mod gik folket til den nye krig. Det var kan hænde endog med begeistring. Det er noget ildnende i det at staa én mod saa mange, det er begeistrende at faa yde saa meget til sit fædreland. Ikke havde det til den tid været norsk skik al tælle sine fiender, og vi havde ikke lært, at «det ikke nytted saa alligevel», og at vi skulde bare lægge vaabnene ned og rope om hjælp.

Der var ingen hjælp at faa, selv ikke fra Danmark. Saa hurra for det Norge, som kunde greie sig selv! Under hurrarop drog nu saa mange af landets sønner til grænsen. Alle de som kunde undværes ved kysten, drog afsted. Blandt bergenhusingerne var det leirdølerne, som kom først ivei.

Paa smaa aabne baade rodde de fra Bergen nordover

Bergensleden, over den farlige Sognesjø og ind gjennem lange Sognefjorden. Storm og uveir, regn og slud havde de. Men om kvelden la de til lands, kom i hus, fik varme sig og kan hænde hjemlig kost, — det var herredage mod vagtgjøringen i den store, rige by.

Saa var de atter i Leirdal mellem sine kjære fjelde. Men det blev kun en rastdag eller to for at faa kompaniet fuldtalligt. Saa afsted igjen. Nu var her ordentlig krig, og man maatte skynde sig. Ikke skulde svensken kunne sige, at han ikke havde fundet nordmanden hjemme. Og nu skulde for første gang leirdølerne ogsaa i kast med svensken. De skulde nok ikke staa tilbage for de andre bergenhusinger, det var baade Jürgensen og hans gutter enige om.

Jürgensen vilde ha bare udvalgte folk med sig. 16 mand kasserte han, de fik ikke lov til at være med. Han tog saa 16 andre ud af de sprækeste, han kunde finde. Han vilde ikke ha skam af sine leirdøler. Det var nok ikke altid, at klærne og skoene passed saa akkurat til de nye karerne, men det fik ikke hjælpe. Det heder, at leirdølerne gik, «so blofraue» (blodskummet) viste sig i skoene; men alle mand stod dog paa linjen, da de kom til grænsen.

Da de marscherte op gjennem Leirdal, var det ikke vanskeligt med levemaaten; for folk strømmed til baade med lefse og rømmegrød, det var som til bryllups, — og gutterne lo og sang og slog hallingkast, men kvindfolkene graat og trodde, de aldrig skulde mer se «gutadn» sine igjen. Jürgensen red allerførst paa «Graui», og han ropte: «Kommet nok zurück!» Den unge vakre kapteinsfruen maatte græde hun ogsaa, endda hun vidste, at

Jürgensen blev arg. «Wische, wasche mutter, icke wine, ick komme zurück!»

Under jubel og graat drog leirdølerne afsted. Men de, som graat allermest, de var ogsaa de, som var sintest paa svenskerne, og de bad gutterne sine om ikke at spare dem. Og det blev lovet — og holdt.

Der laa dyb sne paa Filefjeld, soldaterne maatte brøite sig frem gjennem snefannerne. Det blæste, saa snedrevet stod dem midt i ansigtet. Det var en drøi tur, men «at tage sin Hvile med bart Bryst i dyb Snee, har jeg seet, er deres Løst» siger jo general Fasting, og de kom da vel over fjeldet og ned gjennem Valdres. De havde en lang færd for sig, de skulde helt til Østerdalen for at støde til Staffeldts korps, som samledes i Elverum. De marscherte videre gjennem Vardal, over Mjøsisen og gjennem Stange og Løiten til Elverum. Jo længer øst de kom, jo dybere laa sneen. I Østerdalen var det vinterføre. De kom da i god behold frem og syntes, det var en merkelig reise. Landet var saa aabent og fladt, og saa var der slige svære skoge, skoge, som der ikke var ende paa.

I Elverumsleiren mødte de trønderske grenaderer frem, søndenfjeldske skiløberbataljon og endel oplandske dragoner. Det var staselige tropper alle sammen mod leirdølerne. Bergensturen havde tat svært paa klærne, de korte trøier var krøbet slig, at man saa et aabent stykke mellem bukse og trøie paa flere af dem. Kapper havde jo omtrent ingen af vore soldater, end si telte.

Om hvad vore soldater dengang led, faar vi god besked ved at læse, hvad en gammel trøndersoldat har fortalt. Han hørte netop til hine grenaderer, som mødte i Elverum. Han blev saaret ved Trangen. «Det var ikke den Tid sørget saaledes for Soldaten som nutildags,» fortæller han. «Vi marserede i en klingende Kulde i vore snaue Munderinger og trange Bukser; vi vidste ikke den Tid af Kaputkjoler (Kapper); men Blodet var varmt, og vi følte ingen videre Uleilighed af Kulden. Efter en temmelig forceret Mars — omtrent fem Mil om Dagen — hvorved, som det heder i Visen: «Selv de store og sterke tidt blev baade saare og trætte,» ankom vi til Elverum» — —

Om vagtgjøringen langs grænsen fortæller han: «Vi led meget ondt her; om Dagen tøede Solen, saaledes at Sneen var som et Skum, og om Natten frøs det, saa Sneen blev saa haard som Is. Gjennemblødt om Dagen frøs Fodtøiet om Natten fast til Benene. Feltvagterne var udsat hist og her ved nogle usle Fintorper, der ikke rummede mange Mand; de øvrige maatte, hvorledes Veiret end var, finde sig i at ligge paa den blotte Sne i sine tynde Klæder. Hvert Øieblik allarmeredes vi af Fiendens Skinangreb» — —

Leirdølerne skulde havt nye bukser, skjorter, sko og strømper denne vinter, men der var ikke kommet noget op fra Danmark — hvorfra alt skuldes hentes —, og leirdølerne havde saa maattet marschere afsted med de udslidte sager. De var snart fri for baade det ene og det andet. Skotøiet var snart bare filler. De øvrige soldater havde da skjøder paa kjolerne sine, dem kunde de skjære af og dermed bøte de værste huller; leirdølerne havde intet at skjære af. De saa fæle ud. Og de stak saa meget mere af i sine sortgraa-grønne uniformer, som trønderne netop havde faat nye kjoler. Disse var røde og svært gjilde. En hel del af kjolerne var vistnok for smaa for de svære trønderske grenaderer, saa de revnede, da de skulde trække dem paa; men de var da nye og røde og skinned paa lang vei. De saa bra ud disse trøndere, lange karer med svære bjørneskindshuer med høie fjære, alvorlige folk, som kom tungt og støt marscherende. Det var den rene modsætning til de grannvokste leirdøler, som kom huskende ivei paa sin lette elastiske fjeldfolkevis, og som var heller mørke- end lysletne, og som talte saa hurtig, at det var uraad at forstaa dem.

Man vidste nok ikke rigtig, hvad man skulde tro om disse fæle soldater — disse oprørere — og om deres plattyske kaptein.

Det blev ikke med 18 000 mand, men med 14—15 000, at den svenske general Armfelt skulde erobre Norge. Det kunde ogsaa være nok. Kristian August kunde ikke stille imod mere end knapt 8000. Men svenskerne var overmodige, de vented ikke modstand førend ved Glommen, og saa splitted Armfelt sin hær op i bare smaaafdelinger. De blev slaat enkeltvis. Der var ingen enhed i kommandoen heller; men det var ikke Armfelts skyld.

Mod Kongsvinger gik Armfelt selv paa, og for at splitte nordmændene her lod han et korps samle sig i Dalarne for at falde ind langs Flisaelven. Andre afdelinger skulde gaa frem søndenfor Kongsvinger mod Høland og tragterne deromkring.

For at ta imod svenskerne fra Dalarne var det, at Staffeldt ved Elverum samlede sine folk. Midt i april stod han med sine folk nede ved Flisa; det kom til nogle smaa fægtninger, — leirdølerne var ikke med. Det var altid trønderne og skiløberne, som fik den ære.

Saa stod der da den 25de april den afgjørende kamp i skogen ved Trangen, hvor hele det svenske korps paa faa mand nær blev oprevet, tat tilfange, dræbt, saaret.

Var leirdølerne med her?

Traditionerne baade østen- og vestenfjelds hævder bestemt, at det var her de fik sin bloddaab, og at de allerede i første træfning viste den «rasende angrebslyst», hvorfor de blev baade berømt og berygtet. Sikkert er det, at en del af dem stod hos Staffeldt ved Nyen, da trønderne og skiløberne gik paa inde i skogen lige ved. Men omtrent sikkert er det ogsaa, at Jürgensen selv med de fleste af sine folk stod paa post længer sydpaa og kom ikke med i kampen. Det fortælles almindelig, at Jürgensen havde sagt til dem, at naar de kom i kamp, skulde de bare huske paa: «werft det Gewehr och fald an mit den Knif.» Leirdølerne ved Nyen skal utaalmodig ha hørt paa hele kamplarmen og blit aldeles rasende over, at de holdtes unna. Staffeldt trodde ikke paa disse lidet kjendte soldater. Men da obersten var reden sin vei for at se til kampen ved forhugningerne, havde leirdølerne ikke mere kunnet styre sig og styres. De havde sprunget efter kamplarmen, sat over Flisa og bogstavelig talt fulgt Jürgensens raad. Gahn, den svenske chef, skal ha sagt, at der var nogle af nordmændene, som sloges som «vilda», og det har man almindelig antat var leirdølerne. Det var daarlig gjort af leirdølerne at forlade sin post, de havde fortjent streng straf —; men deres djærvhed har vel reddet dem.

Det har ogsaa til nylig været anset som sikkert, at en del af leirdølerne var med paa den ilmarsch, som normændene foretog om natten efter kampen ved Trangen, da de tog det svenske depot med besætning, som var efterladt paa den anden side grænsen. Men dette kan være tvilsomt nok.

Ved en eller anden rask bedrift maa de sagtens ha udmerket sig, siden bygdefolket østerpaa har saa meget at berette om dem netop fra denne kamp.

Det har ogsaa været almindelig antat, at det var for sin tapperhed i nævnte kamp og for udvist djervhed og raskhed under grænsebevogtningen, at leirdølerne allerede nu indstilles til en særlig kongelig gunstbevisning. Denne antagelse er nok feiltagtig; belønningen kom senere og for senere bedrifter.

At leirdølerne maa ha været ganske ualmindelig raske folk, kan man skjønne deraf, at de — tiltrods for de mange strabadser under de lange marscher og under bevogtningstjenesten — i slutningen af april kun havde 1 mand — én mand — syg. Nogle dage senere melder kaptein Jürgensen, at «sko, strømper og skjorter fattes kompaniet». Man kunde allerede nu, ligesom noget senere paa en del andre bergenhusinger, se ind paa leirdølernes «nøgne skind».

Raske gutter, muntre til sinds! Og nu gik det til nye eventyr. Hele Staffeldts korps rykkede fra skogene oppe ved Flisa ned til de aabnere egne omkring Kongsvinger. Det svenske korps fra Dalarne existerede jo ikke længer, fra den kant var intet at frygte mer, ca. 400 mand var fanget eller dræbt ved Trangen. — Det saa imidlertid farligt ud nede ved Kongsvinger. Her havde svenskerne havt fremgang — om end sin eneste i dette felttog. Nordmændene var endog blit kastet ud af skanserne ved Lier, og norske soldater var tat tilfange. Armfelt selv havde tat kvarter paa Lier, hvor han «svalt som en hund»; han vilde ta Kongsvinger, som altid før havde trodset svenskernes anfald. For at være sikker mod nordmændenes overfald byggede han skanser mod fæstningen baade ved

Lier og længere fremme, der hvor Austbølaaen falder ud i Glommen — eller ret øst for selve fæstningen. Paa dette sted anlagdes en række skanser paa begge sider af elven, baade ved Mobækpladsen (østligst) og ved Overud og Skansgaarden. Fra fæstningsvoldene kunde man tydelig se svenskernes arbeider. Norske bønder blev tvunget til at bygge fiendens skanser.

I fred og ro fik nu svenskerne ikke lov til at bygge, og de fik snart gjøre bekjendtskab med leirdølerne. Kaptein Jürgensen fortæller, at der bestandig var forpostfægtninger, at hans folk ikke havde tabt nogen mand, og at expeditionerne bestandig medbragte svenske fanger. «Vi staar her lige under Næsen af Fienden og venter hver Dag paa Ordre at angribe ham eller at blive angreben af Fienden, men i alle Fald frygter vi intet, mine Leirdøler er friske folk.» Havde bare folkene hans faat rifler, som var dem lovet, vilde alt ha været bra. Nu havde leirdølerne kun nogle gamle, næsten ubrugelige bøsser. Kapteinen trøster sig selv og sine folk med, at «vi maa hjælpe os med Bajonetten». «Svensken har ikke den Bravour eller er den raske Soldat, som man har troet om ham,» skriver Jürgensen til sin regimentschef.

General Armfelt havde til en begyndelse heller ikke de bedste tanker om «baggen», som han tillader sig undertiden at kalde «danskar», ikke vidende, at Norge havde egen hær, og at nordmændene havde altid verget sit land ved egne sønner. Han skriver i en generalordre ved fiendtlighedernes udbrud, at han var «alldeles öfvertygad, att de svenske veta att bibehålla det rykte af tapperhet och mandom, som de alltid förtjent, och att de aldrig förgätta, att deras förfäder alltid ansett 1 svensk mod 3 danskar vara lika styrka, hvilken beräkning af nationalstyrkan jag hoppas, att vi alltid skola bibehålla.»

Han kom snart til at merke, at den beregning i ethvert fald ikke holdt stik ligeoverfor de «danskar», som han morer sig med at kalde «baggar»; thi ret som det er, mister han folk. Hans patruljer opsnappes, ja en af hans kapteiner blev endogsaa fratat kommandoen, indtil han havde paa «et hedrande sätt reparerat sin omilitäriska conduite och sina elaka dispositioner». Brigadechefen Leijonstedt taler samtidig i en ordre om «vårdsløshet och ett lamt eller, rättare sagt, intet försvar», hvorved hans folk var blit tat tilfange.

Kaptein Jürgensen var ikke af klærne sine paa tre uger, fortæller han i et brev skrevet paa en stol, selv liggende paa knæ. Han var stadig paafærde med sine leirdøler. En dag kneb hans folk en svensk spion, som «formodentlig bliver hængt»; ret som det var, tog de svenske poster tilfange. De syntes, det var rigtig morsomt at være i krig; — bare det kunde bli til ordentligt slag. Men sneen laa endnu dyb inde i skogen, veiene var som en eneste snesørpe og bækkene saa svære nu i sneløsningen, at selv Austbølaaen gik som en elv.

Leirdølerne fik nøie sig med at smaakrige. Og dette gik noksaa gemytligt til. En dag fangede korporal Lem en liden svenske ved at ta ham med bare næverne. Og det gik slig for sig:

Leirdølerne stod med en postering foran Skansgaarden. De saa svenskerne og de norske bønder arbeide paa skanserne. De svenske poster foran skanserne stod bare en hundrede skridt eller saa fra dem. Lem og hans folk ærgrede sig dygtig over ikke at kunne faa komme sine modstandere ordentlig ind paa livet; men mod skanser og en saa overlegen styrke var intet at udrette. Bøsserne dued ikke, og med bare bajonetten, kniv eller næver kunde ikke de faa leirdøler gaa paa. Saa fik de se en svensk patrulje gaa frem; det var to mand ført af en fænrik, en ganske ung og grannvoksen fyr. «Dem fanger vi,» sa Lem, og saa la de sig paa lur. Men de var for nysgjerrige, og svenskerne for forsigtige, fænriken fik se de svarte hattene til leirdølerne og trak sig med sine folk tilbage til den trop, hvorfra han var udsendt. Lem var rigtig ærgerlig, og saa sa han, at den vesle svensken skulde han iallefald ta. Med sine folk gik han frem til et skogsnar kun nogle hundrede skridt fra svenskerne. Disse saa en svart hat snart her, snart der borte mellem trærne, de vidste ikke rigtig, hvormange bagger de havde mod sig, de stillede sig op til forsvar og en af dem sprang med melding tilbage, — saa det ud som.

Pludselig ser svenskerne en kjæmpesvær bagge komme gaaende lige mod dem. Han var vaabenløs og stamped ivei, saa vasspruten stod. Svenskerne studsed — hvad var dette? En overløber, parlamentær, eller hvad? Det var Lem. Han gik lige mod den vesle svensken, greb ham pludselig med en næve i armen og med den anden næve i bukserne og slængte ham paa ryggen. Dermed satte han paa sprang alt det han orkede tilbage til sine. Svensken sparked, sprelled og skrek, Lem havde godt tak, klemte godt til og sprang lige godt. Nogle af svenskerne, der var kommet sig af befippelsen, satte efter, men klarte ikke at ta den lange nordmand i spranget. Skyde turde de ikke for ikke at træffe sin egen chef, — og derborte blinked det i leirdølernes bøssepiber. Med hurrarop og jubel blev

Lem tat imod borte i skogen. Leirdølerne svinged haanende hatten sin til svenskerne, disse svor og bandte og trued med næverne igjen, — og Lem drog i triumf tilbage til sin post med sit bytte.

Nogen større glæde fik ikke Lem af sin raske daad. Jürgensen likte ikke den maade at gjøre fanger paa, og han lod svensken gaa efter at ha sprettet en knap og et stykke af tøiet ud af hans uniform — som en liden erindring og som bevis, om det trængtes. Men Jürgensen blev endnu mere glad i sin lange korporal.

«Dasz var braft! — geschwindt!»

Det syntes leirdølernes kamerater ogsaa. Det begyndte at gaa ord om disse bergenhusinger, som mere uvorne og djerve end nogen. Tomhændet kom de karerne sjelden fra sin jagt paa svenskerne.

I sin ærgrelse over de mange smaa uheld, svenskerne har, tilraaber brigadegeneralen sine soldater i en ordre saalunde: «Kamrater! Våra förfäder togos ej af fienden förr än de voro döda eller sårade, — deras söner måste ännu likna dem, och jag anmoder Er — i Konungens och Fäderneslandets namn att, hvarest Ni se fienden, ej räkna dess antal förr än Ni slagit honom.»

Skanserne ved Skansgaarden stormes af leirdølerne, de kommer trønderne tilhjælp ved Mobæk.

«Ett gladt hurra, ett högt hurra
för hvarje man, som kämpat bra,
hvad helst han blef i lifvet än,
vår ovän eller vän!»
Runeberg.

Isen paa elvene, paa vand og myrer var smeltet, general Armfelt finder det vanskeligere og vanskeligere at trænge frem i Norge, thi nu «står baggen bakom sina fjäll, klifver upp på dem och rullar ner stenar för att ecrasera (knuse) oss».

Saa skriver generalen. Han maa ha havt høist eiendommelige forestillinger om vort land.

Desværre — det blev nok ikke megen anledning for baggerne at klifva upp i sina höga fjäll, rulla stenar ner og ecrasera svenskerne. Det blev nærmest at vade gjennem snesørpe og bundløse veie, gjennem de tætte skoge at søge ind paa fienden, som stod bag skanser, som hver dag blev sterkere. Svenskerne havde det med under hele felttoget at bygge skanser, lave forhugninger og indrede sig til længere ophold i vore fattige grænsetrakter istedetfor at gaa paa og «eröfra hela Norige».

Nogen større skade gjorde svenskerne igrunden ikke, men det var dog ærgerligt nok at se saa mange af dem paa norsk grund, og Staffeldt syntes, da det nærmede sig til midten af mai og føreforholdene blev lidt rimeligere, at han burde prøve paa at kaste svenskerne unna.

Han havde saa meget mere grund til at ville dette, som han skulde reparere den skade, som hans formand ved Kongsvinger, oberst de Seue, beskyldtes for at ha forvoldt. Til en begyndelse vilde Staffeldt ødelægge svenskernes arbeider foran Austbølaaen, altsaa skanserne ved Mobæk, Skinnarbøl og Skansgaarden. Dette strøg kaldes ogsaa Jaren.

Den 15de mai skulde angrebet ha fundet sted, men det blev desværre udsat indtil 18de mai om formiddagen, og da traf det sig slig, at det netop var vagtombytte hos svenskerne, hvorved deres skanser fik dobbelt besætning. Ligeledes var der om natten blit sligt et lindveir, at skog og veie var næsten ufremkommelige, Austbølaaen gik over sine bredder og var intetsteds vadendes, vore afdelinger blev forsinket og udmaset under sine lange marscher til samlingsstederne — og de saa nødvendige kanoner til skansernes ødelæggelse, de kjørte fast. Altfor liden styrke satte Staffeldt ogsaa ivei. Det hele foretagende var paa forhaand dømt, dagen kunde let være blit en nederlagets. Den blev dog halvt til seier, og det har leirdølerne for den væsentligste del æren af.

Den 18de mai fik de sin bloddaab i overvær af hele det staffeldtske korps, under selve oberstens øine og omgivet af trøndere, østerdøler, akershusinger og vingersokninger.

Kaptein Jürgensen med sit kompani og de hoffske skiløbere skulde angribe Jarenstillingen i centrum. Forskansningerne ved Skansgaarden skulde de herunder angribe i flanken, medens kaptein Nægler med et kompani trønderske grenaderer og nogle faa trønderske skarpskyttere skulde gaa mod Skansgaarden i fronten — eller lige paa. Et kompani akershusiske skarpskyttere kom ogsaa til at delta i angrebet paa Skansgaarden. Hovedangrebet skulde finde sted mod Mobækskansen og ledes af major Ræder med en del af trønderne sine og de elverumske skiløbere.

Ræder skulde begynde angrebet kl. 11, men kom ikke frem førend kl. 1. Han skal ha havt en husmandskone til veiviser gjennem skogene, men hun gik vild, og Ræder og hans folk kom frem lige midt imod Mobækskansen istedetfor ud i ryggen og flanken.

Ræder gik imidlertid straks til angreb, og under hurrarop gik de frem.

Her fik nordmændene imidlertid en overmaade varm modtagelse; svenskerne kjæmped med den største tapperhed og udholdenhed. Tre gange gik nordmændene paa, de var helt fremme ved skanserne, men blev kastet tilbage, ja endogsaa forfulgt.

Den sidste gang saa det rigtig slemt ud for Ræder og hans folk; men da kom netop Jürgensen og leirdølerne hans tilhjælp.

Jürgensen havde paa den smukkeste maade løst sin opgave, og han havde faat se, at hans leirdøler var «friske folk». Det havde gaat rigtig lystig for sig. Med leirdølerne i spidsen havde han trængt frem øst gjennem skogen mod Skansgaarden, nogle svenske patruljer og poster havde ilsomt tat flugten. Kommen frem i skogbrynet havde de set, hvorledes svenskerne drev norske bønder, som havde arbeidet paa skanserne, over broen mellem Skinnarbøl og Overud. Det var en saakaldt lukket skanse, som var bygget ved Skansgaarden; den var uden kanoner og ikke fuldfærdig; en del af husene var nedrevne for at skaffe materiale, skogranden var delvis forhugget.

Jürgensen betænkte sig ikke længe. Saa snart som han saa, at hans kompani var i orden og de øvrige afdelinger ogsaa kommet frem, gik han paa. «Baggarne satte i ett förfärligt skri och rusade fram ur skogen», fortælles der. Det var leirdølerne. De begyndte at rykke frem nok saa ordentlig, men pludselig blev de grebne af sin «rasende angrebslyst», og med hurrarop stormed de frem, — de kapsprang.

Første mand paa skansen! Det var det det gjaldt. Jürgensen var en tid foran, men snart sprang flere og flere af hans folk forbi ham. Først af alle var korporal Lem. Den raske furer Jens Klingenberg og Andris Bjørkum, fløimanden, var nu heller ikke langt unna. Endre Ivarsson Holde, Ivar Kjørkjeteigen, Botolf Hermundsson Aarebro, Baard Mo, Per Atlesson Bjørkum og Simogutterne fra Vasbygden nævnes endnu som de, der var blandt de første.

Svenskerne skjød bare en eller to salver fra skansen, men kuglerne fór i grantopperne og var bare til moro. Men Ola Thommasson fik en kugle, saa skinnebenet knak. Efter salverne blev det saa stilt, at mange trodde, det var en krigslist, og at svenskerne bare vilde gi leirdølerne en ladning lige i synet, naar de kom rigtig nær indpaa. Det var akkurat, som de forreste stopped lidt op. Men saa havde de hørt Jürgensen lage sig til at bruge kjæft, og saa var det gaat lige lystig frem. Den første paa skansen var lange Lem. Han havde brugt korsgeværet sit eller hellebarden — som underofficererne dengang delvis brugte — som springstang for at komme over graven. Men stangen knak under den svære mand. Med stumpen i næven havde han staat paa skansevolden og svinget den over hovedet i jubel. Leirdølerne saa svenskerne springe tilbage mod broen ved Overud, hvor man saa en større, sluttet svensk afdeling. Paa broen blev der af al magt arbeidet for at faa den ødelagt, og foran den saas en halvt hundred svensker i jægerkjede til beskyttelse af arbeiderne.

Jürgensen samled sine leirdøler og gik paany frem til angreb. Det gjaldt denne gang den svenske jægerkjede. Leirdølerne kom snart i fart igjen, det bar nedover jorderne under hurrarop, svenskerne gav sig knapt tid til at løsne sine geværer, men skyndte sig at komme over broen, hvis sidste bjelker faldt.

Men der stod leirdølerne. Over Austbølaaen kunde de ikke komme, broen var afbrudt. Jürgensen ærgred sig og syntes, at det hele var gaat for let af. Hans folk havde endnu ikke været i ordentlig kamp.

Den skulde nok komme.

Igrunden havde Jürgensen nu løst sin opgave, men virkelysten og kampivrig som han var, saa han straks efter, om han ikke kunde gjøre nytte paa andre steder. Han hørte sterk skydning bag skogen til venstre for sig mod Mobæk. Det var Ræder, som var i kamp. Jürgensen lod en del af akershusingerne og skiløberne bli tilbage for at passe paa Overudbroen, med leirdølerne gik han efter kamplarmen.

Ræders folk var netop blit kastet tilbage fra et stormanfald, svenske jægere var gaat frem til modanfald, og det skal ha set slemt ud for vore. Da kommer Jürgensen til hjælp i rette stund. Nu blev det svenskernes tur til at komme sig unna. Leirdølerne fik blod paa tand, nogle af svenskerne blev dræbt, andre saaret, Jürgensen brød paa med uimodstaaelig kraft. Dette var noget for de rapfodede, iltre sogninger. De hylte og skrek, svingende sine bøsser. «Stogga! stogga!» (stans, stans!) ropte de, «ha I huga smaka sognaøl?» Jürgensen maatte engang stanse for at samle sine folk; skogfægtninger er farlige.

Saa bar det videre paa, indtil de naadde skogranden mod Mobæk. Her ordnede Jürgensen atter sit kompani. Foran sig havde han en aaben pløiemark og en bakke, op gjennem hvilken svenskerne netop var flygtet; bag det hele saas forskansningerne vel fyldte med forsvarere, færdige til at ta imod baggernes nye anfald.

Austbølaaen, fyldt med is og sne, randt skiddengul bag skansen — og paa bakkerne paa den anden side saas de sorte linjer af nys opkastede skanser, beliggende saaledes, at der kunde skydes lige ned i Mobækforskansningerne. Paa de snevaade marker foran leirdølerne laa døde og døende grenaderer og skiløbere af Ræders folk. Der var blodflekker borte i snesølen, blodspor, som drog sig bagover til skogen.

Ræders tre anfald var tilbageslaat, det hele saa temmelig haabløst ud. Kanonerne stod fremdeles fast, de kom ikke, og uden dem var skanserne temmelig umulige at ta. Men Jürgensen vilde gjerne prøve sine gutter for alvor. Sammen med akershusingerne, nogle trønderske skarpskyttere og de elverumske skiløbere gik baggerne paany frem til storm. Denne gang vendte de sig mod forskansningernes venstre flanke. Leirdølerne forsøgte ogsaa langs elven at komme ind i ryggen paa svenskerne, men fra den anden side af elven blev de beskudt fra de derværende verker, og de maatte op for bakken og frem paa det aabne felt foran skansen. Det fortælles, at en del af leirdølerne satte paa elven for at komme sine modstandere paa den anden side ind paa livet; men vandet gik dem op til halsen, og de maatte snu. De er ikke rædde gutterne inde i Leirdal for at hoppe paa elven, selv om den er lidt iskold, det kan man faa se blandt soldaterne den dag idag.

Oppe paa bakken gik det ikke leirdølerne bedre end trønderne før. «En græsselig kugleregn» slog dem imøde, og de maatte tilbage. Tre gange prøvde de at storme, men blev slaat. Svenskerne, som nu kun blev angrebet paa sin venstre fløi, lod besætningen paa voldene paa høire fløi komme sine betrængte kamerater til hjælp. De svenske rapporter nævner udtrykkelig dette og er i fuld overensstemmelse med Jürgensens.

Af dem blandt leirdølerne, som særlig udmerkede sig ved stormanfaldene, er atter korporal Lem nævnt. Han fik endogsaa ligesom leirdølen Endre Ivarsson Holde den ære at bli omtalt for sin tapperhed i «Budstikken». Deres navne gik landet rundt. Lem havde, efter hvad «Budstikken» fortæller, gaat baglængs foran kompaniet, altsaa vendt ryggen til skanserne og ropt: «Kom nu gutter! Kom nu, saa skal det nok gaa godt!» Men dette har Lem aldrig sagt, thi dansk var ikke hans sterke side. Jürgensen har ikke forstaat ham. Traditionen fortæller, at da leirdølerne gik storm, og de fik se den blodige mark foran sig, og hørte kuglerne pibe forbi ørene, blev de saa vilde, at enkelte hylte, andre hopped høit iveiret, de svinged sine geværer og nogle lo og andre skar tænder.

«Lem'en» blev saa begeistret, at han med en gang sprat foran alle de andre og gav sig til at danse baglængs halling. Han slog sig i skosaalerne, svinged stumpen af sin hellebard høit i luften og skrek paa godt sognemaal: «Kom no karar, ska I berre fao sjao kor det ska gao! — — — Høir gutar kor svenskefelao lét, no ska me dansa fram!» (Kom nu karer, skal I bare faa se, hvorledes det skal gaa. — — — Hør gutter, hvor svenskefelen laater, nu skal vi danse frem.)

Endre Ivarsson blev udmerket for at ha vist «fremtrædende raskhed og mod».

Ivar Kjørkjeteigen blev ikke offentlig nævnt, men hans kamerater paastod, at han havde altid været blandt de første, og at han ikke skydde faren nogensinde. Han havde fra den dag en randselrem som et eiendommeligt minde om Mobæk. En kugle traf ham i skulderen, den gik tvers gjennem randselremmen og saavidt satte en rød flek i skindet hans.

Her stupte Ivar Knutsson Maristuen, en borgunding. Hans datter Marita lever endnu. «Han far kom aldrig heim att, han stupte i fyrste slaget.» *

Tre andre leirdøler fik ogsaa her sin bane, medens fem blev saarede. Risper og flænger og matte skudsaar,

---

* Medens bogen er under trykning, kommer fra Borgund det sørgelige budskab, at gamle Marita Ivarsdotter er slumret hen, — netop som der var søgt om pension til hende af «fondet for faldnes og blesseredes efterladte».

som ikke gjorde karen utjenstdygtig, blev ikke regnet. Af de haardt saarede kjendes navnet paa Hans Grøtte og Andris Midt-Ljøsno. Den første fik et skud i bringen, kuglen fik man ikke ud igjen, den anden fik en kugle i hoften. Begge var gifte mænd med flere børn.

Leirdølerne havde 9 pct. døde og saarede. I hine tider var dette ikke at regne for noget stort tab. I vore dage maa det derimod regnes for meget stort, og at kampen havde været overordentlig blodig. Man sammenligne med tabene i de seneste kriges slag, hvor angreb stanser op for et par procent døde og saarede.

Svenskerne havde ved Mobæk omtrent 30 pct. tab.

De skjød daarlig, men kjæmped ellers med en overordentlig stor tapperhed og udholdenhed. Nordmændene kom flere gange lige op under skanserne, men formaadde jo ikke at ta selve volden. Skansekurvene var ikke lette at klatre over, saalænge der stod forsvarere bag. Det var helsinger, nerikere og vermlændinger, som danned besætningen, og de kappedes om at vise det djerveste mod. I særdeleshed udmerked sig en sergent af helsingerne. Hver gang nordmændene gik frem til anfald, sprang han op paa brystvernet, og svingende hatten sin over hodet stod han skjæmtende midt i kugleregnen.

Sidste gang nordmændene gik paa, stupte han.

Hæder og ære over slig en modstander. Hatten af, fanen sænket over hans grav!

«Ett gladt hurra, ett högt hurra
för hvarje man, som kämpat bra,
hvad helst han blef i lifvet än,
vår ovån eller vän!»

Efter de svenske tabslister, maa sergenten ha hedt Dericker.

Blandt leirdølerne var der en ualmindelig god skytter; Hans Sandnes hedte han. Det er sagt, at han var sergentens banemand.

Mismodige marscherte nordmændene tilbage ud paa kvelden. Dagen var kun delvis en seirens. Vistnok havde det gaat fint nok ved Skansgaarden, og nede paa Lierkanten havde ogsaa nordmændene været heldige og drevet svenskerne unna; men Mobækstillingen havde det ikke lykkedes dem at ta.

Staffeldt ærgrede sig dygtig, — ja han skjeldte endogsaa sine hjemvendende soldater ud. Kasted skylden for det mislykkede angreb paa Mobæk over paa soldater, som nylig ved Trangen havde vist, hvad de dued til. Han glemte, at hans egen mangelfulde rekognoscering af fiendens stilling og hans stykkevise indsætten af sine afdelinger var den væsentlige aarsag til det delvise uheld.

Overfaldet paa Jerpset.

«Die Leerdahler sind grausam gewesen,
mit kaltem Blut haben sie gemordet.»
Staffeldt.

Oberst Staffeldt var saa ærgerlig over Mobækaffæren, at han ikke nøied sig med at skjelde sine soldater ud mundtlig, men han ærekrænked dem endog to gange i sine rapporter til prins Kristian August. Blandt andet skriver han (paa tysk) den 21de mai: — — — «Havde jeg bare brugelige officerer, havde jeg brugbare tropper, sandelig skulde jeg ikke da kunne udrette meget, men desværre! Major Ræder, kaptein Jürgensen og nogle andre er flinke, men folkene lystrer ikke. Hvad er dermed at gjøre? Ære og anseelse kan man tabe. Man hverken kan eller tør vove en partigjængerstreg. — Gud skjænke os fred og farvel alle nationale!!!»

De er blit meget kjendte hine linjer.

Heldigvis for os savned hans udtalelse enhver berettigelse, — han maa ogsaa snart ta i sig igjen sin uretfærdige dom.

Leirdølerne kunde i alle fald ta det med ro. Deres ry havde kun steget endnu mere efter kampene ved Jaren eller Skansgaarden—Mobæk. Der var nok af dem, som havde set leirdølernes raske angreb. De skulde ogsaa snart faa forskjellige belønninger for sin tapperhed.

Den første tapperhedsløn var, at de blev udvalgt til at foreta det dristige overfald paa svenskerne paa Jerpset. Der trængtes særlig udholdende, raske og djerve folk til den færd.

Jerpset var en gaard langt inde i Vestmarkskogen, helt ned imod grænsen og bag svenskernes stilling ved Lier. Her havde Armfelt sat en feltvagt paa en vel halvhundrede mand med et kompani og vel saa det som understøttelse tæt ved, den skulde sikre forbindelsen med Schwerins brigade, der var kastet tilbage efter sit angreb paa Høland. Nogle andre tropper stod ogsaa i nærheden af feltvagten. Hvor mange vides ikke.

Paa Jerpset bodde en mand som hed Trond. Han var landvernssoldat og hørte til Kongsvingers besætning, havde maattet forlade hustru og smaabarn for at gjøre sin pligt mod sit land. Han var særlig godt kjendt i grænsetrakterne, kjendte hver sti og vei, som førte over «lina» og var derfor ofte blit benyttet som speider. Dette hverv udførte han saa godt, med saa megen djervhed, ofte udsættende sig for den største fare, at han blev hædret med «danebrogsmændenes» sølvkors, en sjelden udmerkelse.

Nogle dage efter kampen ved Jaren kom Trond tilbage til fæstningen efter et af sine speidertog. Han havde været langs efter grænsen og herunder ogsaa listet sig indom gaarden sin. Der saa ikke hyggeligt ud. Den svenske feltvagt havde gjort rent bord. Stabburet var tømt, hans sidste ko og sidste sau opspist, det var saavidt hustru og smaabarn havde tag over hodet. Han fik nøie rede paa feltvagtens styrke, hvor posterne stod, hvor patruljerne pleied at gaa, — og hvor de øvrige svenske tropper stod. Da han meldte sig tilbage paa fæstningen, maatte han afgi sin melding til Staffeldt selv, og til ham fortalte han ogsaa om Jerpset, og at han var mand for at føre en afdeling ad skogveie bag paa den svenske feltvagt for saaledes at overrumple den.

Staffeldt skal ha grundet paa den melding en dag, dermed var hans beslutning fattet. Sendte saa bud til kaptein Jürgensen og Trond og meddelte dem, at han agted at sende leirdølerne med Trond som veiviser mod Jerpset. Han tog leirdølerne, fordi han gjentagne gange havde set bevis paa deres raskhed og uforfærdethed. Jürgensen kjendte han som en mand, der mer end gjerne indlod sig paa et voveligt eventyr. Thi voveligt var det. Kompaniet maatte forbi den svenske linje, saa milevis indover skogene for at anfalde svenskerne i deres ryg. Fik de nys om nordmændenes foretagende, vilde de vel søge at spærre tilbagetogslinjen og fange den hele expedition. Nu — saa fik nordmændene slaa sig gjennem. Svenskerne skulde være i betydelig overmagt; men Jürgensen og hans raske folk vilde nok klare sig. Skogen skjuler og har altid været god for nordmanden i hans kampe mod ubudne gjester.

Den 23de mai stod Jürgensen med leirdølerne sine og 65 aamotske skiløbere nede ved Spitals-kroken ved Glommen, omtrent 1 mil vest for Kongsvinger. Der slap de over uden at bli observeret og drog saa med engang til skogs. Trond vidste veien; de marscherte den dag og laa ude om natten. Det var koldt, og de frøs sørgelig. Vaade var de af at marschere i al den dybe, vasne sneen, som endnu laa inde mellem trærne, —

thi vaaren var sen, — forrevne var de, uniformerne var jo allerede slemt medtat og som vi har hørt: «sko, skjorter og strømper fattes det hele kompani», kapper eller telte havde de ikke, de fik lage sig i farten nogle barhytter. Varme kunde de ikke gjøre op, thi de svenske patruljer streifede langt ud.

De maatte holde varme i sig ved at danse og ta ryggetak. Der var en af leirdølerne, som hedte Ola Aabryne, det var den sprækeste hallingkaster. De kunde spænde halling i de dage leirdølerne og aardølerne. Aaja — der er nogle af dem, som ikke er saa værst endda.

Næste dag gik de videre, og ud paa eftermiddagen var de Jerpset saa nær, at kaptein Jürgensen fandt det raadeligst at lægge sig fore i skogen og vente paa natten. Han var ikke saa ganske sikker paa svenskernes antal. Han vilde foreta anfaldet om natten, han kjendte sine folks voldsomhed og mente, at han da skulde i en fart gjøre ende paa hele feltvagten og uden selv at lide noget tab. Trond blev sendt ud paa speiding, og da han kom tilbage, blev Jürgensen nøiagtig sat ind i forholdene.

Ud paa kvelden drog leirdølerne og skiløberne videre. Men først holdt kapteinen en tale til dem, og den skal ha lydt saaledes:

«I har nu tre Ding at gere; I ved was gelder. — Førstens skal I staa bum schtill, naar I høre en uhu — nun hvad heder det — en ugle skrige. For det andet skal I alle mand staa schtill, wenn de svenske forposten anropen. Trond ger det af med dem. Og so drittens stormer I Jerpset og slaar ned for fode. Aber geschwindt, geschwindt, meget geschwindt, thi wir haben hast. — — Nun Trond gaar foran, und so mik, und so I andre, i hælene paa hverandre, sergenten sidst! Nun in Gottes Nahmen — marsch!»

Saa marscherte de da afsted slig som Jürgensen havde befalet. Trond var nu i nærheden af sit hjem, saa han kjendte hver sti. Det gjaldt at komme bag om feltvagtens stilling, afskjære den fra hjemlandet i øst. Trond førte leirdølerne i en stor bue udenom gaarden. Svenskerne havde imidlertid ved patruljer faat rede paa, at der var bagger i skogen, og ved midnatstide gik en sterk patrulje ud fra Jerpset. Den bestod af 25 wermlandske jægere under fænrik Wijnblad. Den var ikke langt unna leirdølerne. Disse hørte et ugleskrig borte i skogen, de kjendte signalet, det var Trond, som havde set patruljen, og som nu skrek. Alle mand stod «bumschtill». De var oppe paa en skogknaus, svenskerne passerte dem lige tæt ved, men nedunder fjeldet.

Klokken henimod et var Jürgensen og hans folk kommet omkring Jerpset.

Det var tyst og stille paa gaarden. Den ligger paa en liden bakke og bestod dengang af et vaaningshus, et stabbur, en laave og en badstue. Paa den ene side strækker sig en liden myr, forresten er der skog rundt omkring.

Inde i skogen laa leirdølerne som paa lur. De kunde skimte husene og nogenlunde orientere sig.

Der skal ha staat 5 poster omkring Jerpset. En af dem var «geværposten». Han stod paa laavebroen, fortalte Trond, og i laaven pleied de af vagtmandskabet at ligge, som ikke havde vagttur. Nede paa en sten borte ved myren stod den skildvagt, som var Jürgensen nærmest. Stenen kaldes siden den nat «Svenskesteinen».

Den skildvagt mente Trond, at han skulde klare, uden at de andre merked noget. Han var svensk i maalet, om han vilde. Jürgensen lod Trond gaa. Han havde ingen vaaben og gik rolig ud af skogen henimod svensken. Han kom ind paa ham paa en tyve skridt, førend han blev opdaget. Svensken skvat til, fældte geværet og ropte:

«Halt! wer da!» (hvem der!)

«Go vän!» svarte Trond med svenskt maal og gik rolig videre. Svensken var usikker, i mørket saa han ikke ret, om det var en soldat eller ei. Han trodde vel, det var en af grænsebønderne, og gik ned af stenen mod Trond. Han begyndte at tukle med geværlaasen; han havde tullet en fille om hanen og fængpanden, saa ikke krudtet skulde bli vaadt i natteluften. Men Trond var imidlertid kommet lige nær ham, og pludselig kasted han sig over svensken, greb ham i struben, og uden at svensken fik ropt, laa han overende og var afvæbnet.

«Ett endda ord och du är dödsens!» hvisked Trond i øret paa svensken.

En leirdøl — det er fortalt, at det var Ivar Kjørkjeteigen — var ogsaa i samme øieblik hos Trond for at hjælpe ham, om det trængtes. Men svensken sa ikke et ord og gjorde ingen modstand.

Rundt omkring hørte man de svenske poster gjenta kameratens: wer da! Men der var forøvrigt stilt i skogen som paa gaarden. Svenskerne var fremdeles trygge.

Jürgensen havde allerede sat sine folk paa sin plads. Han havde en leirdøl, som han vidste var en mere end almindelig rask kar, og som han havde lagt merke til allerede ved Mobæk. Det var Endre (eller Endride) Ivarsson Holde (eller Kvenshagen). Han blev spurt, om han vilde ta selve den svenske geværpost, han som stod paa laavebroen. Jo, Endre var straks villig. Nu laa han bare og vented paa kapteinens ordre til at gaa frem. Hvis skildvagten paa «Svenskesteinen» gjorde anskrik, skulde Endre straks gaa paa, og det var da ogsaa tegn til almindeligt angreb, ellers skulde han lure sig indpaa geværposten og forsøge paa at gjøre ham uskadelig paa en saa stilfærdig maade som muligt.

Endre fik endelig befaling til at gaa frem. Han havde i ventetiden forsigtig løsnet paa stokkene i den skigaren, bag hvilken han og hans kamerater laa. Han smat gjennem det hul, han havde faat laget, og krøb saa som en kat fremover mod laaven. Svensken gik att og fram, nynnende paa en visestub; han var saa sorgløs, at Endre kom helt frem til og opunder selve laavebroen uden at bli set. Endre kunde let nok herfra ha skudt ham, men det var ikke planen.

Svensken sang netop om «baggen röd och flickan söd», da Endre lurte sig frem for at kaste sig over ham. Svensken fik se en kar komme i mørket, farende mod sig med fældet bajonet. Han satte i et angstens, vildt skrik, vendte bøssen mod Endre og trak løs. Men kuglen fór Endre forbi, og i næste øieblik slog Endre bøssen ud af næven paa ham, og kasted sig selv over ham. Det fortælles ogsaa, at da svensken havde sat i at skrike, havde Endre rendt mod ham og spiddet ham paa bajonetten op mod laavevæggen.

Geværpostens skrik blev signalet til leirdølernes angreb. Nattens fred og ro blev med engang afbrudt af den vildeste kamptummel, af de uhyggeligste skrik og rop.

«Fald an! Fald an! Geschwindt! Geschwindt!» hørte man Jürgensen kommandere, samtidig som man hørte de svenske posters: «wer da!» og «i gevär!» I det samme stormede leirdølerne frem, alle som en mand, under hyl og hurrarop. De satte over skigarerne og i kapløb bar det mod gaardens huse.

Her var der den største forvirring. Nogle svensker satte sig til modverge, andre ikke, de var som lammede; nogle var paaklædte, andre kom stupende frem i bare skjorten.

Leirdølerne fór med engang mod husenes døre, de spændte dem ind, slog dem ind med geværkolberne, og inde i laaven og i badstuen kjæmpedes der mand mod mand. Svenskernes modstand her var kort, de var mest vetskræmte ved slig at vækkes op af sin bedste søvn, og med de rasende sogninger over sig. Enkelte af leirdølerne gik aldeles berserkgang og slog omkring sig med geværkolben, hvor de bare hørte der var en svenske. «Tit-Ivar» var kjendt som en af de vildeste blandt leirdølerne. Han sprang ind paa laaven, og var en af de første; dér snubled han over en falden mand og tumled hen mod en hel del geværer, saa baade de og han rulled overende. Han skjønte, at det maatte være vagtens geværer, tog «heile fanget» fuldt med geværer og bar dem ud, fór saa ind igien og skrek og bar sig. «Pardon! pardon! spara lif!» ropte det rundt omkring ham i mørket. Men svensken havde han hørt var falsk, de vilde vist lure ham, og han tog da geværet i mundingen og slog rundt omkring sig med geværkolben.

Men svenskerne laa fladt paa gulvet eller sad borte i krokene, og de slap da forholdsvis let fra det.

Værre gik det for sig borte i vaaningshuset. Her havde der siddet endel svensker og spillet kort. De var fuldt paaklædte og havde sine geværer hos sig. Chefen deres, løitnant baron Ulfsparre, laa inde i kammerset og var ogsaa paaklædt. Da de hørte kampropene rundt omkring sig, havde løitnanten straks grebet sin kaarde og styrtet ud af døren for at faa rede paa sagen og samle sine folk til kamp. Nogle af hans folk havde fulgt ham, men de fleste var blit inde i stuen. De fik netop slaat døren i, da et kraftigt spænd i den fik den til at ryste. Det svære langbordet blev skubbet foran, og det holdt mod leirdølernes angreb. Udenfor hørte de de rasende leirdøler dundre løs, de hørte de døendes jamren, Jürgensens tordnende plattysk og sogningernes skarpe maal. En uhyggelig stund for disse soldater. Mørkt var det ude, inde var tyrispiken gaat ud, kun fra gruen kom en svag lysning. Der var nogle smaa glugger oppe i væggen. Ud gjennem dem stak svenskerne bøssepiberne sine og skjød saa paa lykke og fromme. En leirdøl fik derved sin bane, og to af dem blev saaret. Blandt disse var Jakob «i Steinhaugen» fra Seimsdalen i Aardal, han som senere blev tat af skrea i «det store skredaaret». Ind i stuen klarte leirdølerne ikke at komme. Saa prøvde de ogsaa paa at stikke sine bøssepiber ind gjennen gluggerne og skyde af som bedst de kunde. Men gluggerne stod saa høit oppe paa væggen, at alle skuddene kom til at gaa for høit. Kuglerne sat oppe i loftsbjelkerne.

Den eneste som blev saaret ved leirdølernes skud var en pige, som tjente paa gaarden, og som sammen med et par svensker havde søgt skjul bag den store ovn. Hun fik en kugle tvers gjennem ørelappen, saa hun blev merket for sin levetid og kom fra den nat af til at hede «Svenske-Anna».

Tronds hustru og tre smaabarn skal ogsaa ha været i denne stue om natten, og det er blit fortalt, at det ene barn blev skudt. Men de, som nu bor paa Jerpset, benegter dette.

Medens kampen om vaaningshuset stod paa, havde der fundet sted en uhyggelig tildragelse ude paa gaardstunet. Den svenske løitnant havde her forsøgt at faa samlet om sig nogle af sine for som en tapper mand at ta sine modstandere imod. Men alt gik saa rivende hurtig for sig, at der blev ikke anledning til at gjøre nogen modstand. Løitnanten blev pludselig grebet i bringen af en kraftig næve og kaarden i næste øieblik slaat ud af haanden paa ham. Han stod nu vaabenløs og som fange midt mellem nogle vildt udseende fiender, hvis sprog han ikke forstod, og hvem mørket ikke gjorde mindre skrækindgydende. En af hans folk vilde verge for løitnanten sin, han havde skud i bøssen sin og la saa an paa den leirdøl, som stod ham nærmest; men skuddet traf ikke, og i næste øieblik laa soldaten gjennemboret og blødende foran sin chefs fødder. Det var leirdølernes furer, Jens Klingenberg, som var svenskens banemand. Han havde grebet en af de fangne svenskers geværer og dermed havde han stukket sin modstander ned.

Ikke længe efter laa ogsaa løitnanten blødende ved siden af soldaten, gjennemboret af bajonetstik.

Hvorledes drabet paa løitnanten er blit begaat, er ikke saa godt at sige. Det fortælles, at kommandersergenten for leirdølerne eller for skiløberne havde holdt ham fast i kraven, og da svenskerne havde begyndt at skyde ud gjennem gluggerne, og en del af leirdølerne blev saaret, havde kommandersergenten ropt til løitnanten, at han skulde faa sine folk til at holde inde med skydningen. Løitnanten havde ikke svaret et ord, kommandersergenten havde saa grebet ham med begge hænder, ristet i ham og gjentat sin opfordring. Men løitnanten havde fremdeles intet villet svare. Nogle leirdøler havde kommet til, havde set i mørket, at deres kommandersergent var i kamp med en svensk officer og havde saa rendt ham sine bajonetter i livet.

Andre fortæller, at selve kaptein Jürgensen havde været tilstede og sagt, at han skulde overgi sin hele komando og paa «kavaliers parole». Leirdølerne havde stimlet om ham med rasende miner og bajonetterne lige mod ham. Løitnanten havde ropt: «Pardon! Pardon! I Jesu nafn, fara fram som menniskor. Vänta litet gossar!» Men Jürgensen havde ropt: «Geschwindt, oder Sie sind des Todes!» og havde saa selv givet signal til sine folk til at stikke svensken ned.

I Aardal, hvor korporal Lem bodde som løitnant, der paastaar man, at det var Lem, som havde grebet «baronen» og ristet i ham. Lem havde ropt: Fao karadn dine te aa stogga me sjotinga, høire du!» (faa karerne dine til at stanse med skydningen, hører du!) Men dette havde ikke svensken forstaat. Han havde bare ristet paa hodet. En del leirdøler havde troet, at Lem og baronen var i kamp, og saa havde de stukket ham ned. Lem som gjerne talte om krigen og om Jerpset, vilde nødig ind paa historien om baronen. Han havde bare holdt ham fast, ikke stukket ham, sa han. Og naar de andre stak ham ned, var det, fordi de altid havde hørt, at svensken var falsk.

Efter løitnantens død havde Lem med flere vendt sig mod vaaningshuset. Lem var jo en kjæmpesterk kar, og da han løb storm, kunde ikke døren længer holde. Med et brak fløi den op, og ind fór Lem og hans folk. Svenskerne var snart overmandede.

Ikke før var løitnant Ulfsparre falden, førend leirdølerne kasted sig over ham for at plyndre ham. En tog den bloddryppende vaabenkjolen hans, en epauletterne, en kaarden, en tog gulduret. Han var snart klædt naken. Han havde slike gjilde, høie støvler, dem maatte leirdølerne ha; selv gik de jo næsten barbent.

Enten var det han Øistein-Jakob eller saa var det han «Kjørkjeteigen», som tog støvlerne. Almindelig fortælles det, at det var den sidste. Støvlerne var nu det kostbareste. Den ene støvle gik noksaa let af, men den andre var ikke til at faa af. Leirdølen haled og drog, men støvlen sad fast. Medens han stræved slig, lød pludselig befalingen om at stille paa linjen. Han vidste, at Jürgensen ikke var at spøge med, men støvlen maatte og vilde han ha; dermed drog han op sin sabel og med et par hug over knæet var foden af. Leirdølen stilled i geleddet med støvlerne og den afhugne fod dryppende af blod.

Jürgensen lod sine soldater plyndre. Sultne var de, klær kavde de knapt, underklær næsten ikke at snakke om, skotøiet var oprevet og itu; de faldne trængte jo hverken klær eller støvler — og heller ikke foden.

Og det var jo rigtigt nok.

Jürgensen og hans folk blev omtrent en times tid paa Jerpset. Samtlige huse blev nøie gjennemsøgte, løitnant Ulfsparres papirer blev fundne, og kaptein Jürgensen tog vare paa dem. Alt hvad forøvrigt svenskerne havde havt med sig, blev plyndret. Ulfsparres smaa eiendele blev alle som godt bytte stukket i lommerne af leirdølerne. I Aardal, i Seimsdalen, paa Kaupangerskogen, i selve Leirdal findes endnu «baronens» barbertøi, hans kost og knive og skaal, hans kaarde. Uret er blit sendt tilbage til Sverige.

Al svenskernes ammunition blev ødelagt, krudtet strøet ud.

Paa gaardstunet laa efter svenskernes rapporter 1 officer og 5 mand dræbte, 4 var haardt saarede faldne i fangenskab, 1 underofficer, 1 trommeslager og 20 mand var fangne, resten af den svenske feltvagt var undkommet, de fleste værende paa patrulje.

«De døde faldt for bajonetten, og af de blesserede blev mange stukne,» skriver Jürgensen i sin rapport. Der var ellers neppe en svenske, som ikke havde merker efter hug, stik eller stød. Flere af leirdølerne havde ogsaa faat sig en flærre i skindet; men var det ikke alvorligt, nævnte Jürgensen det aldrig i sine rapporter, og folkene nævnte heller intet. Men hjem til Sogn kom tilslut faa af gutterne uden et synligt merke af svenskernes vaaben.

Jürgensen laged sig til snarest mulig at forlade Jerpset, svenske forsterkninger kunde ventes. De døde blev afklædte, svensker som nordmænd, klæderne var kostbare, de saarede blev lagt paa lange grene med bar over og transporteret afsted. Forøvrigt læssed man paa sig de svenskes geværer, bandolærer m. m. Blandt de fangne svensker var der en, som var trukket frem i bare skjorten. Han vilde ikke følge med, han var «dödsens sjuk». Jürgensen saa ham ind i øinene og saa, at han var frisk nok, han bare anstillede sig syg. «Gaart du ikke, er du des Todes.» Men svensken rørte sig ikke. «Schtik ham ned,» kommanderte Jürgensen, og han faldt for leirdølernes bajonetter. Jürgensen selv skriver, at han maatte lade ham «skyde ihjel paa gaarden, da han ikke vilde følge med».

Leirdølerne sa altid siden og siger det den dag i dag, at da flød der uskyldigt blod. Stakkels mand, han var jo syg. De gamle leirdøler vendte altid tilbage til historien om svensken i skjorten. Ofte er drabet paa denne svenske blit forvekslet med drabet paa Ulfsparre. Lem sa, at Jürgensen havde gjort ret her, thi svensken var ikke syg, han vilde bare bli igjen og saa underrette sine egne om, hvad vei leirdølerne havde tat og om hvor mange de var.

Det var ingen anden raad, han maatte dø. Men leirdølerne har altid beklaget den ting.

Svenske tropper var ikke langt unna. Det var «repliposteringerne» paa gaardene Harstad, Stangenes, Paradis og Raastad, en ikke ubetydelig styrke under kaptein Bauman. Efter hvad svenskerne beretter, «återtogo» de Jerpset, men her blev dog ingen kamp af, da Jürgensen netop var afmarscheret. Svenskerne var uvisse om, baade hvad vei nordmændene havde tat, og hvor mange de var; det var godt, de ikke fandt nogen af sine ilive paa gaarden, som kunde sladre. Paa gaarden saa det stygt ud nu i graalysningen. Midt paa tunet laa liget af den plyndrede og lemlæstede løitnant, lige ved ham laa den af furer Klingenberg stukne svenske, og forøvrigt fandt de hist og her faldne kamerater. Borte ved vaaningshuset laa næsegrus over dørhællen en falden leirdøl i en pøl af blod. De faldne svensker saa uhyggelige ud, bajonetstikkene er smertefulde, ansigterne var stygt fordreiede. Overalt saa man sporene efter den nys stedfundne kamp, blodbestænkt var vægge og døre, ligene var endnu varme.

Kaptein Bauman satte efter Jürgensen, fortælles der, men denne sidste gjorde helt om holdt, lod skiløberne passe paa fangerne og byttet, og med leirdølerne vendte han sig til angreb paa den nye fiende. Jürgensen fortæller intet herom, sandsynligvis har hans beskedenhed forbudt ham at nævne en affære, som ikke kosted blod; men i svenske beretninger heder det, at kaptein Bauman maatte vige tilbage fra Jerpset — medtagende Ulfsparres lig — og retirere til gaarden Paradis, hvor Helsinge regiments «beredskab» var rykket frem. Nordmændene havde ikke forfulgt videre end til nævnte gaard og var uantastede marscheret hjemover.

Selve angrebet paa Jerpset var vistnok raskt udført, folkene havde vist den største kjækhed, men ellers var det ikke saa svært godt gjort; svenskerne var jo i et saa aldeles underlegent antal. Derimod fortjener Jürgensens og hans leirdølers raske angreb paa den omtrent lige store styrke svensker under kaptein Bauman meget mere ros.

Om sine folk og skiløberne skriver Jürgensen om kvelden efter Jerpsetaffæren: — — «Leirdølerne vil jeg ikke rose, fordi jeg er deres Compagnie Chef, men jeg kan ikke sige andet, end at de var brav og bestemte Dagens Udfald. Lieutnt. v. Spörck og Skieløber Officiererne var hos mig paa Pladsen og feilede ingensteds.» Han «tror», at skiløberne har 1 død.

Dette sidste kan ikke ha været tilfældet, thi i rapporterne næste dag fra Staffeldt og Jürgensen nævntes intet tab hos skiløberne. Det fortælles ogsaa almindelig, at Jürgensen anvendte de sindigere og støere skiløbere som reserve under angrebet paa Jerpset, medens han med sine hidsige og voldsomme sogninger selv gik paa. Men æren af det heldige udfald vilde han som en god kamerat dele lige med sine kampfæller. Han ses ikke engang ved Mobæk at rose sine egne eller sig selv paa andres bekostning, uagtet det havde været saare god anledning, og det saa meget mere, som det lader til at ha været én afdeling, som ikke havde gaat paa med den djervhed, som det sig nordmænd hør og bør.

Staffeldt skriver i anledning Jürgensens rapport blandt andet: «Da jeg er sikker paa, at Kapitaine von Jürgensen er den Mand, der ikke overdriver nogen Ting, saa er jeg vis paa, at Udfaldet har været eclatant.»

Den 26de juli ud paa dagen kom Jürgensen vel over Glommen igjen med sine folk, fanger og bytte, og der blev da svare til jubel blandt besætningen og de øvrige tropper. Man stimled sammen om leirdølerne, og deres bedrifter var snart paa alles læber. Skiløberne havde saa mangt og meget at fortælle om de vilde bergenhusinger og om den uhyggelige natlige kamp paa Jerpset. De fangne svensker kunde ogsaa fortælle en hel del. De vilde ikke tro, at det var nordmænd, de havde havt med at gjøre. Det havde været — franskmænd(!). Leirdølernes rasende angreb, deres heftighed, deres hurtige, klingende maal, det var franskmænds. De saa ikke ud som de øvrige bagger heller, hverken af ansigt, kropsbygning eller uniform. Nu havde Napoleon sendt franske hjælpetropper til Norge, det havde fangerne fundet ud, — og dette rygtedes snart over til Armfelt ogsaa. Efter fangernes enstemmige udsagn, heder det, havde de tat leirdølerne for franskmænd, «formedelst deres haarde behandling ved Jerpset».

Staffeldt maa nok ogsaa ha lyttet til de mange historier om leirdølernes haardhændte maade at føre krig paa, thi han skriver til Kristian August den 26de mai blandt andet: «Die Leerdahler sind grausam gewesen, mit kaltem Blut haben sie gemordet. Die Officiers konnten die Sache keinesweges hindern. Es schadet dieses aber nicht, desto mehr lehrt der Feind uns fürchten.» (Leirdølerne har været grusomme, med koldt blod har de myrdet. Officererne kunde ikke hindre dette. Det skader imidlertid ikke, fienden lærer at frygte os destomer.)

Ellers førtes krigen fra vor side som bekjendt meget lemfældigt. De mange svenske fanger, vi tog i dette felttog, blev behandlet bedre end vore egne soldater, vi kappedes formelig om at mildne de fangnes sorg over deres ulykkelige skjæbne, og mange rørende vidnesbyrd haves om de fangne svenskers taknemmelighed ogsaa. Anderledes var det undertiden med de faa fanger, som faldt i svenskernes hænder; svenskerne var haarde mangen gang, ja, de fandt endog vor behandling af fangerne og vor hensynsfulde maade at føre krigen paa for «barnslig».

For en gangs skyld kom de ud for nogle haardhændte bagger. Leirdølerne havde lovet sine bygdefolk ikke at spare svensken, som nu igjen kom med ufred mod os, og Jürgensen selv var ingen blødhjertet kar, — i krig og i exercits da. Hans hustru var en født bohuslenerinde, hun har neppe som saadan havt meget tilovers for svenskerne, som i gamle dage saa ofte havde herjet paa det grusomste hendes land, og neppe har hun bedt sin mand tage paa sine fiender med fløielshansker.

Det er blit fortalt, at leirdølerne under marschen fra Jerpset havde stukket endnu en svenske ned. Det var en soldat, som ikke orkede at gaa længer; han havde sat sig ned paa en stubbe og holdt paa at sige sammen af træthed, sygdom eller af sine saar. Det var slig en vakker, ung gut. «Tit-Ivar» skal da ha stukket ham ned med bajonetten sigende, at det var sælebot at la en slig mand faa dø, han bare pintes til ingen nytte. Men baade Jürgensen og de fleste af leirdølerne skal være blit meget opbragte over denne ugjerning.

Sansynligvis er dette drab gjennem tiderne blit forvekslet med det, som blev begaat paa den modvillige svenske paa selve Jerpset.

Der fortælles ogsaa en anden historie fra hjemmarschen, og det er om den bekjendte kringsetning. Leirdølerne trodde, at kapteinen havde gjemt for sin egen del, hvad der var fundet inde i kammerset hos baronen. De papirer, som Jürgensen havde sikret sig, var ikke bare saadanne almindelige tjenestepapirer, det var bunker af pengesedler. Den dræbte løitnant var jo «baron». Leirdølerne vilde kræve sin andel af «byttet», og saa havde de under en hvil stimlet sammen om kapteinen og sat ham bajonetten for bringen. Jürgensen skal da rolig ha knappet sin uniform op og sagt til de truende soldater, at de maatte gjerne stikke til, men de maatte passe sig for uniformen, thi den var kongens. Ja, den var jo hellig, havde leirdølerne hørt. Jürgensen vidste at ta sine folk paa den rette maade; de sænkede sine bajonetter, — og kapteinen seired som han pleied ligeoverfor sine ofte balstyrige soldater.

Om denne historie er sand, er mere end tvilsomt. Der stod for megen respekt af Jürgensen til, at de skulde vove at gaa paa ham, — selv om de nu havde faat blod paa tand.

I bygderne i Sogn gaar der forresten flere sagn om, at leirdølerne havde kringsat Jürgensen med bajonetten. Det var et par gange under marschen til grænsen. Soldaterne ropte paa mad. Jürgensen havde stagget dem ved at bevise, at han maatte være ligesaa sulten som soldaterne. De kunde gjerne faa æte ham op levende, — men den kosten vilde de blive elendig syge af, de vilde faa saa ondt i hodet, at det kunde komme til at falde af pinden.

Soldaterne marscherte videre med tomme maver.

Hvorledes nu end leirdølernes opførsel har været ligeoverfor sin chef, — han afgjorde helst enhver forseelse selv, saa alt kunde bli inden kompaniet, — saa var dog deres hele færd forøvrigt saa rask og freidig, deres tapperhed saa almindelig erkjendt, at Staffeldt endogsaa maa ta sine haanende ord om de nationale soldater tilbage. I sin førnævnte skrivelse til Kristian August i anledning leirdølernes overrumpling af Jerpset ber han prinsen om at glemme, hvad han før havde skrevet om de nationale troppers optræden ved Jaren. Han havde tænkt paa et kompani akershusinger, som han paastod ikke vilde gaa frem. Han havde specielt ikke sigtet til leirdølerne.

Nu, — havde akershusingerne faat lov til at være med ved Jerpset, havde de vist gjort sine sager upaaklagelig, ingen tvilte paa det; men alle følte det uretfærdige i sin øverste chefs bebreidelser. Leirdølerne havde faat vist «kammerherren», som soldaterne kaldte Staffeldt, at man med nationale tropper meget godt kunde udføre en «partigjængerstreg».

Ogsaa af denne grund blev leirdølerne og deres originale kaptein meget afholdt af sine kamerater. Deres navn var paa alles læber.

Det begyndte endelig at vaares, løvet sprat og solen varmed saa godt. Glemt var saa de udstandne strabadser i sne og kulde, fillerne hang vel endnu sammen en stund. Der var dans og jubel hver kveld borte hos leirdølerne. Jamen var det dog moro at være soldat alligevel! Stakkars de som hjemme sad og ikke fik være med.

Den af dem, som likte sig bedst, var «Kjørkjeteigen», han var den eneste, som havde helt skotøi paa fødderne, ja han havde endogsaa støvler finere end de, som kapteinen gik med, fine baronstøvler. «Kjørkjeteigen» havde endelig faat den afhugne fod ud af støvlen.

I baronen sine støvler gik «Kjørkjeteigen» paa sin høgtidsdag, og skafterne havde han til sin dauedag — som et minde fra, da han var med ved grænsen.

Tapperhedsløn.

«Vi have med særdeles Tilfredshed modtaget Rapport fra Norge, som giver os et rigt Bevis paa de Norskes Mod og Uforsagthed. Dette maa tjene til Opmuntring at efterligne disse kjække Vaabenbrødre. Til den Ende oplæses denne Rapport for samtlige Underofficerer og Soldater.»

Saaledes lød den dagsbefaling, som kong Fredrik den 6te udstedte den 5te mai 1808, foranlediget ved underretningen om svenskernes nederlag ved Trangen.

Over hele Danmark blev denne dagsbefaling oplæst.

Hvor megen eller hvor liden andel leirdølerne havde i seiren ved Trangen, er før omtalt.

Efter stormen paa Skansgaarden og Mobæk ved vi, at leirdølerne fik det hædershverv at gaa mod Jerpset. Efter denne affære tilbagekalder Staffeldt sine beskjæmmende udtalelser om de nationale soldater.

Leirdølerne skulde fremdeles modtage forskjellige udmerkelser for sin raskhed og tapperhed.

Blandt de første, som i det hele taget har faat «danebrogsmændenes hæderstegn», var et par leirdøler. Det var korporal Lem og Endre Ivarsson Holde. Fureren ved kompaniet Jens Klingenberg var indstillet og skulde ogsaa ha faat denne sjeldne udmerkelse, men han blev desværre under et svensk overfald tat tilfange, og dermed misted han «tegnet», tiltrods for, at han under overfaldet havde opført sig paa det hæderligste og senere under mange farer var flygtet fra fangenskabet.

Chefen, kaptein Jürgensen, blev ridder af Danebrog.

Den bedste belønning for sin tapperhed fik leirdølerne i en særlig kongelig gunstbevisning.

Det heder, at de blev spurt om, hvad de helst vilde be kongen om som tapperhedsløn. «Fri ska dei vera, dei so no set pao Bergenhus!» skal de ha ropt alle som en.

Vist er det, at 1ste juli 1808 faldt der kgl. resolution for, at de leirdøler, som sad paa Bergenhus, skulde slippes hjem igjen.

I resolutionen heder det udtrykkelig, at de paa slaveriet hensatte leirdøler allernaadigst skjænkes deres frihed, «da det Leirdalske Compagnie under de i Norge forefaldne Batailler og Affairer har viist megen Kjækhed og Raskhed».

Betegnende for den sene postgang under krigsaarene er det, at denne resolution først kom til Bergenhus den 26de august.

Der blev vel jubel saavel i Leirdal som foran Morast skanse i Sverige, hvor Leirdalske kompani laa paa den tid, da underretningen kom til det.

I Leirdal sa man, at kongen endelig havde faat greie paa, hvorledes sagen med dette «oprøret» egentlig hang sammen, og nu havde da han Andris Ljøsno faat ret alligevel.

Tapperhedsløn maa vel ogsaa kaldes den hædrende omtale, som kompaniets chef fik af prins Kristian August i hans bekjendte parolbefaling af 24de mai 1809, hvori kaptein Jürgensen specielt fremhæves som en mand, der særlig har udmerket sig og det baade efter foresattes og kameraters vidnesbyrd. «Ligesom dette til Hs. Maj. Kongen skal blive indmeldt, holder Generalkommandoen det for sin Pligt offentlig at bekjendtgjøre det til dennes Hæder, og bliver til den Ende denne Befaling at oplæse ved hvert Kompagni for det samlede Mandskab og at indføre i evig Erindring i Kompagniernes Journaler.»

Denne hædrende omtale af kapteinen var saa meget mere bemerkelsesværdig, som det ikke er mere end to andre officerer, som nævnes i denne parolbefaling, og det er løitnant v. Stibolt af 2det trondhj. nat. inf. regiment og løitnant v. Krogh af Bergenhusiske musketerbataljon.

Leirdølerne inde i Sverige.

«Svensken sad paa Tuestol
rundt sin Kjedl paa Knubb;
tørrede sin vaade Kjol,
Klingen laa paa Stubb.»
Henrik Wergeland.

Et par dage efter overfaldet paa Jerpset forlod svenskerne Kongsvingertrakten, og lidt efter trak samtlige svenske tropper sig ud af landet. For leirdølerne og de øvrige soldater ved Kongsvinger saa det ud, som om svenskerne var blit rædde for sine forbindelseslinjer efter affæren ved Jerpset, og helst vilde hjem igjen; ja kan hænde var de ogsaa rædde for «de franske hjælpetropper», som Napoleon havde sendt til Norge. — Det var nok andre grunde. Den svenske konge havde faat nye planer i hodet, og det var han, som gav ordre til at gaa tilbage efter det saa mislykkede felttog.

Armfelt var meget ulykkelig over denne afslutning paa hans «eröfring» af Norge. Men tilbagetoget og nederlagene var ikke alene Armfelts skyld. Han var kjendt som en tapper general og en prøvet kriger. Han havde i Finland i 1788—90 beseiret russerne og i Pommern i 1807 endog beseiret Napoleons franske soldater. Han havde vistnok undervurderet nordmændenes forsvarskraft og derfor i høi grad splittet sin hær; men den slette øverste hærledelse bærer dog i første række skylden for ulykkerne.

Tilbagetoget, skriver han, er en «onödig infami» (en unødvendig skam). «I militäriskt afseende är det en horreur (skjændsel), som hvar soldat lifligen kände.»

I begyndelsen af juni var alle svenske tropper gaat over grænsen undtagen nede ved Fredrikshaldskanten, hvor et mindre korps stod igjen. 10de juni skede der et overfald paa dette korps ved Præstebakke—Ende. Der var svenskernes tab endnu større end ved Trangen. Halvfemte hundrede mand faldt eller blev fangne.

Nu havde saavel svenskernes høire som venstre fløi sit fuldstændige nederlag at opvise, og Armfelt er da selv den første til at erkjende, at Norges erobring ikke er saa let en sag. Han lader forøvrigt sine modstandere vederfare al retfærdighed. Han finder, at nordmændene var «väl förda», og trodde, at krigserfarne franske stabsofficerer ledede deres bevægelser. Om nordmændene, som han morer sig med at kalde «danskar», siger han: «Danskarne äro icke käcka, men sluga, och förstå väl att profitera af (benytte sig af) vår dumdristighet, oerfarna conduite (optræden) och okunnighet.» — «Vi hafva vår styrka i vår bajonett, de åter i sina sköna gevär, som skjuta långt och väl.» (Leirdølerne ved vi havde nogle gamle bösser, som ikke dued til at skyde med, de maatte «hjælpe sig med bajonetten», som Jürgensen skriver fra Kongsvinger.)

I et brev til sin hustru skriver den svenske overgeneral: «Norrbaggen är sin regering oändlig tillgifven. — — Norge, om det conqueterades (erobredes), blefve oss ett helvete. Folket derstädes detesterar (afskyr) oss — — —.» Til sin store sorg maatte han erfare, at den norske almue «ej stod at beqväma att låta bruka sig som spioner, ej en gång att gifva rätt upplysning om en väg eller något, som till landets kännedom hörer».

Disse ord har vi lov til at mindes. Leirdølerne vil altid erindre Trond Jerpset, som aldrig skyed nogen fare eller anstrengelse for at skaffe sine landsmænd underretning om fienden.

Da svenskerne trak sig tilbage, fulgte nordmændene efter, men ikke længer end til grænsen. Staffeldt har en merkelig ængstelse for at føre sine tropper over «linjen». Der er betænkeligheder paa betænkeligheder. Kristian August opfordrer til at gaa paa, Staffeldt finder paa undskyldninger. Siden blir det Kristian Augusts tur til at finde paa alskens undskyldninger og udflugter, da han af kongen opfordres og tilslut befales endelig at føre krigen ind i Sverige og se til at faa afgjort nordmændenes gamle regnestykke engang.

Den svenske hær, som stod imod os, var ikke farlig. Vel hed det, at den talte 23650 mand, men det var kun paa papiret, og de, som virkelig fandtes, var delvis slet bevæbnet og slet øvet. De bedste tropper blev sendt fra den norske grænse til Skaane og til Finland. Sverige var truet fra alle kanter; sydfra af Danmark og franske tropper, fra øst af Rusland. Paa vestgrænsen ved vi, hvorledes det var gaat, og nu «bortplockades» — for at bruge Armfelts egne ord — den ene afdeling brugbare soldater efter den anden. Istedet fik man igjen folk som «sågo ut som tiggare». Armfelt trøster sig og sine med, at «mina bondgubbar skulle allt blifva bra, om jag hadde officerare».

Svenskerne ventede, som rimeligt var, at nordmændene vilde forfølge sit held og rykke ind i Sverige og nu for en afvekslings skyld lade dette land «föde» krigen. De befæsted sig paa alle kanter, bygged skanser hele linjen langs. Paa veien fra Kongsvinger til Karlstad, paa Staffeldts fremrykningslinje, laa den gamle Eda skanse, foran den byggedes skanser ved Morast. Staffeldt maa være blit svært imponeret over disse verker, thi længer end til grænsen kom foreløbig ikke hans folk. Leirdølerne stod med sine poster allerede 1ste juni langs grænsen, patruljerne alene gik ind i fiendeland. De var nogle af de første, som kom ind i Sverige.

Men det blev med synet.

Staffeldt fik pludselig en ide. Han havde faat melding om, at Stockholm var erobret af russerne. Nu vilde han sende en expedition gjennem Dalarne for at komme i forbindelse med dem.

Det var en lang og farefuld tur, den expedition skulde foretage, der krævedes raske og djerve folk. Af sine afdelinger ved Kongsvinger tog han leirdølerne. De sendtes fra grænsen tilbage til Kongsvinger og derfra til Elverum. Der skulde de møde en fra Trondhjem kommende grenaderbataljon og sammen med denne marschere lige til Falun.

Ærgerlig nok for Jürgensen og hans folk kom dette tog ikke istand. Staffeldt maatte endelig spørge Kristian August om lov først, syntes han, — og da der ikke inden nogen tid kom brev, saa opgav han det hele. Leirdølerne fik spadsere ned igjen til sin post ved grænsen.

Skammeligt syntes de det var. Mangt et eventyr kunde ha været oplevet paa den færd. Og nu var det juni maaned.

Men nu kom de da ind i Sverige alligevel. Det var først i juli, godt veir, og fiendens land laa næsten aabent. Der var ordentlig feststemning blandt leirdølerne, Jürgensen var ogsaa i godlaget sit, endelig skulde man da faa lov til at komme svenskerne nærmere ind paa livet.

Sammen med de Aamotske skiløbere var leirdølerne fremdeles, da de fik til opgave at trænge frem og bemægtige sig endel svenske forskansninger et stykke indenfor grænsen ved Østmarken. Jürgensen skulde føre kommandoen. Han og hans folk rykked raskt frem, de svenske poster søgte unna, og forskansningerne, som han fandt, blev ødelagt. Han trænger videre frem og kommer helt frem til Emterud, hvor han blir staaende med leirdølerne som en fremskudt post mod Morast skanse.

Leirdølerne og svenskerne havde her ret som det var anledning til at hilse paa hinanden, og da om det var muligt med skarpt. Det blev nu svenskens tur til at være den skarpeste. Leirdølerne fik til en afveksling ta benene fat den gale veien. Svenskerne vilde sige tak for sidst, og saa foranstaltede de et svært overfald paa Jürgensen og hans kompani. Han havde en liden feltvagt paa en 30 mand, komanderet af furer Klingenberg, fremme ved en fjeldknaus, som ligger slig, at den behersker veien fremover mod Morast skanse. Selv laa han med resten af sine folk ved nordre Emterud. 1500 skridt derfra laa de Aamotske skiløbere, ellers var der ½ mil fra egne tropper.

Leirdølerne var flittige til at patruljere, og om natten holdt de sig mestendels vaagne. Dette vidste svenskerne, og saa planla de et større overfald midt paa lyseste dagen.

Ikke mindre end 400 mand infanteri sendtes den 19de juli nord og søndenom Emterud, foruden at omtrent en eskadron af livregimentets husarer rykked frem paa selve hovedveien. 300 infanterister, 1 eskadron husarer og 2 kanoner sendtes mod Magnor.

Det var ikke alle disse svensker, som gik løs paa leirdølerne, men det var dog de fleste. De omgik den lille feltvagt med infanteriet, medens husarerne sprængte frem paa landeveien. Ja, kanoner skal ogsaa ha spillet op. Svenskerne kom, heder det, under megen skrik og staak, og det var, som om de vokste op af marken. Øiensynlig havde de til hensigt at fange hele det Leirdalske kompani. Men de fik heldigvis en temmelig lang næse. Jürgensen stoled paa, at den raske furer nok vilde slaa sig gjennem, og saa drog han med resten af kompaniet tilfjelds, saa svenskerne ikke kunde naa ham. De var jo lette paa foden hans gutter. Kapteinen havde intet at bebreide sine folk, siger han, tvertimod, deres kjækhed under tilbagetoget forebygged større tab. Svenskerne fik desværre fat i fürer Klingenberg og 13 af dennes leirdøler, de fleste saarede. Desforuden blev kompanikirurgen og 1 trænkusk tat tilfange.

Det var stor synd paa furer Klingenberg, at han blev tat tilfange. Han skulde faa danebrogstegnet for tidligere udvist tapperhed, men nu gik han glip af det, — han var falden i fangenskab.

Han blev helseløs ogsaa fra den dag. — Da han saa svenskerne med saa stor overmagt gaa mod sig fra alle kanter, havde han forsøgt at slaa sig gjennem, og de fleste klarte det ogsaa. Han selv var en af de sidste og blev forfulgt af flere husarer. Ved at hoppe over en skigar blir han hængende igjen, og under anstrengelserne for at komme løs slet han sig til et stygt broktilfælde. Syg som han var, maatte han følge husarerne til Morast og med ham flere af hans folk, de fleste med sabelhug over skuldre og arme. De fleste af Klingenbergs folk slog sig som sagt igjennem de paa veien og sletten omgalloperende husarer, og saasnart fjeldknauserne og skogen var naaet, saa var ikke leirdølerne let at ta igjen. En af dem — hans navn har jeg desværre glemt — blev hængende i en skigar lige tæt ved fureren. En af garstørene havde hægtet sig fast i randselremmen. Der sad han fangen. En husar kom ridende og hugg efter ham. Da leirdølen hørte hvinet i luften af sabelen, rykked han saa haardt til, at den gamle lærremmen sprang, og karen stupte næsegrus. Husaren sad igjen paa den anden side af skigaren. Svensken sendte efter leirdølen «sju tusan millioner skok dæflar», men det forslog ikke; leirdølen var for rapp.

En anden af leirdølerne blev kringsat af et par husarer paa selve veien. Han vidste ingen anden raad end at lægge sig flad ned paa ryggen og verge for sig med bajonetten. Svenskerne red rundt i ring og forsøgte at hugge og stikke efter baggen; men denne stak efter hestenes ben og snuder, saa de stod mere paa to end paa fire. Endelig kom en kamerat leirdølen til hjælp. Denne skal ha hedt Botolf Erlingsson, men i rullen er han skreven for Bottel Ellingssen.

Kaptein Jürgensen ærgred sig voldsomt over dette overfald. Affæren havde været hæderlig nok for hans folk og for ham, han fik ikke den mindste bebreidelse; men han misted hele sin bagage, sine klær og sine penge, og det fik han ingensomhelst godtgjørelse for. Den eneste, som fik høre ilde for dette overfald, var chefen for de Aamotske skiløbere. Med eller uden rette maatte han søge sin afsked.

De fangne leirdøler blev ført helt til Karlstad, og der blev flere af dem siddende i fangenskab helt til vaaren 1809. Da kom fire af dem tilbage ved udveksling. I mellemtiden var et par af dem rømt, og resten er formodentlig døde af saar eller sygdom. Sygdomme graserte frygtelig i de svenske lasaretter, stellet derinde var — i alle fald til sine tider — gyseligt. I Karlstad traf de lidt senere nogle andre bergenhusinger. Det var af løitnant v. Kroghs folk. Det var knapt en af dem, som ikke var saaret. De havde kjæmpet overordentlig haardnakket.

Den første af de fangne leirdøler, som rømte, var furer Klingenberg. Han havde havt det ganske godt i den maaned, han sad fangen, fortalte han; men han syntes, det var en skam, som hviled paa ham, saa længe han sad fangen; — hvad vilde vel Jürgensen si. Han maatte tilbage til kompaniet sit. Saa drak han en kveld vagten fuld, og om natten rømte han. I tre døgn gik han gjennem de store skogene uden at smage mad. Da endelig fik han lidt mad og drikke inde i en hytte hos en kone og kom sig omsider over grænsen paa Finskogen. Syg havde han været fra den stund, han faldt i fangenskab, som vi har hørt; de udstandne strabadser gjorde, at han maatte paa lasarettet, og han kom senere hverken i felten eller til sit kompani.

Stakkels furer. Han var efter regimentschefens udsagn en af Bergenhusiske regiments «smukkeste, raskeste og veldannede underofficerer».. Paa underofficersskolen i Bergen havde han faat præmie for sin gode opførsel, og under krigen havde saavel hans kompanichef som skiløberbataljonens chef major Arntzen givet ham de bedste vidnesbyrd for udvist kjækhed ved forskjellige leiligheder som f. eks. ved Mobæk og Jerpset.

Der maa nu ikke ha været saa hyggeligt endda at være i Karlstad, thi general Armfelt gir følgende ikke meget gemytlige skildring: «Ekonomidirektören i Karlstad är ifrån morgon till morgon biribispelare och har varit nästan öfvertygad falskmyntare; förste läkaren på stället måste alltid hemtas från spelhuset och roar sig med att prygla sjuka soldater. — — — — På intet sjukhus finnes något slags medikament, de sjuka få varmt vatten.»

En svensk militærlæge skriver om forholdene under transporten fra grænsen og til sygehusene af saarede og syge. Han skildrer «den bedröfliga åsynen af lidenda och halfdöda varelser, som utåt vägerna i regn och blåst, hetta och köld, måste släpas flera mil, innan de hunno fram till det för dem bestemda sjukhus. Och många hunno ej dit; de dogo på vägen». — — —

Usaarede faldt ikke mange leirdøler i svensk fangenskab, og det er efter ovenstaaende ikke vanskeligt at forstaa, hvorfor der kom saa faa af dem tilbage.

En af de leirdøler, som rømte fra fangenskabet, og som maa ha oplevet de fleste eventyr, var en aardøl, som hed Andreas Hansson Lem. Han kom ikke hjem til bygden sin før efter 15 aars forløb. Men da var han ogsaa en bereist mand, som havde set sig om i verden og oplevet mere end folk flest. Han havde lagt veien østover; han vilde til russerne, som jo var nordmændenes venner. Hvorledes det nu er gaat ham eller ikke, kommer ikke denne bog ved. Det skal kun fortælles, at han efter eget sigende gik i fremmed krigstjeneste for at — berge livet; han havde været med i felttog mod Napoleon, var paany falden i fangenskab, dennegang i tyrkisk. Hos tyrkerne havde han været i længere tid, men havde saa endelig rømt ogsaa fra dem, og efter mange eventyr, strabadser og gjenvordigheder kom han sig da hjem omsider.

«Me sognamaol og lite vette plattysk var han kommen ratt gjøno heile veri, till han kom till Konstantinopel; men dar sto han spikrande fast: — tryntyrken forsto inkje sognamaole han, ser du.»

Det fortælles, at svenskerne, da de omgik leirdølernes postering ved Emterud, havde ringet med en kubjelde for at narre dem til at tro, at det var en bøling kreaturer, som drog gjennem skogen. Naar nogen senere vilde erte leirdølerne, saa tog de en kubjelde og ringed med. Der vanked juling efter hver slig ringing, og den holdt snart op, men først efterat det havde kostet blod. Leirdølerne lod intet uhevnet.

Svenskerne fik ogsaa, saa ofte det lod sig gjøre, merke leirdølens had.

Staffeldt lod sine tropper efter overfaldet paa leirdølerne trække tilbage til grænsen. Noget indfald i Sverige vilde han ikke indlade sig paa tiltrods for Kristian Augusts opfordringer. Staffeldt maa ha havt en frygtelig angst for Eda skanser. Han trodde ogsaa, at svenskerne var 8000 mand sterk. Slette spioner havde han. Det var nærmest bønder, deres mod og vilje var upaaklagelig, men evnen var mere end slet *. Hele krigen blev derfor bare grænsebevogtning og forpostkampe af mindste slags. Leirdølerne stod ved Klemmetsbraaten i Østmarken, — altid svensken nærmest.

Herfra haves en hel del smaahistorier om, hvorledes leirdøler og svensker røg paa hinanden ved første leilighed. Det var forbudt posterne at indlade sig i kamp uden nærmere ordre, — man vilde vel ellers ha faat en uafladelig knalden og spektakel; — men det var ikke altid, at leirdølerne kunde dy sig. De stod paa den ene side af en elv, svenskerne paa den anden, de saa til hinanden, ret som det var. Saa var det en dag, at svenskerne fik afløsning, og saa begyndte de, som skulde drage bort at samle sig nede ved elvebredden og rope over til leirdølerne og haane dem. Der havde samlet sig nogle leirdøler ogsaa og givet svar paa tiltale. En svenske hærmed efter dem.

Men det skulde han ikke ha gjort. Forhaanelse af deres sognemaal taalte de ikke. Det hede sogneblod kom i kog. I det samme svensken hærmed, sprang en leirdøl med et ilskrik paa elven. Han hedte Arngrim

---

* Om vort spionvæsen udtaler general Sejersted sig i 1814 saaledes: «Spionvæsenet har alletider hos os været i en saare slet Forfatning. Jeg kjender dette af Erfaring fra 1808 og 1809. Vi kunde dengang heller ikke erholde andre Spioner end eenfoldige Bønder. Disse see altid Tingene giennem et Forstørrelsesglas eller Fixerspejl, og derfor er deres Efterretninger de fleste Tiider meere skadelige end nyttige. Vil man have Spioner af Consekvense og Tilforladelighed, saa maa dette i Fredens Perioder ved Regieringen indledes gjennem de diplomatiske Personer, men dette Slags Spioner vil, for den Fare de er underkastede, betales med Guld af fulde Hænder, thi for vore værdiløse Banknoter erholder vi sikkert ingen Spioner af Tilforladelighed.»

og var en borgunding. Tre fire af hans kamerater fulgte straks efter. Saa kom en hel hob. De vaded og svømmed over elven. Nogle af dem havde geværer, nogle sprang afsted bare med sabelen i næven. Der faldt et skud, det fik svar, skuddene kaldte leirdølerne under vaaben, svenskerne samled sig ogsaa. Men leirdølerne var for rappe og hidsige. Under hurrarop stormed de opover elvekanten, og svenskerne, som vel ikke har syntes, de havde rent mel i posen, tog flugten.

Jürgensen blev sint over denne historie. Han mente, at en anden gang kunde svenskerne narre leirdølerne til et overilet angreb og lægge baghold for dem. Han vilde i alle fald være med selv.

Saa holdt hans folk sig i skindet en stund. Men saa var det slik en vakker dag ud i juli, eller kanske det var i august. Leirdølerne havde levet paa brød og vand og grød og vand i lang tid, det syntes de ikke var mening i, — kjød havde de ikke smagt paa lang tid. Borte paa den anden side af lina, inde i skogen, vidste de, at der laa en gaard, og derfra havde de hørt kurauting. De havde ofte talt om, at det nu snart var paa tide, at de fik lidt kjød til middag. De var tilslut alle sammen enige om, at nu drog de. De vidste, hvor de svenske poster stod, de kunde sagtens komme gjennem linjen, og det skulde da bli moro at faa «æte svenskemat». Jürgensen fik nys om dette, og han vilde jo gjerne selv være med, — bedst det, ellers kunde det gaa galt. Til kamp maatte det ikke komme, sa han, det blev til saa meget forbandet skriveri bagefter. Han havde faat føle det efter Emterudaffæren. Han svor paa, at der havde flydt mere blæk end blod dengangen.

New York Public Library
Port Richmond Branch
12 Bennett
CENTRAL RESERVE

Saa blev det halve kompani igjen, og med resten drog Jürgensen selv afsted. Han red paa «Graui» den dagen. Det var svært varmt i veiret, og de maatte gjøre en stor omvei. Alt gik baade godt og vel. De kom tilgaards, fandt den eneste kua, som der var, og — slagtet blev den. Bonden baade bad og græd, men det hjalp ikke, leirdølerne var saa sultne paa kjød, at de kogte straks en stor kjedel fuld inde i bryggerhuset, og de spiste, som om de ikke havde set mad paa baade aar og dag. Det de ikke fik spist op, stapped de i skræpperne sine. «Eg va so sprikjande mætte du,» sa gamle Lægda-Thore, som fortalte mig dette, «at eg laut spenna upp tvo haal i bantolæret mit, — so var magen min trutna ut».

Vel fornøiet rusled de hjemover. Kom saa til et tjern inde i skogen. «No skulde eg ha huga til aa lauga meg!» ropte pludselig en af soldaterne. De fik slig en hug til «aa lauga seg» alle sammen. Jürgensen skal nok ha brummet lidt imod, men der var nok ingen fare. — Og saa klædte de af sig de fleste og sprang ud i tjernet. Jürgensen selv var den første i vandet. «Geschwindt! geschwindt gutter!» havde han ropt. Han var saa lodden paa kroppen, at han var næsten svart, fortælles der.

Om der var sat vagt ud eller ei, er ikke godt at si. Det fortælles saa forskjelligt. Men svenskerne var ikke langt unna. Bonden havde listet sig afsted, varslet nærmeste svenske afdeling, og med bonden som veiviser havde en svensk trop sat efter baggerne. Den kom frem til tjernet, medens endnu en del af leirdølerne var i vandet. Jürgensen stod netop og skynded paa sine folk, da det første skuddet faldt. — De var ikke sene til at komme op af vandet nei. De sprang til sine vaaben, og snart stod de paa linje, men nogle var paaklædte og nogle ikke, nogle havde bare klærne sine paa armen. Jürgensen, som ikke vidste, hvor mange svensker han havde imod sig, stansed ikke for at ta imod dem paa skikkelig vis, men lod folkene ta benene fat. Bare en liden trop blev efter som bagtrop, og der var Jürgensen selv. Var leirdølerne ellers lette paa foden, saa var de det ikke mindre nu, tiltrods for at de var «so sprikjande mætte». Nogle af dem var jo ogsaa temmelig letklædte.

Svenskerne forfulgte skarpt, lader det til, thi det var paa et hængende haar, at de havde tat Jürgensen tilfange. Han havde ikke fulgt den skogvei, hvorpaa han var kommen, sandsynligvis af frygt for at falde i baghold. Han havde tat benveien hjem. Men derved kom han blandt andet ud for en skigar, netop som svensken var lige efter. Jürgensen vilde ikke forlade sin kjære hest, — og skigaren var sterk. To af leirdølerne hans havde hele tiden fulgt kapteinen sin, en paa hver side, for at hjælpe hesten frem. De brød skigaren ned og havde skudt paa svenskerne, som da var saa nær, at de havde set snusen, som laa mellem tænderne paa dem. Nogle af svenskerne bruger at lægge snus mellem læberne og tænderne. Det syntes leirdølerne var svært underligt og — svinagtigt.

Jürgensen var saa sint her ved skigaren, at det næsten fræste af ham, og han skrek og huserte slig, at det hørtes over hele skogen. Leirdølerne svarte ham rundt omkring ved at huje, og svenskerne har vist ikke været sikre paa, hvor mange de kanske havde imod sig

216184B

i skogen. Om svenskerne led noget tab ved denne badehistorie vides ikke, leirdølerne skal kun ha havt en saaret. Kanhænde det var Sjur Bjørkehaug fra Kaupanger. Kameraterne trodde, han var død, og lod ham ligge. Han blev tat af svenskerne, men kom om nogle uger tilbage. Enten rømte han, eller saa blev han udvekslet. Kristoffer Bjørkum (eller Sæltun) fik her en kugle — i skræppen sin. Det ærgred han sig ofte over.

Ud paa kvelden havde Jürgensen sit kompani samlet. Han var fælt sint, og skjeldte nogle karer, som stod der i et høist umilitært antræk, forfærdelig ud. «Aldrig geschwindt genug!»

Den 23de august 1808 indsendes fra Jürgensens chef en fortegnelse over «tabte sager». Det var:

16 stykker grønne jægerjakker,
17 — hvide veste,
24 — graa kaputkjoler,
16 — læderkaskjetter,
1 underofficershat m. krampe og grøn fjær,
1 sabelkvast.

Det tør hænde, at en del af disse sager hører til dem, som leirdølerne ikke fik tid til at ta med sig borte ved tjernet.

Hvorledes det ellers forholder sig med denne nys fortalte historie, er ikke godt at vide, sagnene er ofte temmelig modstridende.

Men Jürgensen var i lang tid saa arg og sint, at det var uraad at gjøre ham tillags.

Saa var det en dag, at der igjen blev uro borte ved posterne. En patrulje af leirdølerne havde været for nærgaaende, en større svensk patrulje var kommen frem fra feltvagten, og det var blit til endel skudveksling. Svenskerne laa oppe paa bakken bag en skigar. leirdølerne smøg sig frem langs et bækkefar. Af og til small et skud, men kuglen traf ikke. Med en gang hørte leirdølerne han Ivar Kjørkjeteigen rope: «Lateinen min! lateinen min!» Han havde glemt at ta la'stokken ud af bøssen, og nu havde han skudt den ud. Den stod i bakken ret nedfor skigaren.

«Gu' naoe deg, Ivar, faor «Svarten» sjao, at du ha skote burt lateinen din!»

Ivar var mere ræd Jürgensen end svenskernes kugler, — og dermed ser man Ivar sætte paa sprang, ret mod svenskerne. Han kom uskadt frem, greb sin kostbare la'stok og sprang saa paa bare livet tilbage igjen.

Svensken skjød alt det han vandt, men Ivar sprang lige godt. Med et triumferende rop sprat han ned igjen i bækkefaret — og var frelst.

«Braft, braft!» sa Jürgensen. «Det var geschwindt!»

Ivar kom hjem til Leirdal med to kuglehuller i hatten sin. De fik han, da han sprang efter «lateinen sin». Den ene kuglen gik saa nær hodet hans, at den svidde haaret hans, og det første Ivar derfor gjorde, da han kom ned i bækkefaret, var at klø sig ordentlig i hodet.

Det blev desværre bare med grænsebevogtning hele krigen. Den søvned af, de svenske og norske poster holdt tilslut op at skyde paa hinanden. Af de naalestik blev saa intet resultat alligevel. Og naar undtages enkelte tilfælde, saa var de norske og de svenske soldater ligesom befolkningen paa begge sider grænsen gode venner. Det var de store, som «bråkade».

Betegnende for de eiendommelige forhold er det, at svenskerne beklaged sig endog til Kristian August over, at de norske skjød paa afløsningerne. Prinsen fortæller i en rapport til kongen om dette og tilføier, at de norske officerer meget rigtig havde svaret, at de havde ordre til at skyde paa trops og paa enkelte svenske soldater, naar flere inden kortere tid end ¼ time passerte samme vei, — at folkene ei kunde vide, hvad der var afløsning eller ei.

Kristian August har altid et skarpt svar paa rede haand, naar der fra svenskerne kommer besværinger over, at de norske ikke fulgte krigsbrug. Han skriver saaledes i den nævnte rapport: «Jeg har befalet dem (de norske officerer) en anden Gang at tilføie, naar de kommer med lignende Andragende, at man undrede sig over, at de svenske Officerer talte om Krigsbrug, da samme Dag, da de blev tilbageslaaede fra Ørjebroe — een af vore Blesserede som død blev henlagt i en Hytte — at de tvang ham at forblive i samme Stue, de antændte — og da han anvendte sine sidste Kræfter for at komme ud og redde sit Liiv — vedblev en Del af Natten at skyde paa ham — hvilken umenneskelig Handling saavidt bekjendt af de svenske Officerer hverken blev forhindret eller Gierningsmanden straffet — Sagen forholder sig saa, de rammede ham ei. Dagen efter sendte de en Parlamentær med Anmodning at lade ham bringe bort, da de fandt det for umenneskeligt at lade ham ligge længere. — Karlen, en Grenadeer af Nordenfjeld af Divisionen Rein, skudt i Hovedet, bliver restitueret.»

Svenskerne kunde si: «Die Leerdahler sind grausam gewesen.»

Men den ene havde nok ellers ikke meget at la den anden høre, lader det til.

Krigen stilner af. I kamp mod sygdom og nød.

Svenskerne var komne ud af Norge; de truedes baade fra øst og syd; splid var der i deres egne rækker; det saa ud, som om indmarschlinjerne laa aabne for nordmændene. Disse ventede ogsaa ud over sommeren og høsten den hele tid paa ordre om at flytte krigsskuepladsen til en afveksling ind i Sverige. Men den ene maaned gik efter den anden, intet blev gjort; man spiste kun op sine kostbare beholdninger og sled til filler sine gamle uniformer. Kristian August fik den ene opfordring efter den anden til at falde ind i Sverige, men han undskyldte sig. Manglerne var saa store, at intet felttog ind i Sverige kunde voves. Det gunstige tidspunkt blev gang paa gang forsømt. Kristian August var en varm menneskeven, han vilde gjøre krigens ulykker saa smaa som mulig for baade Norge og Sverige, han haabed paa fred og forsoning mellem Skandinaviens folk. Han havde set saa megen nød og sorg i det land, hvis sag han saa varmt havde gjort til sin, han søgte fred og ikke krig. Vaabenstilstand blev derfor sluttet ved første paaskud, hele krigen blev vagtgjøring. Ja, da svenskerne

la hele sin vestgrænse aaben, da «vesthæren» drog til Stockholm for at gjøre revolution, da officererne med kaarden i haanden afsatte sin konge, da stod den norske hær stille og lod selv dette tidspunkt unyttet gaa hen. Sverige stod ved afgrundens rand. Det havde ikke været smukt at benytte sig af sin nabos ulykke, men i krig tages ikke den slags hensyn. Leilighed havde der nu været til at opgjøre et gammelt regnestykke om Bohuslen, Jæmteland og Herjeaadalen og faa gjort ende paa de mange svenske «erøfringsplaner». Nu maatte vi i krig snart igjen.

Svenskerne havde ogsaa en levende følelse af, hvor fortvilet situationen var, og vi har i statsraad Adlersparres brev til Staffeldt et talende bevis herfor. — — — «Hvad hade Sverige varit, om fiendtligheterne från Norge fortfarit eller rättare börjat under revolutionen? Ett med blod öfverhöljdt, styckadt, conquereradt (erobret) land, i barbarers* händer! Denna tanka ligger djupt förvarad i svenska mäns hjerta» — — — — — — — — — — 1814 — —.

Nu, — det blev mindst mod svenskerne, at krigen blev ført; det blev — som i saa mange felttog — mod sygdom og nød, at der kjæmpedes den haardeste strid. Og i denne kamp greidde leirdølerne sig bedre end de fleste. Haardført og nøisomt var de opdragne, deres lyse, elastiske sind og sterke vilje har holdt dem oppe, naar andre knugedes sammen. Leirdølerne var ogsaa saa heldige ved flere leiligheder at bli begunstiget med klær — og kan hænde med proviant ogsaa. Vel har vi hørt, at de i april mangled skjorte, sko og strømper, men det var nu ikke saa farligt; de havde sommeren foran sig, — og i juni maaned fik de allerede ny underbeklædning. Det var ikke mange, som var saa heldige. Leirdølerne havde næsten ingen syge den hele sommer. De af dem, som kom paa lasarettet, var som regel saaret i en eller anden liden kamp. «Sogna-blo og kattanatur» siger man som et gammelt ord inde i Sogn. De er seiglivede sogningerne, har godt grokjød.

---

* Her menes russerne.

Grunden til, at leirdølerne klarte sig saa godt, kan nu ogsaa maaske tilskrives kaptein Jürgensens omsorg for sine soldater. I reglementet for kompanichefen heder det: «Han skal sørge for de Syge som en Fader, hvorved mangt et Liv bliver reddet, og hvorved han vinder sine Undergivnes Kjærlighed.» Det er før nævnt, at bag Jürgensens barske ydre slog et saa varmt hjerte som hos nogen, og mangt og meget tyder paa, at han sørged godt for sine soldater, saa langt som det stod i en fattig kapteins magt. — Men saa spared han dem heller ikke, naar det gjaldt. Falsk humanitet kjendte han ikke.

Leirdølerne har neppe i forhold til de andre tropper, norske som svenske, havt noget at klage over — tvertimod. Men nød og dermed forbunden sygdom har alligevel hersket i deres rækker. De blev ikke fri for den blodgang og nervefeber, som saa slemt rased mellem vore soldater — og endnu værre blandt de svenske udover vinteren og sommeren 1809. «For nogle faa hundreder, som i denne krig faldt eller saaredes for fiendehaand, lagdes tusinder og atter tusinder af brave nordmænd ned paa sygeleiet,» siger sanitetskaptein Torgersen i sin bog over det norske militære sanitetsvæsen. Hos svenskerne «bortsoppades» soldaterne af elendigheden. Det var mangelen paa klær og mad, som bevirked sygdommene. Kristian August anfører ogsaa stadig dette som grund til, at han ikke kan rykke frem. Maaske har han set det hele i et vel mørkt lys, og forholdene blev jo ikke bedre ved at ligge stille, tvertimod; men ellers taler alle beretninger fra hin tid om, hvor ondt de led soldaterne. Naar man talte med de gamle soldater, det være sig leirdøler eller andre, som havde været med, saa var det sulten og kulden, som de mindedes mest fra krigen. I bygderne gaar der flere sagn om, hvad soldaterne maatte lide af sult og kulde, end om de udkjæmpede fægtninger. Man sloges undertiden om maden.

Det fortælles baade fra norsk og svensk side, at man valgte fortrinsvis provianteringsdagene til overfald paa forposterne. Med mismod beretter en svensk forfatter, at den norske proviant var saa daarlig, at naar det lykkedes de svenske soldater at gjøre en liden fangst, «kunde de, ehuru med afseende på föden visst icke bortskämde, ändå icke förtära den».

Den gamle aardøl, Tomas Holsæter, som døde for nogle aar siden over 107 aar gammel, kunde fortælle nok om sulten og kampen om madbiten. En gang, som de netop havde kogt sig en gryde med grød, kom svensken sættende. De maatte forlade gryden sin, men forinden gav de den et spark, saa grøden datt i varmen. Ikke skulde svensken faa denne dyre maden. Det var vel efter den, han kom.

Tit-Ivar havde rigtig havt moro en dag. Han og en sogndøl havde listet sig hen til en bæk, hvor et par svensker sad og kogte paa noget. Da svenskerne var færdige med suppen og skulde ta frem skeerne sine, la Ivar bøssen an og sigted midt paa varmen. Han skjød og traf, saa ildmørjen føk svenskerne om næsen. I det samme sprang leirdølerne frem med fældet bajonet og under fælt skrik. Svenskerne sprang, og gryden var erobret. Men det var saa vidt, at de klarte at berge suppen, thi svenskerne kom sættende efter. De kom dog hjem til sine med gryden, men da var det meste af suppen skvættet ud, der laa bare nogle magre knoker igjen.

Vil man danne sig et begreb om, hvorledes tilstanden var hos vore soldater i dette felttog, kan man bare læse brevene fra de bergenhusiske bataljoners chefer.

Straks før jul 1808 skriver oberstløitnant Geelmuyden fra Kongsvinger: «Her er meget sygt. Næsten daglig begraves der.» Folkene laa i laaver og udhuse, «hvor de dræbes af Kulde».

17de mai 1809 skriver oberstløitnant Grubeling, chef for en anden bergenhusisk bataljon: — — — «Ja, Døden hersker græsselig.»

Fra den bergenhusiske grenaderbataljons chef oberstløitnant Synnestved har vi fra høsten 1808 følgende udtalelse: «Vore Folk begynder her at blive syge; de ligger stedse i Klæderne i tildeels fugtigt Høe og have ellers intet over eller under sig af andre Klæder, og naar jeg undtager de erholdte Magazinvarer, kand aldeles hverken anden Mad eller Øll haves for Penge.» — — — «Jeg har ladet befale ved Parolen, at Folkene skal klæde sig af, naar de lægge sig til Hvile, tage paa sig alleene de Lærreds Trauser og lægge Kiolen over sig; jeg troer det bedre for Sundheden.»

«Forleden dag døde 5 af mine Grenaderer og ellers daglig een paa Straae,» heder det noget senere udover vinteren.

2den mars 1809 skriver han: — — — «Sygdommen i Quartererne har ellers standset noget siden Foraarsveiret har indfundet sig, men Hospitalerne er næsten den visse Død. I dette Præstegjæld, som bestaaer af 93 jordbrugende Mænd, er dødd forleden Søndag fra Kirkeaarets Begyndelse af at regne netop 100 Mennisker af Almuen, saa at adskillige Familier ganske er uddøde.»

Det hændte om vinteren 1808—9, at afdelinger, som skulde paa forpost, maatte la endel af folkene ligge igjen hjemme i kvartererne, saa de andre kunde faa deres klær. Synnestved fortæller i januar, at «bare Laaret staaer frem i denne haarde Kulde, og mange har kun en Fille, der skal betyde Skiorte og kan for Nøgenhed ei mere gjøre Tieneste».

I Kristian Augusts rapporter læser vi det samme som ovenfor. «De i Felten liggende Tropper var henimod Høsten næsten aldeles nøgne,» — — — «man saae Folk marschere mod Fienden, uden at de i Ordets egentlige Forstand kunde skiule deres Nøgenhed; thi man kunde virkelig see den nøgne Krop paa flere Steder. Saaledes paaklædte maatte de i en ublid Aarstid bivouaquere og dertil lide Sult.» — — —

«Følgen af en Campagne uden de fornødne Klæder og Levnetsmidler begyndte mod Vinteren alvorlig at viise sig. Smitsomme Sygdomme udbrød» — — — —

Befolkningen i grænseegnene — ligesom mange andre steder led overordentlig meget.

«Der fandtes Huusmandspladse,» skriver prinsen, «i Idde og Marker Fogderi, hvor alle Menneskerne vare bortdødde og Huusene stode aldeles tomme.» — — —

Alle disse lidelser, de bar det norske folk, bønder som borgere, civile som militære med den samme seige taalmodighed. Der hørtes ikke en klage. — Og krigen varte.

Leirdølerne blev liggende i Kongsvingertrakten hele 1809 med. De blev herunder uafladelig anvendt til forposttjeneste; de var sagtens kjendt paa de kanter nu snart.

En eiendommelig krig! 10de december 1809 sluttedes fred med Sverige, og i midten af januar 1810 begyndte leirdølerne at marschere hjemover igjen til sine kjære fjelde.

Det var nok daarligt baade med sko og klær nu efter den lange forposttjeneste, men det sa de gamle, at de tænkte ikke paa det engang, da ordren lød, at nu skulde de hjem igjen. Det var lang vei hjem til Leirdal, dyb sne, koldt var det ogsaa; men det gik med sang og jubel hjemover.

I de første dage af februar var de atter i Leirdal. Da var der mødt frem folk fra mange bygder rundt omkring for at se paa gutterne sine, og hvor fattigt det end var i hjemmet, lidt godt med til soldaten skulde alle ha. Men nogle kom og fandt ikke gutten sin; han laa derborte ved svenskegrænsen. Da blev det sorg ogsaa i mange hjem.

En af dem, som ikke kom hjem, var Ola Thomasson, han som blev saaret ved stormen paa Skansgaarden. Han fik en kugle, saa skinnebenet knak, og da han vilde springe videre paa den saarede fod, stupte han; baade skinneben og legben var tvert af. Stumperne stak ud. «Laangt blir det heim til Sogn, saar er foten og lite hugna blir det no med dansen,» sa han, da han forsøgte paa at hinke tilbage fra kamppladsen.

Nogle af folkene, de gifte fornemlig, fik reise hjem; men resten maatte straks til Bergen. Krig havde vi jo fremdeles med engelskmanden, og byens borgere kunde ikke verge om sin egen by. De var ikke exercerede.

Men en dygtig fest holdt bergenserne for de hjemkomne soldater, som nu skulde paa fæstningsvoldene. Det er sandt.

Bergenserne fik da se, hvorledes soldater saa ud, som kom hjem fra et felttog. Fillede og forrevne var de, man kunde se ind paa nakne skindet.

Leirdølerne var allerede vel kjendte, da de kom. Stygge saa de ud i sine graa og grønne uniformer, det var lidet staseligt ved dem. Men naar han Ivar Kjørkjeteigen kom med de to kuglehullerne gjennem hatten sin og et gjennem randselremmen sin, og naar man saa den høie, rake Hans Lem komme marscherende, han som havde danset halling midt i kugleregnen, og som havde danebrogstegnet, da ropte bergenserne hurra, flokkedes om dem og ropte hurra igjen.

Hans Lem blev netop i de dage løitnant. Tapperhedsløn! — Det var ikke ofte det hændte i vor hær, at en kar fra soldat kunde svinge sig op til løitnant.

Det var en stram og kjæk løitnant.

Nød i hjemmet.

«Saa lakked og led det til krigens tid
i attenhundred og ni.
Endnu gaar sagn om de trængsels kaar,
som folket da stedtes i.
Engelske krydsere stængte hver havn,
i landet var misvekst og nød,
den fattige sulted, den rige led savn,
to kraftige arme var ingen til gavn,
for døren stod sot og død.»

Led soldaterne ondt paa grænsevagt og fæstningsvagt, saa led de, som hjemme sad, ikke mindre ondt. Det var fattige bygder der inde i Sogn, hvor armod og nød trued saa mangen en allerede i fredens dage; og nu kom krigens med udkommandering af de kraftigste mænd, baade gifte og ugifte, nu stansed handel og vandel, kornet steg i pris, uaar kom til, hungersnøden blev gjest i de mange smaa hytter ind under fjeldvæggen eller oppe i stenrøiserne. Folket derinde, vant til at kjæmpe seigt og trottugt og med dette eiendommelige lyse sognehumør, kom dog ofte paa fortvilelsens rand. Det blev kun barkebrødet at ta til. Almebarken var bedst, men af furubarken var der mest, og mangen skogteig blev snauet for at skaffe mad.

Daarlig mad! Thi barkebrødet gav liden næring, og barna især havde ondt for at taale det. Der var mangen hjerteskjærende tung stund for en fattig mor dengang. Manden var i krigen eller borte aar efter aar, enten var han udskreven til Leirdalske kompani eller til Bergenhusiske grenader- eller musketerbataljoner, hun vidste ikke, om han var saaret eller syg, — og hjemme sad hun med smaabarn, der blev graableke og magre af sult og alskens savn.

«Manges jammerlige og kummerlige Ansigter lod mig kun altfor tydelig læse den bøn: giv os Brød!» Saa heder det i en presteindberetning fra en bygd der vesterpaa.

Det var ikke let for soldaterne heller at holde modet og det muntre sind oppe, naar de vidste, hvorledes det stod til hjemme.

Der gaar mange sagn om hin nødens tid inde i bygderne og om den forbandelse, der lystes af hver og en over engelskmanden og svensken, som paaførte os en saa grusom og uretfærdig krig. En mor glemmer ikke saa let sit udsultede barns eller sin raske søns død borte paa grænsen, langt, langt borte. Det var engelskmandens eller svenskens verk.

Der har været lige til det sidste mænd og kvinder, som har kunnet fortælle om hine tider. Blandt mange vil jeg nævne veteranen Tomas Holsæter, som døde 107 aar gammel, Kjesti Eyolfsdotter, som døde 106 aar gammel her for to aar siden, og gamle Marita Ivarsdotter, som døde nu ihøst, datter af den ved Mobæk faldne Ivar Knutsson Breistødlen eller Hæg.

Fra et af nødsaarene derinde fortælles der, at en dag kom en udsultet valdriskone over fjeldet ned til

Sogn. Hun var en soldaterkone, som sad der oppe i en liden husmandshytte med mange smaa. Det var blit grøntaar i Valdres, kornet blev ikke modent, og det blev slig en svær sult. Barna hendes blev blekere og blekere, syge; det var døden, som grinte saa tydelig ind i hendes fattige stue. Man sulted rundt omkring, liden eller ingen hjælp var at faa. Men over paa den anden side af de svære fjeldene, inde i Sognebygderne, der pleied kornet at modnes mere aarvist, hun maatte ha lidt mel til at strø paa barkebrødet; barna, barna hendes! Saa tog hun tiggerposen paa ryg og la ivei over svære fjeldvidden. Den er farlig den, der skal djervt mod til at sætte over den for ukjendte folk, og fra fjeldet ned til Sognefjorden gaar det ofte stupende brat. En mors kjærlighed viste baade ret vei over fjeldet og ned til dalen, — og saa var det at faa lidt mel i posen sin. Nød og mangel hvor hun vendte sig. Men en næve mel hist og en næve mel her kom da i posen. Hun kom ogsaa ind paa prestegaarden i en af de inderste bygder for at klage sin nød for «ho mor», selve prestefruen. Der var mange, som skulde ha af prestegaardsstabburet den gang, man havde nok med sine mange egne hungrende. Men her var nøden saa skrikende; de fillete klær, de saare fødder, det udmagrede, fortvilede ansigt talte et sprog, som maatte aabne for den sidste melbinge. Og valdreskonen kom op paa stabburet, og en øse eller to blev heldt i posen hendes. Der randt lidt mel udenfor, saa det syntes hvidt paa det skidne af mange fødder sølede gulv. Da la konen sig ned paa sine knæ og under taarer slikked hun op hvert lidet melfnug.

Det var uveir i fjeldet, men konen maatte afsted.

Hjemme sad de sultne og syge barn og vented paa mor — og far. — — — — —

Man reiste langt i de dage for en næve mel.

Øvrebøgaardene i Hafslo var ikke af de daarligste, men ogsaa der blev et aar nøden saa stor, at mel ikke fandtes, fortælles der. Saa satte seks mand sig til aarerne i en seksæring og rodde hele Sognefjorden ud. Den er 20 mil lang. Saa drog de over Sognesjøen og sydover Bergensleden helt til Bergen. Der fik de, for alt det de havde at kjøbe for, nogle skjepper korn, og med det rodde de den lange veien hjem igjen. De brugte syv uger til den færden, og de kom hjem med 2½ skjeppe. De seks mand gik straks til kvernen for at male det dyre kornet. Nu skulde der bli mel til at strø paa barkebrødet. Det var holke, og da den ene af dem skyndte sig hjemover, snubled han, og der faldt noget af melet paa jorden og tabtes. Da satte han sig til at graate som et lidet barn. Og det var en stor, sterk kar.

Slig gaar endnu sagnene i bygderne.

Der var ikke salt engang i Sogn at faa kjøbt. Saa blev der sendt did svære jerngryder fra støberiet i Moss, forat man kunde koge sig salt selv. Gryderne veied op imod de 100 kilo, og ned gjennem Vindhedla og Galderen kunde de ikke fragtes paa vanlig vis. En sterk kar i Leirdal bar saa paa sin ryg gryderne over fjeldet og ned gjennem dalen. Der gik en favn god bjerkeved til, for at faa kogt ud en skjeppe salt af fjordvandet.

Saa fattigt det end var i bygderne derborte under krigen, saa fandt man alligevel raad til at samle sammen baade mad og klær til soldaterne i felten. Der sendtes mange gode hestekløver over Filefjeld i hin krigens tid. De skulde helt til grænsen. Det heder da ogsaa, at soldaterne undertiden levede bedre end folket hjemme.

Det er ikke godt at finde ord for denne rørende gavmildhed, dette trofaste fædrelandssind, denne seige udholdenhed gjennem de mange og lange krigens og nødens aar.

Om offervilligheden i de fattige bygder vesterpaa skriver biskop Nordahl Brun: «Man frembragte alt muligt med en Samvittighedsfuldhed, som havde det været Britten tilhørende Varer, eller som skulde den guule Feber krøbet ud af det uldne, nogen vilde tilbageholde. Huusmandens Hustru glemte den tilstundende Vinter og hendes halvnøgne Smaae. — — — Oldinge gave Skoe og Strømper, nogle vel en Smuule brugte, men lidet eller intet slidte, for selv indtil viidere at gaae barfodede, som da de vare Drenge og vogtede Kvæg. Ja! ofte af den mindste Gave fremlyste den største Kiærlighed.»

Paa vagt igjen. Jürgensen forlader leirdølerne.

«Vi Nordmænd vil synge for Norge en Sang,
hun har vel fortjent den og faar den en Gang
paa sterkere Maal, med Kanoner til,
hvis ellers hun lyster og andre vil»
Bjørnson.

Længe fik ikke leirdølerne lov til at være i ro. I begyndelsen af 1811 saa det atter ud til fiendtligheder med Sverige, og de første, som sendtes afsted over fjeldet til Østlandet, var leirdølerne. Kompaniet hedte nu «Leirdalske jægerkompani».

Til engelskmanden havde de intet set i Bergen, han bare laa og lurte ude mellem skjærene efter fattige fiskerbaade og nordlandsjægter; saa fik de traske afsted østover for at komme ikast med svensken, det var da forholdsvis en real kar.

Det var i april maaned, at leirdølerne saa for tredje gang drog over Filefjeld med dets snefonner og bakkede veie. De kom til Hadeland, vented der paa en del andre bergenhusinger, og saa marscherte de ikke til svenskegrænsen, men til — Larvik og Kristianssand. Svenskerne lod til at ville la os være i fred indtil et beleiligere tidspunkt, derfor var det atter engelskmanden vor opmerksomhed udelt maatte rettes paa, og vagtgjøring paa vore kystbefæstninger blev paany leirdølernes beskjæftigelse.

Til kamp kom det ikke under hele turen paa Østlandet og til Kristianssand. Ikke med englænderne i alle fald. Men uden et krigersk eventyr paa sit rulleblad kom de dog ikke hjem. Eventyret var ikke af heldigste slags. Det var en lei historie.

Kaptein Barstad fortæller i sin «Leirdølernes saga», at paa veien mellem Larvik og Kristianssand kom leirdølernes bagtrop en dag til en skydsstation i Bamble. Anføreren for troppen hed Andris Raa; han var en rask kar, som havde udmerket sig ved flere leiligheder under krigen, og var derfor nylig blit udnævt til sergent (kommandersergent). Han syntes formodentlig, at han nu maatte ha lov til at ta sig en del friheder, eller maaske vilde han feire sin udnævnelse. I ethvert fald rekvirerede han brændevin af skydsskafferen. Denne havde ingen forpligtelse til at holde gjestebud og sa nei. Men det skulde han nødig ha gjort. Fra skjænderi til slagsmaal pleier det ikke at være langt hos sogningerne, og det bar snart ihop mellem Andris og hans soldater paa den ene side og skydsskafferen og hans folk paa den anden side. De sidste fik ynkelig juling, blev kastet paa dør, — og saa forsynte leirdølerne sig af hjertens lyst. De holdt stort gjestebud, spiste sig stappende mæt, drak sig fuld og la sig saa til at sove festen ud. Andris Raa kom «i uleilighed», som ventendes var, og det holdt paa at bli ham dyrt det brændevinet i Bamble, men kaptein Jürgensen gav ham saa gode attester, at Andris slap med skrækken.

I Kristianssand saa leirdølerne heller intet til engelskmanden; de gjorde en del vagttjeneste, det var det hele, og ud over høsten kom ordre om at marschere til Stavanger for derfra at ro til Bergen. De kom til Bergen først i november efter at ha slidt en del ondt undervejs og havt nogle nye spektakler med skydsbønderne.

Sidst i maaneden kom leirdølerne hjem igjen til Sogn efter en lang rotur. De fik feire julen hjemme og hvile lidt ud. Det var dem af kompaniet, som nu havde været borte fra sit hjem helt siden høsten 1807. De var helt bereiste.

Havde aaret 1811 ikke just været saa merkeligt for leirdølerne selv, blev det saa meget merkeligere for deres chef. Han maatte forlade dem. Paa grund af nogle dumme skriverier, kom han paa kant med sine overordnede, og tilsyneladende blev han i unaade forflyttet. Han blev imidlertid straks efter major, saa det ser ud, som om hans overordnede har havt fuldt øinene aabne for, hvor dygtig han havde været, og hvilken kraft han var. De dumme skriverier kan tildels ogsaa ha kommet af, at han ikke var synderlig stiv i dansken.

Det er visselig med megen sorg, at Jürgensen har forladt leirdølerne, som han havde ført frem til hæder og berømmelse i flere aar, og som passede saa udmerket til hans egen karakter. Sikkert er det, at Jürgensen altid mindedes sit første kompani med megen hengivenhed.

Leirdølerne paa sin side havde ogsaa lært at holde af den morske, strenge kaptein med det varme hjertelaget. Efter de mange strabadser og farer, sult og andre lidelser, de sammen havde udstaat, var de kommen hinanden nær paa denne inderlige maade, som er saa eiendommelig for soldater og deres befalingsmænd i krig.

De var kommet til at holde af ham, tiltrods for at de havde svunget tolleknivene over hans hode og sat bajonetterne mod hans bringe. De havde lært at indse, at det netop var en kaptein for dem.

Krigshistorikeren, oberstløitnant Schnitler, som personlig kjendte Jürgensen og af ham selv havde faat vide saa mange træk om hans soldater, siger: «Lærdølerne med sin livlige, letbevægelige Karakter, sin utrættelige Udholdenhed, sin Raskhed, sit uforfærdede Mod og tillige sin Ubændighed vare Soldater, der syntes som skabte for ham.»

Han fik altsaa ikke føre leirdølerne frem til kamp i 1814. Det er ofte antat, at han ogsaa i dette felttog, hvor leirdølerne om muligt blev endnu mere brugt end i 1808—9, var chef for dem; men dette er ikke tilfældet. Fra dette felttog fortælles om ham, at han viste den samme frygtløshed og djervhed som altid. Ved Langenæs skanse havde han f. eks. staat oppe paa voldene og hensynsløst udsat sig for fiendens kugler. Han stod, som om der var fred og ingen fare. En af hans kamerater havde bedt ham forlade den farlige post. «Hører du da ikke, hvor kuglerne piber dig om ørene?» havde han spurt. «Den kugle, som piber, skader ikke,» var Jürgensens rolige svar. Han blev staaende.

Saa kom freden og foreningen med Sverige. Jürgensen skjønte sig lidet paa det hele. Havde han kunnet følge alene sin personlige lyst, mener man, at han havde gjort som de tre unge løitnanter, Rye, Schleppegrel og Helgesen, forladt Norge og søgt ud til det Europa, hvor man endnu havde brug for tapre, dygtige officerer. Men Jürgensen var gift og for gammel. I 1818 kom den store indskrænkning af hæren, og han søgte sin afsked. Han havde faat sit nye fædreland kjært, det land, som han havde givet sit bedste arbeide, og for hvilket han saa ofte havde budt livet sit frem; han reiste ikke tilbage til det aabne, rige Slesvig-Holsten, men slog sig ned midt mellem vore fjelde. Han valgte sig en liden fredlys plet paa Ringerike. Her bodde han paa gaarden Rytteraker indtil sin død.

Fra hans Ophold paa Ringerike gaar der endnu mangt et frasagn. Han var og blev den samme original, majoren med det barske ydre og det varme hjertelag. Ringerikingerne lærte ham at kjende fra mange af de samme sider som tidligere leirdølerne. Han var den samme gjestfrie, dyrevenlige og ungdom'skjære mand som før.

Mangen gammel krigskamerat skal ha siddet lunt mellem vægge hos Jürgensen. Da var det altid krigen, som kom paa tale, og da kunde majoren ofte paany bli saa begeistret, at han svinged den lange merskumspiben sin som en dragen sabel, og hans tale blev uforfalsket plattysk. Leirdølerne fik altid det bedste skudsmaal af ham, og saa ofte han paa nogen vis kunde finde nogen anledning, sendte han en kameratslig hilsen ind til sine gamle kampfæller. Naar løitnant Rumohr til Rikheim, søn af hans gamle premierløitnant og senere selv chef for leirdølekompaniet, kom til Østlandet, maatte han endelig lægge turen indom Ringerike, og han slap ikke fra Rytteraker paa de første dagene. Da maatte nøiagtig rapport gives om alle majorens gamle soldater og om de faldnes og saaredes efterladte. Løitnant Lem fik altid en særskilt hilsen. Jürgensen var stolt af Lem, det var «hans» løitnant, som han havde fundet i geleddet, og som havde danset sig til løitnantsepauletterne foran geleddet under kuglernes hvinende musik.

Jürgensens liv og levnet paa Ringerike hører ikke egentlig denne bog til. Der skal kun fortælles et lidet karakteristisk træk fra hans gamle dage deroppe. — Han var som nævnt meget ungdomskjær, og han laged gjerne istand fest for ungdommen. Han var glad med de glade og følte sig ung med de unge. En vinter skulde der være ungdomsgilde hos ham om kvelden; men om formiddagen, da han vilde gaa over den islagte Holsfjord, faldt han gjennem og holdt paa at drukne. Han holdt sig dog saa længe fast i iskanten, at folk kunde komme til og berge gamlingen. Han maatte, saa nødig han vilde, tilkøis. Men selskab skulde der være lige fuldt. Han vilde ikke narre ungdommen. Under festen var en af gjesterne inde ved hans seng og havde da ytret, at det maatte ha været forfærdeligt at ligge derude i isen og ikke ha nogen udsigt til hjælp. «Ja, jeg laa saamen ogsaa den hele tid og tænkte, at idag blir det neppe noget selskab hos dig, Jürgensen!»

Det er den samme freidige djervhed lige ind i døden, som man ogsaa kunde finde hos Jürgensens gamle gutter — og kan finde den endnu og undertiden i en uhyggelig grad hos sogningerne. Kjendt er historien om de to sogninger, som vinterdagen gik fra fjeldet ned mod dalen. Den første glider paa snedækt holke og ruller ned over mod et stup. Han faar tag i en sten og blir hængende over afgrunden. Kameraten kaster et taug ned til ham, men han magter ikke at gribe det. Hans kræfter er udtømte. «No kjem du i gravøl, Ola!» skrek han op til kameraten, idet han slap taget og forsvandt i dybet.

80 aar gammel døde den gamle major. Han ligger begraven paa Hole kirkegaard. En stor jernplade dækker baade Jürgensens og hans trofaste hustrus grav. Inde i en krans af ekeløv staar skrevet de enkle ord:

MAJOR WILHELM
JÜRGENSEN
RIDDER AF DANEBROG
FØDT I SCHLESWIG
1762
DØD PAA RINGERIGET
1842.

Søndag den 21de juli iaar feiredes ved Sogns bataljoner en mindefest i anledning 100-aarsdagen for Leirdalske kompanis oprettelse. Den dag var Jürgensens grav rigt blomstersmykket. Sogns bataljoners officerer havde sendt den gamle vaabenbroder en hilsen ved en krans. Paa en anden stod de faa, men talende ord:

«Fra leirdølerne og aardølerne!»

Det var hans gamle kompani, som ogsaa vilde sende en hilsen til sin tapre chef.

Jeg ved ingen bedre ord at ende hans saga med her end de, hvormed oberstløitnant Schnitler mindes den gamle major: — — — «de, der kjendte ham, nævne som oftest hans Navn med et Smil over alle hans Egenheder; men bag disse laa et varmt og frygtløst Hjerte, og som en af Fædrelandets tapreste Krigere bør han altid mindes med ærbødig Taknemlighed.»

Den gamle løitnant.

«Han sett så mången blodig dag,
sa många faror delat,
ej segrar blott, men nederlag,
hvars sår ej tid har helat.»

Løitnant Lem blev ogsaa forsat fra Leirdalske kompani, men noget før end hans kjære chef. Lem steg ogsaa i graderne, blev premierløitnant hos valdriserne, men var saa heldig at komme tilbage til sine egne folk og deltog saa med dem med udmerkelse i felttoget 1814.

I 1818 tog Lem ligesom Jürgensen sin afsked. Men medens Jürgensen fandt sig, som nævnt, en af de lyseste pletter, han kunde finde i hele Norge, nøied Lem sig med en stue inde i Aardal i sin hjembygd, mellem de svarteste, vildeste fjeld, som Norge omtrent eier og har. Derinde bodde han nu sin meste tid og vel fornøiet med den lille pension, som staten gav ham.

Det fortælles, at Lem var saa stor og pensionen saa liden, og dermed ogsaa huset hans, at han ikke kunde ligge udstrakt i sin egen seng. Han var en stram kar og vilde ikke i længden finde sig i den krokete stilling. En dag tog han en øks og hugg hul i væggen ret ud for sengen, — saa stak løitnanten fødderne sine ud gjennem væggen og kunde nu ligge udstrakt. Han slap at frygte for at bli kroket før tiden. Da vinteren kom, spigred han en kasse (nogle siger en tønde) fyldt med høi fast til væggen udenfor hullet. Nu havde han det godt og vel i alle dele. Han var «ein sutalaus kar», som sogningerne siger.

Han var som en høvding der i bygden den gamle løitnant. Til dagligdags gik han omtrent klædt som folket flest; men til høitids, da trak han i den gamle «mundur», og da havde han «tegnet» paa bringen og kaarde ved siden. Folket syntes, at han satte glans paa hele bygden, og ingen fandt det underligt, at løitnanten da satte sig øverst i kirken. Jürgensen havde lært ham at gjøre saa. Og da sad alle de gamle veteraner nærmest løitnanten. Selv ungdommen veg tilside, naar de gamle soldater kom. De havde været med i krigen de, havde vovet og givet mere, end de andre maaske nogensinde fik leilighed til.

«Heil og sæl!»

«Gud signa dikka!» blev der svaret.

Uvist af hvilken grund flytted Lem senere ud til Seimsdalen, en fjerdings vei ud i Aardalsfjorden. Her bodde han i en liden røkestue op under gaarden Seim. Den kaldtes «Løtnansstova». Han likte sig nok bedst her. I Seimsdalen bodde flere af hans gamle veteraner, som han holdt meget af. Det var f. eks. han Andris Seim og han Jakob i Steinhaugen, han som halted efter den kuglen han fik i laaret ved Mobæk, og det var han Thomas Hermundsson fra Aarebro. Paa otte steder i Seimsdalen brændte man den tid brændevin, saa det var ikke vandt om en skjænk, om de kom paa besøg de andre gammelkarerne, som f. eks. «Simogutterne», han Andris, Ivar og han Jo, eller han Thomas Eiriksson Svalheim og Botolf og Ola Eirikssønnerne fra Vassbygden. Der blev drukket kan hænde mere end godt var hos Lem; men i den tid tog man det ikke saa nøie, og Lem vilde gjerne være gjestfri og traktere med det, han havde. Naar Lem kom hjem fra Leirdalsøren efter at ha hævet pensionen sin, da vanked der altid traktement. Om det saa var ho vesle Anna paa Seim, saa skulde hun ha en sukkerkringle.

En vinternat blev der i Seimsdalen som over hele indre Sogn et Herrens veir. Det løsned oppe i fjeldene med skred, saa baade jord og sten rulled udover, sopende, feiende med sig huse, folk og fæ. Det braked og dundred løs, som om torden og jordskjælv gik paa én gang. Mange menneskeliv strøg med den nat. Folk flygted, der hvor man kunde flygte. Gamle Johannes i Steinhaugen mente, han var for gammel til at flygte, han var soldat og kunde bli paa sin post. Saa sad han og vented vinternatten lang. Skred gik paa skred omkring den vesle hytten hans. Den sidste «skrea» tog den, — og paa fjorden røk alting. Slig fandt den veteran sin død.

Man maa ikke være livræd derinde.

Hvor gammel Lem blev, ved jeg ikke, men han døde sottedøden. «Han havde det ikke godt paa det sidste,» fortalte Anna Seim mig, en gammel kvinde, begavet med en sjelden hukommelse. Men han klaged aldrig; var fornøiet, naar han fik stelle med sine laksegarn, som han selv bandt, og naar nogen vilde se ind til ham. Julekvelden tilbragte han altid hos Andris Seim. Da kom den gamle løitnant i sin mundur og med tegnet paa bringen. Han var saa pudset og fin, at det skjen af ham. Og løitnanten blev sat i høgsædet, og det bedste baaret frem for ham, tre lys stod paa bordet, et lige oppe ved løitnanten. Der stod slig respekt af ham, at det var bare de ældste, som sad ved langbordet og talte med ham. Han var vel vakker, naar han sad der i høgsædet. Han havde slig en aaben, bred pande, haaret var strøget bagover, øinene var store og kvasse. Naar han talte om krigen, da var det, som om det lyste af dem. Svenskerne kunde han ikke like, han blev altid morsk i mælet, naar han talte om dem. Hvorfor skulde de gang efter gang fare med ufred mod os? Særlig blev løitnanten arg, naar man talte om krigen i 1814. Havde ikke alting været op og afgjort i 1809? Og saa kommer de igjen et par aar senere for at ta igjen hos os, hvad de havde mistet i Finland! Det var daarlig gjort!

Han kunde fortælle om de nødens aar, som gik over vort land i hine tunge krigens aar, og da kunde de, som ikke havde været med paa grænsen, ogsaa berette sit, om sult og misaar, om barkebrødet og de nedhugne skogene. Men samme seige, samme friske mod havde der været.

«Jag såg et folk, som kunde allt,
blott ej sin äre svika;
jag såg en här, som frös och svalt
och segrade tillika.»

Det kunde gamle Lem trygt sige med Runeberg. Og vi kunde gjerne lægge til det vers ogsaa:

«I farans stund, i stridens brand
hvad mod hos denne skara!
Hur kunde, arma fosterland,
du dock så älskadt vara,
en kärlek få, så skön, så stark,
af dem du närt med bröd af bark!»

Lem talte ofte om sin gamle chef, og da altid med de største lovord. Jürgensen var en real kar og en tapper kar, — og dermed fik al kritik forstumme.

En dag rygtedes det, at landets kronprins vilde komme gjennem Sogn. Det var den senere kong Karl («XV»). Han kom paa sin færd ogsaa til Aardal — eller var det til Leirdal maaske. Blandt den fremmødte almue var ogsaa den gamle løitnant. Han var i civile klær. Den gamle uniform var nu for falmet og slidt. Han havde nok prøvet den, men han var bange for, at de fine fremmede skulde kunne more sig over hans hædersdragt; — den fik saa heller bli hjemme. Kan hænde var der svensker ogsaa med i følget, og de taalte vel ikke synet af «baggemunduren». Men korset hang han paa sin frakke. Han retted op sin lange krop og marscherte afsted.

Prinsen la straks merke til den gamle militær, som var lige saa høi som han selv, et hode over alt folket, og som hilste ham paa soldatervis, — hatten af, hælene sammen, fast blik midt imod. Prinsen havde hilst paa ham og spurt ham om flere ting. Lem havde nok syntes, at prinsen, Norges vordende konge, var noget for lidet inde i norsk krigshistorie.

«Hvorfor fik du det der korset?» havde prinsen spurt tilsidst.

«Jeg var første mand paa skansen den 18de mai 1808.»

— — — «Du har vist været første mand ellers ogsaa du,» sa prinsen smilende. Han saa med beundring paa den staute, gamle soldat.

Lem vented lidt med svaret, men saa sa han fast og rolig og med selvfølelse:

«Det tør vel hænde det, prins; men jeg har ikke lagt saa nøie merke til det.»

Prinsen trykked den gamles haand. Og folket stod beundrende omkring og saa paa den unge, vakre prinsen og den gamle, morske løitnanten sin.

Det fortælles, at Lem den dag drog hjem til sin vesle hytte mellem de svarte fjeldene med et lyst minde mere. Prins Karl kunde smile slig, at det gik varmt gjennem hjertet paa en, øinene hans kunde lyse som en vaarsol.

Det var, som om Lem blev forsonet selv med svenskerne efter den dag.

Saaledes har jeg som liden gut hørt berette om dette møde.

Men det fortælles ogsaa, at prinsen havde forhørt sig lidt nærmere om den bistre, gamle løitnant og hans kors, og at prinsen havde faat at vide baade om hans tapperhed og om, at det var Lem, som havde grebet den svenske baronen paa Jerpset. Prinsen havde da sagt til Lem, idet han havde pegt paa det enkle sølvkorset hans:

«Enten har du faat for meget eller for lidet.»

Lem havde rettet sig op i sin fulde høide og djervt svaret:

«Ja, det har altid været min mening ogsaa det, prins, at enten har jeg dræbt for mange eller for faa svensker.»

Prinsen skal ikke ha tat svaret ilde op, men været rigtig blid mod Lem.

Sikkert er det, at prinsen senere som konge altid havde et særlig godt øie til leirdalskompaniet og paa manøvrer altid opsøgte sogningernes leir for at se paa soldaterlegene og paa al den styr, de rapfodede og kjapmundede folk kunde holde.

Lem overleved sin kaptein i flere aar. Saa slukned han en dag nede i sin fattige stue, slukned ligesom den tyrispik, som borte i væggen pleied at være hans eneste belysning i de lange vinterkvelder. Det blev en staselig begravelse. De gamle soldater, som endnu leved, mødte frem, nogle haltende, nogle skjæve i aksel eller side, — usaaret var jo ikke saa mange af dem kommet hjem igjen. Nu strammed de sig op, saa godt de kunde. Han Thomas Hermundsson fra Aarebro bar «hæderstegnet» og Henning Lem kaarden.

Paa Aardal kirkegaard ligger han begraven. Men hvor er graven? Traakket ned, vanvyrd, slig som soldatergravene borte ved grænsen, slig som de er det paa saa mange steder i vort land.

Men engang vil aardølerne sætte løitnanten sin en bautasten, og der skal der staa:

«Stenen reistes til minde om den tapre løitnant Hans Lem. Han var den første paa skansen.»

Og den sten skal være lang og retlinjet og grovskaaren som løitnanten selv, uden stas eller forgylding og polering; og ordene skal være skrevne paa egte godt, gammelt, realt sognemaal.

Saa kan aardølerne ved at hædre sin tapre løitnant ogsaa hædre sig selv, og de kan ved stenen mindes den tid, da deres fædre var med at riste runer i vor frihedssaga.

1814.

«Du Gud, som gav oss dette land,
hjelp oss det trutt aa verja;
og staa som brødre hand ved hand
mot kvar, som vil det herja!
Det høge, dyre ord,
som vore fedre svor:
aa standa fast som fjell,
til gamle Dovre fell, —
det ord lat søner sanna!»

Blix.

Sagaen om kaptein Jürgensen og leirdølerne hans er nu igrunden til ende. Men det tør maaske være, at man ønsker at høre lidt om, hvorledes det senere gik leirdølerne under resten af krigsaarene, og her skal da nævnes følgende.

I kaptein Jürgensens sted som chef for leirdølerne kom kaptein Amund Wiegh. Han var en øvrevaldris, altsaa omtrent af samme slaget som leirdølerne selv. Den nye kaptein var en ung, rask officer, som passed udmerket for leirdølerne, og man hører kun godt og vel om kapteinen og hans folk. Men Jürgensen var det nu ikke alligevel.

I 1812 var der misaar over hele landet. Nøden var stor i mange bygder og ikke mindst i Sogn. Om sommeren hed det, at nu maatte vi belave os paa krig igjen med svenskerne, de havde faat hjælp af sine gamle uvenner, russerne, til at ta paa Norge. Ingen kunde skjønne, hvorledes alt dette hang sammen; men soldaterne blev indkaldt til Leirdalsøren og en del bergenhusinger var allerede marscherte over Filefjeld.

Det blev intet af udrykningen den gang. Svenskerne vilde vel vente til et beleiligere øieblik, og soldaterne slap hjem igjen til de sultende familier.

Men hjemme blev de ikke længe denne gang heller. Tidlig om vaaren 1813 kom paany befaling om, at soldaterne skulde møde. Man frygtede igjen for svenskerne.

Og denne gang bar det da over fjeldet med dem allesammen.

Krigen brød først ud i september 1813; leirdølerne kom da straks paa grænsevagt og til en afveksling ned til Fredrikshaldskanten. Her var de straks med paa en større expedition ind i Sverige, hvor der blev gjort en del fanger. Forresten gik vinteren med vagtgjøring og delvis frysing og sult. Til svenskerne saa man lidet. Karl Johan var med den bedste del af den svenske hær i Tyskland for at bekjæmpe Napoleon — og for at befri folkene der for fremmede herrer. Det havde været god anledning til i løbet af vinteren at ha grebet offensiven; de fleste af soldaterne havde ski med, kanonerne havde faat slædemeier, og det var vel ikke fattigere i Sverige end i Norge. Men det blev intet af med det angreb, lige saa lidt som i 1808 og 9. Vor skjæbne skulde foreløbig afgjøres ved den store kamp mod Napoleon og paa et større operationsteater.

Saa kom Kielerfreden, hvori vor konge blev tvunget til at fraskrive sig sin gamle arveret til Norges krone. Og nu var der de, som mente, at vi skulde bli svensker. Vilde vi ikke aabne vore fæstninger og underkaste os, var vi oprørere. Paa den ene side af Kjølen sang man «Te Deum» til tak for Kielerfreden, paa den anden side ropte man: «Vi vil leve norske og ikke svenske, giv os krudt!»

Der var den bedste aand i vort folk som i vor hær. Nu kjæmped vi for os selv og skulde atter staa paa egne ben som folk, en prins af det gamle kongehus havde stillet sig i spidsen for os, vi jubled kong Kristian Fredrik imøde. Og alt i alt — han fortjente det. Det var ingen let sag at stille sig i spidsen for et lidet, fattigt folk, i kamp mod stormagter, udpint efter seks aars krig. Han gjorde os den største tjeneste, som dengang gjøres kunde, han tog regjeringsbyrderne og ansvaret paa sine skuldre. Vi maatte ha en høvding, en kongebaaren mand, som kunde samle alle om sig.

De politiske omstændigheder gjorde, at Kristian Fredrik ligesom Karl Johan kom til at føre krigen anderledes, end saavel det norske som det svenske folk havde ventet. Nordmændene vented en kraftig offensiv og en række seire som i 1808, mange af svenskerne trodde, at Karl Johan, Napoleons berømte hærfører, skulde med den store hær, som stod til hans raadighed, gjøre det af med baggerne i nogle faa glimrende seire, erobre landet og lægge det under sig.

Det maatte gaa anderledes.

Kristian Fredrik maatte se til at trække krigen i langdrag, haabende paa, at den europæiske storpolitik, som paa denne tid gav ham ikke faa gode kort paa haanden, vilde forandre sig til fordel for ham, sønnen af det gamle kongehus. Napoleon havde heller ikke endnu sagt sit sidste ord, og man var vant til overraskelser. Karl Johan paa sin side maatte vogte sig for et hvilketsomhelst nederlag, som kunde skade hans ry og gjøre nordmændenes modstand til et «nytt spansk krig», som kunde bli «olyckligt för arméen, för riket, för kronprinsen». For ham var det ogsaa af større interesse at vinde en kongekrone end en provins.

Krigsførselen blev derfor lige uforstaaelig for begge nationer og har været det lige til den seneste tid. Svenskerne maatte finde det høist merkeligt, at Karl Johan benytted ikke mindre end fjorten dage for med sin store hær at bemægtige sig den smale landstrækning mellem grænsen og Glommen opover mod Høland, og uden at kunne opvise en eneste ordentlig seier; nordmændene forstod ikke de mange frem- og tilbagemarscher og sin nye konges store ord. At man vandt tid med manøvreringen, og at det var det man skulde, skjønte de, som rimeligt var, ikke. Megen unødig bitterhed kom til at opstaa saavel i hærens rækker som ude i folket. Skammelige beskyldninger blev udslynget. Man havde ventet for meget paa begge sider. Krebs's seire ved Lier, Matrand og Skotterud gjorde svenskerne kun endnu bitrere og mildnede ikke nordmændene. De sidste trodde, at havde de bare faat lov til at kjæmpe, vilde det overalt ha gaat som hos Krebs.

Leirdølerne var ikke de, som var mindst bitre, og de gamle veteraner fra 1814 kunde ikke noksom ærgre sig over de «skammelige tilbagetog» — og over, at de ikke havde faat være med ved Kongsvinger som i 1808. Det vil vare længe, forinden leirdølerne, som maaske mange andre og, vil komme til en rigtigere forstaaelse af krigen i 1814.

Leirdølerne kjæmped i denne krig i forreste række og med det samme djerve mod som i 1808, de var sat der, hvor det gik varmest til, i begge felttog; men alligevel — det var, som om soldaterne ikke brydde sig noget videre om at fortælle om den sidste krigen.

Leirdølerne havde den ære i 1814 sammen med et kompani søndenfjeldske jægere at være sat paa den ytterste post nede ved Enningdalen og være de første til at byde svenskerne velkommen. Den 30te juli brød svenskerne ind over vort land. «Poster og patruljer sloges allevegne,» rapporteres der. Den 1ste august stod svenskerne udenfor Fredriksstén. I løbet af denne dag fordrev de med fire bataljoner infanteri foruden en del andre tropper de to norske kompanier. At leirdølerne ikke havde sparet sig i disse kampe, fremgaar tydelig nok deraf, at det 100 mand sterke kompani i de to dages træfninger, den 30te juli og 1ste august, havde et tab af 13 fangne og 14 faldne eller saarede. Næsten en tredjedel af kompaniet var ødelagt. At leirdølerne i disse dage heller ikke havde sparet svenskerne, kan man være aldeles viss paa.

Leirdølerne hørte til Stabells korps, det som kom mest i ilden, og i dagene efter 1ste august er leirdølerne i kamp baade ved «Kjølen» og ved Rakkestad. Under kamp trækker korpset sig tilbage op over mod Høland og til Blakjer. De sulted svært og sled ellers meget ondt leirdølerne under dette tilbagetog. Det seiersbudskab, som under marschen blev meddelt dem, at Krebs havde slaat svenskerne totalt baade ved Lier, Matrand og Skotterud, bragte dem vistnok til at rope hurra, ja til endog at danse om kvelden, men samtidig kom der op i dem en følelse næsten som en græmmelse over, at de ikke havde faat være med der paa den gamle tumleplads.

Det gik blodig nok til i de kampe, særlig ved Skotterud. «En mere grusom og hidsig Affære paa begge Sider end denne kan næsten ikke ansees trolig,» skriver Krebs. Havde leirdølerne faat være med, havde han vist faat se kampen endnu mere grusom og hidsig. Betegnende for det ry, der gik af leirdølerne selv langt ind over Sveriges grænse, er det, der fortælles af løitnant Broch. Han havde ved Skotterud fanget en del svensker, og det første, en af disse spurte om, det var, om de soldater, der havde fanget dem, var leirdøler. Da han fik vide, at det ikke var tilfældet, saa han meget beroliget og fattet ud.

Der gaar i det hele taget nok af sagn om leirdølerne ogsaa fra dette felttog, men da de ikke egentlig hører med i denne bog, maa de forbigaas.

Her skal til slutning kun anføres, hvad forfatteren selv har hørt af en gammel mand i Trygstadtrakten. Da nordmændene maatte trække sig tilbage fra sine stillinger her, var der nogle bergenhusinger, som skrek af raseri; ja nogle af dem havde kastet sig paa jorden og grædt af sinne. Det kan ikke ha været nogen andre end leirdølerne.

Det fortælles fra flere hold, at da leirdølerne rykked forbi Fredrikssten og traf sammen med de øvrige tropper der, da var de blit modtat med særlig kraftige hurrarop. Det fortælles ogsaa, at da de efter kampene ved «Kjølen», Bjørnstadbroen og Rakkestad mødtes med de tropper, som kom Stabell til undsætning ved Trygstad, var de fremfor nogen andre blit hilset med jublende hurraer.

De havde bevaret til det sidste det gode ry, som de havde vundet i felttoget 1808.

Naar vi nu slutter denne lille fortælling om leirdølerne, da vil vi udtale et ønske for dem, et ønske, som vi er sikker paa ogsaa er deres:

Skulde leirdølerne engang paany maatte sætte bajonetten paa og lægge skarpe patroner i bøsserne sine for at verge om fædrelandet, da maa det bli dem forundt som før at sættes paa den ytterste post, paa det farligste sted, der hvor det gaar varmest og haardest til. — — Og naar de vender tilbage fra kamp, at de da altid maa fortjene at bli modtat med kameraternes jublende hurrarop!

New York Public Library
Port Richmond Branch
Bennett St.
CENTRAL RESERVE

SEP 30 1943